

Sociaal en Cultureel Planbureau

1985/nr 46

85-304

Musea,
een prijs waard?

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a. wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b. bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoeleinden, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c. informaties te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het bureau verricht zijn taak in bijzonder waar problemen in het geding zijn, die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het bureau te voeren beleid.

Omtrent de hoofdzaken van dit beleid treedt de minister in overleg met de minister van Algemene Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken, van Onderwijs en Wetenschappen, van Financiën, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken, van Landbouw en Visserij, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

René Goudriaan

Musea, een prijs waard?

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

©Distributiecentrum Overheidspublikaties (DOP)
's-Gravenhage, 1985

Sociaal en Cultureel Planbureau, Rijswijk, 1985
SCP-cahier 46

Verkoopprijs f10,-

Exemplaren van deze uitgave zijn uitsluitend te bestellen door vooruitbetaling op:
giro 751, t.n.v. Distributiecentrum Overheidspublikaties,
Postbus 20014, 2500 EA 's-Gravenhage,
onder vermelding van ISBN 90 346 0515 9

Boekmansichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243730

INHOUD

VOORWOORD	5
1 INLEIDING	7
1.1 Voorgeschiedenis	7
1.2 Kader	7
1.3 Object en methode van onderzoek	8
1.4 Indeling van het rapport	9
2 HET PUBLIEKSONDERZOEK	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Uitvoering van het publieksonderzoek	11
2.3 De vragen	12
2.4 De interpretatie van de resultaten	13
3 RESPONSE EN BEWERKING VAN DE GEGEVENS	15
3.1 Inleiding	15
3.2 Response en non-reponse	15
3.3 Bewerking van de gegevens	16
3.3.1 Uitgangspunten	16
3.3.2 Mogelijke beperkingen	16
3.3.3 Verdere werkwijze	18
4 HET BEZOEK VOOR INVOERING VAN DE TOEGANGSPRIJS	21
4.1 Inleiding	21
4.2 Het aantal bezoeken aan de vier musea	21
4.3 De samenstelling van het publiek van de vier musea samen	22
4.3.1 Inleiding	22
4.3.2 Aard en achtergronden van het museumbezoek	22
4.3.3 Demografische en sociaal-economische kenmerken	23
4.4 Verschillen tussen de vier musea	26
4.4.1 Een statistische analyse per publiekskenmerk	26
4.4.2 Aard en achtergronden van het museumbezoek	27
4.4.3 Demografische en sociaal-economische kenmerken	29
4.4.4 Een multivariate statistische analyse	29
4.4.5 Een vergelijking met het Systematisch Onderzoek Museumbezoekers	30
4.5 Samenvatting	30
5 HET BEZOEK NA INVOERING VAN DE TOEGANGSPRIJS	33
5.1 Inleiding	33
5.2 Het aantal bezoeken aan de vier musea	33
5.3 De samenstelling van het publiek van de vier musea samen	34
5.3.1 Een statistische analyse per publiekskenmerk	34
5.3.2 Aard en achtergronden van het museumbezoek	35
5.3.3 Demografische en sociaal-economische kenmerken	38
5.3.4 Een multivariate statistische analyse	41
5.4 Verschillen tussen de vier musea	42
5.4.1 Inleiding	42
3	

5.4.2	Een statistische analyse per publiekskenmerk	43
5.4.3	Een multivariate statistische analyse	45
5.5	Een vergelijking met de resultaten van ander onderzoek	46
5.6	Samenvatting	49
6	WAARDERING EN BEREIDHEID TOT BETALEN	53
6.1	Inleiding	53
6.2	Sluitingsdagen of hoge toegangsprijzen	54
6.3	Meningen over de hoogte van de toegangsprijs	55
6.4	Maximale betalingsbereidheid	56
6.5	Samenvatting	58
7	TOT BESLUIT	61
7.1	Samenvatting	61
7.1.1	Algemeen	61
7.1.2	De samenstelling van het publiek in 1982	61
7.1.3	De verandering van het aantal bezoeken in 1983	62
7.1.4	De verandering van de samenstelling van het publiek in 1983	63
7.1.5	Waardering van het museumbezoek	65
7.2	Afrondende opmerkingen	65
	BIJLAGEN	69
Bijlage 1	De vragenlijst en de rechte tellingen	69
Bijlage 2	De weegfactoren	74
Bijlage 3	Toepassing van discriminantanalyse	74
Bijlage 4	Een multivariate analyse per inkomensklasse	77
Bijlage 5	Verschillen in de publiekssamenstelling in 1982	79
Bijlage 6	Veranderingen in de publiekssamenstelling in 1983	83
	AANGEHAALDE LITERATUUR	89

VOORWOORD

De overheid streeft de laatste jaren naar een versterkte toepassing van het profijtbeginsel bij het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen. Dit streven stuit in de praktijk nogal eens op problemen, omdat beleidsmakers vaak moeilijk kunnen inschatten of en in hoeverre de invoering of verhoging van een eigen bijdrage van de gebruikers het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen beïnvloedt (vraaguitval). Daardoor zijn de uiteindelijke budgettaire effecten van dergelijke maatregelen tamelijk onzeker. Daarnaast bestaat onzekerheid over de sociale consequenties van dergelijke maatregelen, omdat niet bekend is of en hoe personen uit verschillende sociale groepen op de gevraagde eigen bijdragen zullen reageren. Beide onzekerheden bemoeilijken een politieke afweging van de economische en sociale kosten en baten van invoering of verhoging van eigen bijdragen.

De gebrekkige kennis over de invloed (van de hoogte) van eigen bijdragen op het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen is voor het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) mede aanleiding geweest om aandacht aan dit onderwerp te schenken. Traditioneel doet het SCP al onderzoek naar het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen. Dat onderzoek bleef tot voor kort grotendeels beperkt tot (1) beschrijvende analyses van de (inkomens)verdelingsaspecten van het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen en (2) ramingen van het toekomstig gebruik van gesubsidieerde voorzieningen, die vooral op trendextrapolatie en demografische ontwikkelingen zijn gebaseerd. Sinds enige tijd probeert het SCP om op meer systematische wijze te onderzoeken welke (beleidsrelevante) determinanten het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen bepalen. De nadruk valt daarbij op kwantificering van de invloed van eigen bijdragen en de inkomensontwikkeling op het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen. Eerder verschenen studies hadden onder meer betrekking op het avondonderwijs, de openbare bibliotheken en de podiumkunsten.

De voorliggende studie heeft betrekking op het bezoek aan musea. Daarbij gaat het om een 'case-study' van de gevolgen van de invoering van een toegangsprijs op omvang en samenstelling van het bezoek aan vier Rotterdamse gemeentemusea: museum Boymans-van Beuningen, museum De Buffel, museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde. De toegang tot de vaste collectie van deze musea was tot en met 1982 gratis. Daarna werd een toegangsprijs ingevoerd. Om te onderzoeken of de samenstelling van het bezoek door de invoering van de toegangsprijs ingrijpend is veranderd, is voor (1982) en na (1983) invoering van de toegangsprijs een publieksonderzoek in de vier eerdergenoemde gemeentemusea gehouden. Door dit publieksonderzoek is het mogelijk om te onderzoeken of de toegangsprijs een (extra) drempel opwerpt voor bepaalde bevolkingscategorieën, zoals bijvoorbeeld mensen met lage inkomens. Dergelijk onderzoek sluit aan bij de traditie die het SCP heeft opgebouwd op het terrein van onderzoek naar de (inkomens)verdelingsaspecten van overheidsuitgaven. De resultaten van dit onderzoek kunnen onder meer van nut zijn voor een tarievenpolitiek op het terrein van culturele voorzieningen.

Het onderzoek kon mede tot stand komen dankzij de welwillende medewerking van de betrokken musea, het Gemeentelijk Bureau voor Onderzoek en Statistiek, de Dienst Gemeentelijke Musea en de afdeling Kunstzaken van de gemeente Rotterdam.

Drs. A.J. van der Staay
(Directeur)

1.1 Voorgeschiedenis

Sinds 1970 was de vaste collectie van de Rotterdamse gemeentemusea gratis toegankelijk. Aan dit prijsbeleid lagen onder meer verdelingspolitieke overwegingen ten grondslag. Het beleid beoogde de culturele participatie van brede lagen van de bevolking te stimuleren en eventueel aanwezige financiële drempels voor mensen afkomstig uit lagere inkomensklassen te slechten. Alleen in het geval van bijzondere tentoonstellingen werd incidenteel een toegangsprijs geheven.

Door de budgettaire problematiek van de laatste jaren gedwongen, vatte het Rotterdamse college van B en W in 1981 het plan op om per 1 januari 1982 wederom een toegangsprijs in te voeren voor het bezoek aan de vaste collectie van vier verschillende Rotterdamse gemeentemusea: het museum voor schone kunsten Boymans-van Beuningen, het historisch museum De Dubbelde Palmboom, het Museum voor Land- en Volkenkunde en het scheepvaartmuseum De Buffel. Dit bleek destijds politiek niet haalbaar te zijn, omdat bij een groot deel van de gemeenteraad de vrees bestond dat het aantal bezoeken aan de vier musea door de herinvoering van de toegangsprijs drastisch zou dalen. De betrokken gemeenteraadsleden toonden zich met name beducht, dat mensen afkomstig uit de lagere inkomensklassen door deze maatregel zouden worden weerhouden om de musea te bezoeken. In plaats van herinvoering van een toegangsprijs, besloot de gemeenteraad de musea met ingang van 1 januari 1982 voortaan één dag in de week te sluiten om toch een zekere bezuiniging te bereiken.

In de loop van 1982 voelde het Rotterdamse gemeentebestuur zich door de financiële situatie gedwongen om de invoering van een toegangsprijs opnieuw in overweging te nemen. Hoewel tegen dit voorstel dezelfde bezwaren werden aangevoerd als een jaar eerder, ging de Rotterdamse gemeenteraad deze keer met enige tegenzin wél akkoord met de voorgestelde herinvoering van de toegangsprijs. Met ingang van 1 januari 1983 werd in de Rotterdamse gemeentemusea een toegangsprijs geheven van f2,50 voor volwassenen (personen van zestien jaar en ouder) en van f1,- voor bejaarden (personen van 65 jaar en ouder), evenals voor leden van grote gezelschappen (bestaande uit vijftien of meer volwassenen). Voor personen onder de zestien jaar bleef de toegang gratis.

1.2 Kader

Bij wijze van 'case-study' worden in dit rapport de gevolgen van de (her)invoering van de toegangsprijs in de vier genoemde Rotterdamse gemeentemusea geanalyseerd. Dit heeft de volgende achtergrond. De in het voorafgaande geschetste situatie in Rotterdam kan niet als een geïsoleerd incident worden aangemerkt. Gemeenten worden door verlagingen van de uitkeringen uit het Gemeentefonds steeds vaker gedwongen om in toenemende mate het profijtbeginsel toe te passen of het aanbod van gesubsidieerde voorzieningen, zoals musea, te beperken, mede omdat zij weinig mogelijkheden hebben om hun belastingopbrengst te vergroten. Daarnaast streeft ook de centrale overheid de laatste jaren steeds meer naar een versterkte toepassing van het profijtbeginsel bij het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen. Dit blijkt onder meer uit de Regeringsverklaring van het Kabinet-Lubbers (1982).

De (versterkte) toepassing van het profijtbeginsel gaat niet altijd van een leien dakje.

Vaak kunnen beleidsmakers moeilijk inschatten of en in hoeverre de invoering of verhoging van een eigen bijdrage van de gebruikers het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen beïnvloedt (vraaguitval). Hierdoor zijn de uiteindelijke budgettaire effecten van dergelijke maatregelen tamelijk onzeker. Denkbaar is immers dat door een flinke prijsverhoging zoveel gebruikers afhaken, dat de totale opbrengst uit eigen bijdragen daarna lager uitvalt dan de opbrengst in een situatie met lagere eigen bijdragen.¹ Daarnaast bestaat onzekerheid over de sociale consequenties van dergelijke maatregelen, omdat niet bekend is of en hoe personen uit verschillende sociale groepen op de gevraagde eigen bijdragen zullen reageren. Beide onzekerheden bemoeilijken een politieke afweging van de economische en sociale kosten en baten van invoering of verhoging van eigen bijdragen.

De gebrekkige kennis over de invloed (van de hoogte) van eigen bijdragen op het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen is voor het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) aanleiding geweest om in het kader van het project Determinanten van het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen (kortweg: het Determinanten-project) aandacht aan dit onderwerp te schenken. De onderhavige studie maakt onderdeel uit van dit project.

Traditioneel doet het SCP al onderzoek naar het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen, maar dat onderzoek bleef tot voor kort grotendeels beperkt tot beschrijvende analyses van de (inkomens)verdelingsaspecten van het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen (bijvoorbeeld SCP 1981) en tot ramingen van het toekomstig gebruik van gesubsidieerde voorzieningen, die vooral op trendextrapolatie en demografische ontwikkelingen zijn gebaseerd (bijvoorbeeld Goudriaan et al. 1984). Sinds enige tijd probeert het SCP in het kader van het eerdergenoemde Determinanten-project om op meer systematische wijze te onderzoeken welke beleidsrelevante en met name *stuurbare* determinanten het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen bepalen. In het bijzonder gaat het daarbij, althans voor zover dit relevant is, om kwantificering van de invloed van de hoogte van (relatieve) prijzen en inkomensontwikkeling op het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen.

Eerdere studies in het kader van het Determinanten-project hadden onder meer betrekking op de podiumkunsten (Goudriaan en De Kam 1983), de rijksmuseum (Goudriaan 1984), het avondonderwijs (De Groot 1984), de openbare bibliotheken (De Groot 1985) en onderdelen van het justitieterrein (Van Tulder 1985). Al deze studies, met uitzondering van die van De Groot (1985), hebben gemeen dat zij het voorzieningengebruik uitsluitend op een betrekkelijk hoog aggregatieniveau analyseren (uitgaande van nationale of regionale cijfers). Gegeven deze aanpak is het praktisch onmogelijk om iets te zeggen over de reacties van individuele gebruikers. Om meer inzicht te krijgen in de reacties van individuele gebruikers, wordt in dit rapport een andere, meer microgerichte aanpak gevolgd. Deze aanpak levert resultaten op die complementair zijn met de resultaten van de eerdergenoemde SCP-studies op macroniveau. Voorlopige resultaten van dit onderzoek zijn reeds eerder gepresenteerd in Goudriaan en Van 't Eind (1985).²

1.3 Object en methode van onderzoek

In dit rapport staan twee aspecten van de invoering van de toegangsprijs in de vier Rotterdamse musea centraal, namelijk de invloed op:

- de samenstelling van het bezoek;
- het aantal bezoeken.

Het eerste onderdeel van de probleemstelling, de effecten van de invoering van de toegangsprijs op de *samenstelling* van het bezoek aan de vier musea, krijgt in dit rapport de meeste aandacht. Met name wordt onderzocht of de toegangsprijs een

(extra) drempel opwerpt voor bepaalde bevolkingscategorieën, zoals bijvoorbeeld mensen met lage inkomens. Over deze effecten op microniveau is weinig bekend, hoewel het om een controversiële en politiek gevoelige kwestie gaat. Een onderzoek naar dergelijke effecten sluit aan bij de traditie die het SCP heeft opgebouwd op het terrein van de (inkomens)verdelingsaspecten van overheidsuitgaven (SCP 1981). Om mogelijke veranderingen in de samenstelling van het publiek te kunnen analyseren, is met een schriftelijke enquête voor(1982) en na(1983) de invoering van de toegangsprijs een publieksonderzoek gehouden in de vier Rotterdamse musea, waarvan de vaste collectie tot en met 31 december 1982 gratis toegankelijk was. Door dit publieksonderzoek wordt getracht om meer inzicht te verkrijgen in mogelijke uiteenlopende reacties van verschillende sociale groepen op de (her)invoering van de toegangsprijs in de genoemde musea.

In dit rapport ligt de nadruk op de reacties van *individuele* gebruikers op de invoering van de toegangsprijs. Dit is een nuttige aanvulling op de eerder genoemde SCP-studies die dergelijke reacties op *macro-niveau* analyseerden. Het aardige van meting direct voor en na invoering van de toegangsprijs is, dat er in feite sprake is van een min of meer gecontroleerd *quasi-experiment*. Door de korte tijdsspanne tussen de voor- en nameting zijn andere factoren die het museumbezoek (kunnen) beïnvloeden vrijwel constant.

Het tweede onderdeel van de probleemstelling, de gevolgen van de invoering van de toegangsprijs voor het *aantal bezoeken* aan de vier musea, zal slechts in globale termen worden behandeld. Deze aanpak houdt mede verband met het feit dat op macroniveau al het een en ander bekend is over de prijsgevoeligheid van het museumbezoek (Goudriaan 1984). De analyse blijft beperkt tot een vergelijking van de bezoekcijfers voor en na de invoering van de toegangsprijs. Deze vergelijking is toegespitst op de jaren 1982 en 1983, omdat er in die jaren geen tentoonstellingen plaatsvonden met extreem hoge bezoekcijfers.³ De relatief korte observatieperiode na invoering van de toegangsprijs lijkt weliswaar (statistisch gezien) een beperking, maar heeft als belangrijk voordeel dat andere factoren die het aantal museumbezoeken mede beïnvloeden (bijvoorbeeld de hoogte van de inkomens), gedurende de beschouwde periode vrijwel niet zijn veranderd.

De resultaten van het onderzoek naar de effecten van de invoering van de toegangsprijs op de samenstelling en de omvang van het museumbezoek, kunnen wellicht bouwstenen vormen voor een tarievenpolitiek op het terrein van culturele voorzieningen. Thans is de prijsbepaling van culturele voorzieningen voornamelijk gebaseerd op traditionele factoren, waaronder een vergelijking met aangrenzende voorzieningen. Het prijsbeleid is (nog) geen onderdeel van een marketingpolitiek van culturele voorzieningen (ministerie van WVC 1984).

1.4 Indeling van het rapport

De verdere indeling van het rapport is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt aandacht geschonken aan de opzet en uitvoering van het publieksonderzoek. Tevens komt in dit hoofdstuk de interpretatie van de resultaten ter sprake. In hoofdstuk 3 worden de response op het publieksonderzoek en de bewerking van de gegevens behandeld. Het profiel van het publiek van de Rotterdamse musea voor invoering van de toegangsprijs wordt in hoofdstuk 4 besproken. De veranderingen in de omvang en samenstelling van het bezoek aan de vier musea na invoering van de toegangsprijs worden in hoofdstuk 5 beschreven. Als intermezzo wordt in hoofdstuk 6 kort ingegaan op de waardering van het museumbezoek en de hiermee samenhangende (maximale) bereidheid van de consumenten om voor het bezoek te betalen. In het slothoofdstuk worden de resultaten samengevat en becommentarieerd.

Noten bij hoofdstuk 1

- ¹ *Deze problematiek blijft uiteraard niet beperkt tot de aanbieders van diensten in de kwartaire sector. Producenten van goederen en diensten in de marktsector verkeren bij hun prijsstelling eveneens vaak in onzekerheid over de uiteindelijke netto-opbrengst van eventuele prijsmaatregelen.*
- ² *Ten opzichte van die voorlopige resultaten zijn de definitieve resultaten marginaal gewijzigd. Dit heeft te maken met een licht gewijzigde berekening van de weegfactoren en een verdere opschoning van het gegevensbestand.*
- ³ *Een probleem is echter dat het Museum voor Land- en Volkenkunde in 1983 vanaf 6 juni was gesloten.*

2.1 Inleiding

Voordat in volgende hoofdstukken de resultaten van het uitgevoerde publieksonderzoek worden besproken, komt in dit hoofdstuk het onderzoek zelf aan de orde. Allereerst wordt de uitvoering besproken. Vervolgens wordt een korte schets gegeven van de vragen die aan het publiek zijn gesteld. Daarna wordt aandacht geschonken aan de interpretatie van de resultaten.

2.2 De uitvoering van het publieksonderzoek

Het publieksonderzoek vond plaats in vier verschillende musea in Rotterdam waar de toegang tot de vaste collectie tot en met 31 december 1982 gratis was. Het betreft museum Boymans-van Beuningen, museum De Dubbelde Palmboom, het Museum voor Land- en Volkenkunde en museum De Buffel. Een deel van het publiek van deze musea is na afloop van hun bezoek gevraagd om ter plekke zelf een schriftelijke enquête in te vullen. Personen van vijftien jaar en jonger, en familie en kennissen van de enquêteur(trice) werden van deelneming aan het publieksonderzoek uitgesloten.¹ In het onderzoek ontbreken daarnaast personen die de Nederlandse taal niet machtig zijn.

Het *eerste* deel van het publieksonderzoek vond plaats in de twee maanden die vooraf gingen aan de invoering van de toegangsprijs, dus gedurende de maanden *november* en *december* van 1982. Het *tweede* deel is na de invoering van de toegangsprijs gehouden. In verband met de tijdelijke sluiting van één van de musea is het tweede deel van het publieksonderzoek niet op 1 januari maar op 1 februari 1983 gestart; het vond plaats in de maanden *februari* en *maart* van 1983. Een bijkomend voordeel van deze iets latere enquêtering kan zijn dat de eerste 'schrikreacties' op de invoering van de toegangsprijs al enigszins zijn uitgewerkt.

De schriftelijke enquêtes zijn dagelijks, met uitzondering van maandag (de sluitingsdag) en feestdagen, tussen 13.00 uur en 14.00 uur en tussen 15.30 uur en 16.30 uur afgenomen. In verband met de verdeling van het aantal bezoeken over de verschillende dagen van de week, is op zondagen twee keer zo vaak als op doordeweekse dagen geënquêteerd. De steekproef is naar rato van de gebruikelijke bezoekcijfers van de vier musea gestratificeerd. Zowel in het eerste als in het tweede deel van het publieksonderzoek is in totaal 53 keer één uur in de onderzochte musea geënquêteerd. De totale omvang van de steekproef in het eerste en het tweede deel was niet van tevoren vastgesteld, in tegenstelling tot het aantal uren dat werd geënquêteerd en de verdeling hiervan over de verschillende musea en dagen van de week. De enquêteur had de opdracht om met inachtneming van bepaalde tijdsintervallen willekeurig een deel van het publiek na afloop van het bezoek te benaderen met het verzoek om ter plaatse een vragenlijst in te vullen.²

Beide delen van het publieksonderzoek vielen gedurende ongeveer een maand samen met de tentoonstelling Het Nieuwe Bouwen in Rotterdam 1920-1960, die in museum Boymans-van Beuningen werd gehouden. Specifiek voor deze tentoonstelling werd al in 1982 een toegangsprijs geheven, terwijl in 1983 een extra hoge toegangsprijs, basisbedrag plus toeslag, werd gevraagd. Museum Boymans-van Beuningen heeft twee ingangen: de zogenaamde oude en de nieuwe ingang. Ten tijde van de genoemde

tentoonstelling werd bij de nieuwe ingang (extra) entree voor de tentoonstelling geheven. Bij de oude ingang werd geen (extra) entree geheven, maar vanuit deze ingang was uitsluitend de vaste collectie van het museum toegankelijk. Vanuit de nieuwe ingang was tevens de vaste collectie toegankelijk; hierdoor konden bezoekers van de bijzondere tentoonstelling het museum ook via de oude ingang verlaten. Om de mogelijke invloed van de tentoonstelling en de daarmee gepaard gaande heffing van een (extra) toegangsprijs zo goed mogelijk te neutraliseren, is uitsluitend bij de oude ingang geënquêteerd. Met andere woorden, het beeld wordt in principe niet verstoord door de tentoonstelling.³ Hierbij dient te worden aangetekend, dat uit de resultaten van het door het onderzoeksbureau Socmar in opdracht van het Gemeentelijk Bureau voor Onderzoek en Statistiek Rotterdam uitgevoerde Systematisch Onderzoek Museumbezoekers blijkt, dat het publiek dat museum Boymans-van Beuningen via de nieuwe ingang verlaat gemiddeld jonger is en een hoger opleidingsniveau heeft dan het publiek dat het museum via de oude ingang verlaat (GBOS 1981). Dit ondanks het feit dat ruwweg een derde van het publiek het museum door een andere ingang verlaat dan waardoor het is binnengekomen. Omdat de vaste collectie gedurende een groot deel van het publieksonderzoek uitsluitend via de oude ingang *zonder betaling* van een (extra) toegangsprijs toegankelijk was, valt de vertekening van de steekproefresultaten, die het gevolg kan zijn van het uitsluitend enquêteren bij de oude ingang, in principe wel mee. In hoofdstuk 4 wordt bij de bespreking van de samenstelling van het publiek op de kwestie nog teruggekomen.

2.3 De vragen

Om de eventuele non-response zoveel mogelijk te beperken, is aan de respondenten slechts een beperkt aantal vragen voorgelegd. De vragenlijst besloeg twee pagina's op A4-formaat (zie bijlage 1). De vragenlijst bevatte onder meer vragen over de *aard en achtergronden* van het *museumbezoek*. In concreto is gevraagd naar: het bezit van een museumjaarkaart (een landelijk geldend 'abonnement' waarmee de vaste collectie van veel Nederlandse musea gratis kan worden bezocht), de frequentie van het bezoek aan andere musea, de frequentie van het bezoek aan het desbetreffende museum, de duur van het bezoek, de grootte en samenstelling van het gezelschap en de door het gezelschap gemaakte reiskosten.⁴ Daarnaast is aan de respondenten gevraagd of zij het desbetreffende museum voor de eerste keer bezochten en of zij van huis waren vertrokken met het vaste voornemen om het museum te bezoeken of dat het bezoek een min of meer toevallig karakter had.

Voorts bevatte de vragenlijst een aantal vragen over *demografische* en *sociaal-economische* kenmerken van de respondenten: het opleidingsniveau, het geslacht, de leeftijd, de woonplaats en het netto maandinkomen van het huishouden.

Om de traditionele (partiële) non-response op de inkomensvraag zo veel mogelijk te ondervangen, is gekozen voor een betrekkelijk brede afbakening van het netto maandinkomen in drie klassen: *f*2.000 of minder, meer dan *f*2.000 maar minder dan *f*3.000 en *f*3.000 of meer. In verband met de aansluiting bij andere gegevensbestanden is gevraagd naar het netto maandinkomen van het huishouden; omdat dit wellicht niet bekend is bij alle leden van het huishouden, is nog een extra antwoordcategorie 'weet niet' toegevoegd om de kans op een onjuiste opgave van het inkomen te beperken.

Behalve deze in een publieksonderzoek gangbare vragen, is aan de respondenten na invoering (1983) van de toegangsprijs een aantal vragen voorgelegd, die betrekking hadden op de *waardering* van het *museumbezoek* en de (maximale) bereidheid om voor de toegang tot het museum te betalen. Voorts is aan de respondenten zowel voor

(1982) als na (1983) de invoering van de toegangsprijs gevraagd of zij bij eventuele verdere bezuinigingsmaatregelen een verminderde openstelling van het museum zouden prefereren boven een 'hoge' toegangsprijs, of andersom.⁵

2.4 De interpretatie van de resultaten

Een probleem dat nog niet aan de orde is geweest, is de interpretatie van de resultaten van het publieksonderzoek. Eén aspect verdient met name de aandacht. Het onderzoek beperkt zich tot een steekproef onder het publiek dat de musea daadwerkelijk bezoekt. Als gevolg hiervan wordt een beeld verkregen van de samenstelling van de *bezoeken* en niet van de *bezoekers*. Dit vloeit voort uit het feit dat één bezoeker die bijvoorbeeld zes bezoeken per jaar aan één van de onderzochte musea brengt, een zes keer zo grote kans heeft om in de steekproef te worden betrokken als een bezoeker die slechts één keer per jaar een bezoek aan één van de musea brengt. Met andere woorden, het aantal bezoekers zegt iets over het *bereik* van een museum gedurende een bepaalde tijdsperiode, terwijl het aantal bezoeken in combinatie met het aantal bezoekers informatie verschaft over de *frequentie* van het bezoek aan het museum gedurende een bepaalde tijdsperiode (DiMaggio et al. 1978, blz.37).

Bij een vergelijking van de resultaten van het publieksonderzoek met de resultaten van een representatieve steekproef uit de bevolking, zoals het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek van het SCP (bijvoorbeeld SCP 1981), waarin de respondenten ook de jaarlijkse frequentie van hun museumbezoek hebben opgegeven, dient met het verschil tussen bezoeken en bezoekers rekening te worden gehouden.

Om niet in al te gekunsteld taalgebruik te vervallen, zal bij analyses van de samenstelling van de bezoeken steeds worden gesproken over de samenstelling van het *bezoek* of van de samenstelling van het *publiek*. Het aantal bezoeken wordt in het vervolg ook wel aangeduid als de omvang van het bezoek.

Het is overigens wel mogelijk op betrekkelijk ruwe wijze een beeld te verkrijgen van de *bezoeker* van de vier Rotterdamse musea, door de respondenten omgekeerd evenredig met de door hen opgegeven jaarlijkse bezoekfrequentie te wegen. Deze bewerking blijft, behalve bij de schets van de samenstelling van het museumpubliek in 1982 (zie hoofdstuk 4), achterwege. Het tijdstip van het tweede deel van het publieksonderzoek in 1983 ligt immers betrekkelijk kort na invoering van de toegangsprijs, zodat een niet onaanzienlijk deel van het aantal opgegeven bezoeken nog betrekking kan hebben op het jaar voorafgaande aan de invoering van de toegangsprijs (1982). De in 1983 opgegeven bezoekfrequentie geeft in feite slechts een indicatie of en in welke mate de publiekscategorie die in 1982 tot de (on)regelmatige bezoekers behoorde, in 1983 in het publiek is vertegenwoordigd. De analyse in dit rapport richt zich in principe op de samenstelling van de *bezoeken*, omdat het met behulp van het verzamelde gegevensmateriaal niet mogelijk is om het aantal bezoekers voor het jaar 1983 te berekenen. Dit houdt een beperking van het onderzoek in, aangezien de vraag of het bereik van de musea door de invoering van de toegangsprijs is afgenomen een bij uitstek beleidsrelevante kwestie is.

Bij de interpretatie van de resultaten van het publieksonderzoek dient overigens rekening te worden gehouden met het feit dat het onderzoek is gebaseerd op een steekproef uit het publiek van de vier musea voor en na de invoering van de toegangsprijs. Dit betekent dat de resultaten deels door steekproeffluctuaties kunnen zijn beïnvloed. Daarnaast geldt dat andere factoren, zoals bijvoorbeeld de non-response, eveneens een storende rol kunnen spelen. In het volgende hoofdstuk wordt hierop nader ingegaan.

- ¹ *Het eerste is formeel niet juist. In feite luidde de instructie aan de enquêteur dat personen jonger dan vijftien jaar van deelneming dienden te worden uitgesloten. De praktijk leert echter dat personen van vijftien jaar vrijwel niet zijn geënquêteerd. Dit is naar alle waarschijnlijkheid een selectie-effect; de enquêteur heeft tot op zekere hoogte de neiging 'om op zeker te spelen', teneinde de kans op enquêtering van een te jonge respondent te minimaliseren. Daarom zijn de schaarse vragenlijsten die door 15-jarigen zijn ingevuld, niet in het gegevensbestand van het publieksonderzoek opgenomen. Deze keuze is mede ingegeven door het feit dat de toegangsprijs in 1983 alleen voor personen van zestien jaar en ouder is ingevoerd.*
- ² *Aan respondenten die om welke redenen dan ook geen tijd of zin hadden om het formulier ter plaatse in te vullen, werd de mogelijkheid geboden om het formulier thuis in te vullen en dit in een voorgefrankeerde enveloppe te retourneren aan het onderzoeksbureau.*
- ³ *Bezoekers van de tentoonstelling kunnen het museum echter via de oude ingang hebben verlaten, waardoor de mogelijkheid bestaat dat deze publiekscategorie toch in het publieksonderzoek is vertegenwoordigd. Uit een nadere analyse van de gegevens blijkt dat dit voor circa 10% van de respondenten die museum Boymans-van Beuningen bezochten, het geval is geweest.*
- ⁴ *Sinds 1 januari 1983 bestaat er ook een speciale (goedkopere) museumjaarkaart die uitsluitend in de Rotterdamse gemeentemusea geldig is.*
- ⁵ *Daarnaast is aan respondenten voor de invoering van de toegangsprijs de vraag voorgelegd of zij dit bezoek ook zouden hebben gebracht indien de toegangsprijs nu al zou hebben gegolden. Deze vraag is achteraf gezien niet zo geschikt om inzicht te krijgen in de reactie van het publiek op de invoering van een toegangsprijs. De reden is onder andere dat regelmatige bezoekers de mogelijkheid hebben om het aantal bezoeken, dat zij gedurende een bepaalde tijdsperiode afleggen, met meer dan met dit ene bezoek te verminderen. Daarom worden de antwoorden op deze vraag hier niet verder geanalyseerd. Dat geldt ook voor de vraag hoe de respondent denkt dat andere bezoekers op de invoering van de toegangsprijs zullen reageren. Door de niet al te concrete vraagstelling levert deze vraag geen inzichten op die een nadere analyse van de antwoorden kunnen rechtvaardigen.*

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt aandacht geschonken aan de (non-)response op de enquête en de bewerking van de gegevens uit het publieksonderzoek. Tevens wordt aangegeven wat de mogelijke voordelen en beperkingen zijn van de bewerking (weging) van de verkregen gegevens. Voorts wordt stilgestaan bij de werkwijze die in het rapport is gekozen om de eventuele beperkingen van de wegingsprocedure zo goed mogelijk te ondervangen, zonder dat dit ten koste gaat van de extra informatie die uit de bewerking van de gegevens voortvloeit. Niet in (technische) details geïnteresseerde lezers kunnen dit hoofdstuk eventueel overslaan.

3.2 Response en non-response

Tijdens het eerste deel van het publieksonderzoek, de maanden november en december van 1982, leverde de steekproef onder het publiek van de vier musea 522 verwerkbare vragenlijsten op.¹ Het tweede deel van het publieksonderzoek, dat na invoering van de toegangsprijs gedurende de maanden februari en maart van 1983 werd gehouden, resulteerde in een steekproef van 458 verwerkbare vragenlijsten. De totale response komt daarmee op 980 vragenlijsten. Zowel tijdens het eerste als tijdens het tweede deel komt het aantal verwerkbare vragenlijsten overeen met een steekproef van bijna 1% uit het totaal aantal bezoeken gedurende de steekproefperiode.²

De non-response op de enquête (inclusief personen die de Nederlandse taal niet machtig zijn) bedroeg volgens de aantekeningenlijst van de enquêteurs tijdens beide delen van het publieksonderzoek ongeveer 3% van het totale aantal mensen dat werd verzocht om een vragenlijst in te vullen. Dit lijkt echter net iets te mooi om waar te zijn.³

De partiële non-response is in de meeste gevallen ook tamelijk bevredigend en komt op twee items na nergens boven de 6%. Zelfs de doorgaans problematische inkomensvraag werd zowel gedurende het eerste als tijdens het tweede deel van het publieksonderzoek door slechts 7% van de respondenten overgeslagen. Daarnaast vulde 7% van de respondenten 'weet niet' in. Daarmee komt de effectieve non-response op deze vraag (partiële non-response plus 'weet niet') gedurende beide delen van het publieksonderzoek op 14%.

De effectieve non-response op de inkomensvraag is niet alleen relatief gering, maar verschilt ook qua omvang en samenstelling niet in de eerste en tweede steekproefperiode. Met behulp van discriminantanalyse is namelijk onderzocht of het karakter van de effectieve non-response op de inkomensvraag tussen 1982 en 1983 significant is veranderd, wanneer de resterende zestien publiekskenmerken samen in beschouwing worden genomen.⁴ Dat wil zeggen, er is onderzocht of de samenstelling van de effectieve non-response op de inkomensvraag naar andere publiekskenmerken (dan het inkomen) zich in 1983 onderscheidt van die in 1982. Deze analyse wordt nader verantwoord in bijlage 4. Uit de resultaten van de discriminantanalyse blijkt dat de samenstelling van de effectieve non-response op de inkomensvraag, met uitzondering van één publiekskenmerk (woonplaats), zich in 1983 niet significant onderscheidt van die in 1982, wanneer alle andere publiekskenmerken samen in beschouwing worden genomen. Kortom, er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat het karakter van de

effectieve non-response op de inkomensvraag sterk is gewijzigd.⁵

Op de vraag naar de reiskosten die voor het museumbezoek zijn gemaakt, is de partiële non-response zo groot (24%) en zo systematisch, dat de resultaten van deze vraag verder niet in beschouwing worden genomen.

3.3 Bewerking van de gegevens

3.3.1 *Uitgangspunten*

De steekproefverdeling van het aantal bezoeken aan de vier musea stemt niet geheel overeen met de feitelijke verdeling van het aantal bezoeken aan de betrokken musea gedurende de steekproefperiode. Dit verschil wordt onder andere veroorzaakt door incidentele en seizoensfluctuaties in de omvang van het aantal bezoeken per museum. Om hiervoor te corrigeren zijn de steekproefresultaten, uitgaande van een constante totale steekproefgrootte, gewogen naar rato van de omvang van het jaarlijkse aantal bezoeken aan elk van de vier musea voor (1982) en na (1983) invoering van de toegangsprijs. Dit lijkt een doelmatige procedure, aangezien eerder longitudinaal publieksonderzoek van het Gemeentelijk Bureau voor Onderzoek en Statistiek Rotterdam geen significante seizoenspatronen in de samenstelling van het publiek van elk van de vier musea aan het licht bracht (GBOS 1981, blz.18-19).

Weging met het jaarlijkse aantal bezoeken in plaats van met het aantal bezoeken in de steekproefperiode heeft als prettige bijkomstigheid dat de feitelijke ontwikkeling van het aantal bezoeken direct in de (gewogen) steekproef tot uitdrukking komt. Een ander voordeel is dat automatisch wordt gecorrigeerd voor seizoenspatronen in de samenstelling van het bezoek van alle vier musea samen, die het gevolg zijn van seizoensfluctuaties in de omvang van het aantal bezoeken per museum. Mede daarom vindt de in tabel 3.1 gepresenteerde vergelijking tussen de feitelijke en de steekproefverdeling van het aantal bezoeken over de vier musea plaats op basis van het jaarlijkse aantal bezoeken aan de vier musea. De berekening van de weegfactoren wordt nader verantwoord in bijlage 2.

3.3.2 *Mogelijke beperkingen*

Om enig inzicht te verkrijgen in de mogelijke gevolgen van weging, is de verdeling van de gewogen steekproef met behulp van een aanpassingstoets vergeleken met die van de ongewogen steekproef.⁶ De weging blijkt voor elk van de onderzochte kenmerken, met uitzondering van het kenmerk waarop wordt gewogen (de relatieve bezoekfrequentie van de vier musea), niet te leiden tot significante verschillen tussen de gewogen en de ongewogen steekproef ($p \geq 0,05$). Dit geldt zowel voor de afzonderlijke delen (1982 respectievelijk 1983) als voor de totale steekproef.

Weging van de steekproef is echter niet geheel vrij van complicaties. Weging kan noodgedwongen alleen geschieden met behulp van bezoekcijfers waarin ook bepaalde bezoeken zijn opgenomen, die in de enquête buiten beschouwing zijn gebleven (bezoeken van personen jonger dan zestien jaar en van personen die de Nederlandse taal niet machtig zijn). Bij weging wordt impliciet verondersteld dat bezoeken van deze publiekscategorieën bij alle musea relatief even vaak voorkomen. Die veronderstelling is uiteraard niet correct.⁷ Weging kan als gevolg hiervan resulteren in een lichte vertekening van de steekproef.

Daarnaast geldt dat bij de berekening van de weegfactoren is uitgegaan van het totaal aantal bezoeken aan elk van de vier musea. Dit impliceert dat het aantal bezoeken aan tentoonstellingen ook in de bezoekcijfers is verdisconteerd. De invloed hiervan is echter betrekkelijk gering. De beschikbare informatie over de samenstelling van het publiek van bepaalde tentoonstellingen in museum Boymans-van Beuningen, waar de

meeste grote tentoonstellingen plaatsvinden, geeft namelijk geen redenen om te veronderstellen dat de effecten van deze tentoonstellingen op de samenstelling van het publiek erg groot zijn geweest (GBOS 1979; GBOS 1981). Dit geldt zowel voor gratis toegankelijke als voor tentoonstellingen waarvoor entree wordt geheven. In principe genereren sommige tentoonstellingen wel extra bezoeken, maar in 1982 en 1983 vonden er geen plaats met extreem hoge bezoekcijfers. Zelfs van de wat grotere tentoonstelling Het Nieuwe Bouwen in Rotterdam 1920-1960, die eind 1982 en begin 1983 in museum Boymans-van Beuningen werd gehouden, is de invloed op de bezoekcijfers van die jaren betrekkelijk marginaal; de (extra) toegangsprijs die voor deze tentoonstelling werd geheven, is hier wellicht debet aan. Mede daarom, en door de wijze waarop het publieksonderzoek is uitgevoerd (zie paragraaf 2.2), kan worden aangenomen dat het effect van die tentoonstelling op de resultaten van het publieksonderzoek te verwaarlozen is.

Weging kan er voorts toe leiden dat de interpretatie van de verschillende statistische toetsen enigszins wordt bemoeilijkt, omdat weging de verhouding tussen binnengroepsvariantie en tussengroepsvariantie wijzigt. Aangezien weging de frequentieverdelingen van de verschillende achtergrondkenmerken niet significant beïnvloedt, lijkt dit echter niet zo'n probleem.⁸

Tabel 3.1 Feitelijke en ongewogen steekproefverdeling van het aantal bezoeken aan de vier musea (in %) a) b)

museum	1982		1983	
	reali- satie	steek- proef	reali- satie	steek- proef
Boymans-van Beuningen	37	33	43	38
De Buffel	34	39	27	31
De Dubbelde Palmboom c)	22	18	23	17
Land- en Volkenkunde d)	6	11	7	14
totaal	100	100	100	100
aantal bezoeken e)	470.000 (58)	522 (53)	334.000 (42)	458 (47)

- a) Ten gevolge van afrondingen bij de presentatie hoeft de som van de afzonderlijke getallen niet perse overeen te stemmen met de gerepresenteerde totalen. Dit geldt voor alle tabellen in dit rapport.
- b) De feitelijke verdeling is gebaseerd op het jaarlijkse aantal bezoeken en is per definitie gelijk aan de gewogen steekproef.
- c) In 1983 van 2 januari tot en met 4 februari gesloten. De cijfers zijn hiervoor niet gecorrigeerd.
- d) Wegens een verbouwing in 1983 vanaf 6 juni gesloten. De bezoekcijfers voor 1982 hebben daarom eveneens betrekking op de periode 1 januari tot 6 juni.
- e) Tussen haakjes: de procentuele verdeling van het aantal bezoeken over 1982 en 1983.

Uit tabel 3.1 blijkt dat de feitelijke verdeling van het jaarlijkse aantal bezoeken over de vier musea tot op zekere hoogte afwijkt van de ongewogen steekproefverdeling. Daarnaast is het jaar 1983 in de steekproef licht oververtegenwoordigd. De gewogen steekproefverdeling van het aantal bezoeken over de musea is per definitie gelijk aan de feitelijke verdeling. Om de eerder in deze paragraaf genoemde redenen hoeft niet al te zwaar te worden getild aan de verschillen tussen feitelijke verdeling en de ongewogen steekproefverdeling. Met name geldt dat het bezoek aan museum De Dubbelde Palmboom in de steekproef is ondervertegenwoordigd en aan het Museum voor Land- en Volkenkunde is oververtegenwoordigd. Voor het laatstgenoemde museum is dit echter grotendeels een artefact, omdat het Museum voor Land- en Volkenkunde in verband met een verbouwing gedurende de laatste zeven maanden

van 1983 was gesloten. Ter wille van de vergelijkbaarheid met 1983 zijn de weegfactoren voor het jaar 1982 eveneens uitsluitend gebaseerd op de bezoekcijfers van de eerste vijf maanden van dat jaar.

Dit leidt tot problemen van meer serieuze aard, aangezien de gekozen wegingsprocedure tot gevolg heeft dat het bezoek aan het Museum voor Land- en Volkenkunde in de steekproef voor beide jaren een weegfactor krijgt die beduidend kleiner dan één is.⁹ Het toch al relatief geringe aantal respondenten dat een bezoek aan dit museum bracht, wordt hierdoor in de gewogen steekproef nog verder gereduceerd. Deze relatief kleine aantallen compliceren de toetsing van verschillen in de publiekssamenstelling van de vier musea en van veranderingen in de publiekssamenstelling van het Museum voor Land- en Volkenkunde na invoering van de toegangsprijs.

3.3.3 Verdere werkwijze

Gelet op het voorafgaande is bij de verschillende toetsen (schattingen) gekozen voor een procedure die enerzijds recht doet aan de mogelijke beperkingen die aan weging van steekproeven eigen zijn, maar die anderzijds toch zoveel mogelijk de extra informatie benut die uit weging van steekproeven voortvloeit. Deze procedure is als volgt.

Bij de presentatie, toetsing en schatting van veranderingen in de publiekssamenstelling van de vier musea samen (door de invoering van de toegangsprijs) wordt steeds gebruik gemaakt van de gewogen steekproefresultaten om de invloed van mogelijke incidentele en seizoensfluctuaties in het aantal bezoeken aan de musea te beperken. Ter controle van de resultaten worden de statistische toetsen nog eens herhaald, maar dan op basis van de ongewogen steekproefresultaten. Indien dit ten opzichte van de eerder uitgevoerde statistische toetsen (op basis van de gewogen steekproef) verschillende resultaten oplevert, wordt hiervan melding gemaakt.

Bij vergelijkbare analyses, maar dan voor de afzonderlijke musea, is weging van de steekproefresultaten in principe niet noodzakelijk en blijft deze bewerking achterwege. Dezelfde werkwijze is gekozen bij de analyse van verschillen in de samenstelling van het publiek van de musea op één tijdstip, waarvoor weging van steekproefresultaten evenmin strikt noodzakelijk is.

Dergelijke analyses berusten meestal op een Chi²-toets van verschillen tussen twee of meer frequentieverdelingen. Om deze toets op correcte wijze te kunnen toepassen, is het door het benaderende karakter van de toets noodzakelijk dat elke cel van de frequentieverdeling ten minste vijf waarnemingen bevat. Daarom was het in een aantal gevallen in principe noodzakelijk om ten behoeve van de uitvoering van de Chi²-toets sommige antwoordcategorieën samen te voegen. Om een zekere willekeur tegen te gaan en om de presentatie niet al te zeer te compliceren, is bij de toetsing en presentatie steeds uitgegaan van de samengevoegde antwoordcategorieën.

Bij de verschillende statistische toetsen wordt steeds een significantieniveau (onbetrouwbaarheidsdrempel) van 5% aangehouden; dat wil zeggen dat de kans dat de toetsen hypothese ten onrechte wordt verworpen minder dan 5% bedraagt.

De partiële non-response is relatief gering. In de tabellen wordt daarom de steekproefomvang niet steeds afzonderlijk vermeld. De omvang van de gewogen steekproef bedraagt voor het eerste deel van het publieksonderzoek 573 waarnemingen (ongewogen 522 waarnemingen). Voor het tweede deel van het publieksonderzoek bevat de gewogen steekproef 407 waarnemingen (ongewogen 458 waarnemingen). Dit impliceert dat de totale (gewogen en ongewogen) steekproef gedurende het gehele publieksonderzoek 980 waarnemingen bevat. Gelet op de relatief geringe partiële non-response blijft een correctie hiervoor achterwege. Dit bevordert de inzichtelijkheid van de resultaten.

- ¹ Van de in totaal 528 geretourneerde vragenlijsten waren er zes onbruikbaar. In vijf van de zes gevallen ging het om respondenten die achteraf te jong bleken te zijn. Zie ook noot 1 bij hoofdstuk 2.
- ² Gedurende het eerste deel van het publieksonderzoek werden er circa 65.000 bezoeken aan de vier onderzochte musea gebracht, waarvan er ruim 9.000 betrekking hadden op de tentoonstelling *Het Nieuwe Bouwen in Rotterdam 1920-1960*. Voor het tweede deel van het publieksonderzoek bedragen de hiermee corresponderende aantallen respectievelijk 62.000 en ruim 8.000.
- ³ Er moet sterk rekening mee worden gehouden dat een aantal mislukte pogingen tot enquêtering ten onrechte niet is geregistreerd. Dit is bij een passantenonderzoek geen gebruikelijk fenomeen.
- ⁴ In feite gaat het om veertien resterende publiekskenmerken. Voor de vier musea zijn echter drie dummy-variabelen gedefinieerd, zodat per saldo zestien publiekskenmerken resteren.
- ⁵ Aangezien slechts één van zestien publiekskenmerken een significante bijdrage levert aan het onderscheid tussen de effectieve non-response van 1982 en die van 1983, lijkt het niet al te gewaagd om te veronderstellen dat het karakter van de effectieve non-response op de inkomensvraag niet significant is veranderd (bij hantering van een significantieniveau van 5%). Bovendien blijkt dat, wanneer de discriminantanalyses voor elk van de drie onderscheiden inkomensklassen worden herhaald, eveneens geldt dat de samenstelling van alle drie inkomensklassen naar de zestien overige publiekskenmerken tussen 1982 en 1983 op een aantal publiekskenmerken is veranderd (zie bijlage 4).
- ⁶ Dit is onderzocht met een op de Chi²-toets gebaseerde aanpassingstoets (Mood et al. 1974, blz.442-448). Daarbij fungeert de frequentieverdeling van de ongewogen steekproef als de waargenomen verdeling en de frequentieverdeling van de gewogen steekproef als de verwachte verdeling.
- ⁷ Zo geldt bijvoorbeeld dat museum *De Buffel* ten opzichte van museum *Boymans-van Beuningen* meer door (gezelschappen met) kinderen wordt bezocht. Weging op basis van de totale bezoekcijfers leidt daardoor tot een relatieve oververtegenwoordiging van het bezoek aan museum *De Buffel* (in de gewogen steekproef). Daarentegen ontvangt museum *Boymans-van Beuningen* ten opzichte van museum *De Buffel* meer bezoek van buitenlandse toeristen. Weging op basis van de totale bezoekcijfers leidt daardoor tot een relatieve oververtegenwoordiging van het bezoek aan museum *Boymans-van Beuningen* (in de gewogen steekproef). Beide effecten werken (gelukkig) in tegengestelde richting, waardoor de uiteindelijke vertekening als gevolg van de gehanteerde wegingsprocedure per saldo waarschijnlijk wel mee zal vallen.
- ⁸ Literatuur over dit onderwerp is echter schaars; zeker wanneer het bij de toetsing om variabelen gaat die op ordinaal of nominaal niveau zijn gemeten. In de praktijk worden de eventuele complicaties bij weging van gegevens vaak snel terzijde geschoven.
- ⁹ Achteraf gezien zou het beter zijn geweest om het aantal bezoeken aan het Museum voor Land- en Volkenkunde in 1983 met behulp van het bezoekcijfer van het jaar 1982 'op te blazen' tot een jaarcijfer en de weegfactoren voor 1983 daarop te baseren.

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een beschrijving van de publiekssamenstelling van de vier Rotterdamse musea voor invoering van de toegangsprijs (1982). Bij de beschrijving wordt niet gestreefd naar een volledige profielschets van de samenstelling van het publiek. Hiervoor wordt verwezen naar resultaten van het Systematisch Onderzoek Museumbezoekers (bijvoorbeeld GBOS 1981). De beschrijving van het publiek dient hier slechts als referentiekader bij de analyse van wijzigingen in de samenstelling van het museumbezoek door de invoering van de toegangsprijs.

Voordat de samenstelling van het publiek ter sprake komt, is het wellicht nuttig eerst een beknopte beschrijving van de vier onderzochte musea te geven.

De collecties van de vier musea hebben een verschillend karakter. Museum Boymans-van Beuningen bezit een uitgebreide kunstverzameling, daterend uit de vijftiende tot en met de twintigste eeuw. Beroemd is de rijke verzameling Noord- en Zuidnederlandse schilderkunst uit de vijftiende tot en met de zeventiende eeuw, waaronder werken van Jeroen Bosch, Pieter Breughel, Rembrandt en Rubens. Bovendien bezit het museum een belangrijke collectie moderne schilderkunst met onder meer werken van Kandinsky, Klee, Magritte, Dali en Willink.

Museum De Buffel is een populair scheepvaartmuseum, dat is gehuisvest in een gerestaureerd negentiende-eeuws marineschip. Op De Buffel wordt onder andere geprobeerd om een beeld te geven van de marine in de negentiende eeuw en van het leven aan boord in die tijd.

Museum De Dubbelde Palmboom is een historisch museum, dat is gehuisvest in een oud voormalig pakhuis. Dit museum probeert onder andere inzicht te geven in het dagelijks leven in Rotterdam in vroeger tijden.

Het Museum voor Land- en Volkenkunde is een etnologisch museum, dat onder meer een groot aantal Aziatische kunst- en gebruiksvoorwerpen bezit. Tevens worden in dit museum tentoonstellingen georganiseerd over de ontwikkelingsproblematiek van landen in de Derde Wereld.

De verdere indeling van het hoofdstuk is als volgt. In paragraaf 4.2 wordt aandacht geschonken aan het aantal bezoeken en de verdeling hiervan over de vier musea. Vervolgens wordt in paragraaf 4.3 de samenstelling van het publiek van de vier musea samen besproken. De samenstelling van het publiek wordt bovendien op een aantal demografische en sociaal-economische kenmerken vergeleken met de samenstelling van de bevolking van het Rijnmondgebied en van Nederland. Daarna volgt in paragraaf 4.4 een analyse van de verschillen in publiekssamenstelling van de vier musea. Tevens wordt in deze paragraaf de samenstelling van het publiek van de vier musea in 1982 vergeleken met de resultaten van het Systematisch Onderzoek Museumbezoekers (GBOS 1981). In de slotparagraaf wordt de inhoud van het hoofdstuk samengevat.

4.2 Het aantal bezoeken aan de vier musea

Een terugblik op het jaar 1982 leert het volgende. In dat jaar zijn aan de vier musea in totaal 496.000 bezoeken gebracht. Tabel 4.1 illustreert dit. De musea Boymans-van

Beuningen en De Buffel hebben met respectievelijk 176.000 en 160.000, zoals gebruikelijk, de meeste bezoeken ontvangen. Aan het Museum voor Land- en Volkenkunde zijn beduidend minder bezoeken gebracht, namelijk 55.000. Museum De Dubbelde Palmboom neemt met 104.000 in 1982, qua aantal bezoeken, een tussenpositie in.

Tabel 4.1 Het aantal bezoeken aan de vier musea in 1982

museum	bezoeken (x1000)	verdeling (in %)
Boymans-van Beuningen	176	36
De Buffel	160	32
De Dubbelde Palmboom	104	21
Land- en Volkenkunde	55 a)	11
totaal	496	100

a) Het Museum voor Land- en Volkenkunde is in 1983 vanaf 6 juni gesloten geweest. Daarom wordt verder in dit rapport voor 1982 steeds uitgegaan van het aantal bezoeken dat aan dit museum gedurende de periode 1 januari tot en met 5 juni is afgelegd. Gedurende deze periode telde het Museum voor Land- en Volkenkunde 29.000 bezoeken.

De omvang en de verdeling van het aantal bezoeken aan de vier musea in 1982 wijkt nauwelijks af van die in beide voorafgaande jaren. Ook in 1980 en 1981 werden aan de vier musea in totaal circa 0,5 miljoen bezoeken gebracht. Alleen was in 1980 het aandeel van museum De Buffel in het totale bezoek iets groter dan in de jaren erna. Dit hangt samen met het feit dat museum De Buffel pas sinds 31 augustus 1979 is geopend, waardoor het in 1980 relatief veel nieuwe bezoekers trok.

Gelet op het grote aandeel in het totale bezoek dat de musea Boymans-van Beuningen (36%) en De Buffel (32%) in 1982 voor hun rekening nemen, is het duidelijk dat beide musea in belangrijke mate de samenstelling van het publiek van de vier onderzochte musea bepalen.

4.3 De samenstelling van het publiek van de vier musea samen

4.3.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt op basis van de resultaten van het eerste deel van het publieksonderzoek (1982) ingegaan op de samenstelling van het publiek van de vier musea samen. De bespreking van de resultaten blijft uiteraard beperkt tot een schets van de samenstelling van het publiek van zestien jaar en ouder dat de Nederlandse taal machtig is, omdat het publieksonderzoek uitsluitend op deze groep betrekking heeft. Allereerst wordt een schets gegeven van de aard en achtergronden van het museumbezoek.

4.3.2 Aard en achtergronden van het museumbezoek

Circa 38% van het bezoek aan de vier musea wordt gebracht door personen die het betreffende museum voor de eerste keer bezoeken; deze publiekscategorie maakt in 1982 ongeveer 58% uit van het aantal *bezoekers*.¹ Een groot deel van het bezoek (48%) bestaat uit mensen die in de twaalf maanden voorafgaande aan het bezoek, het betrokken museum een of meer malen hebben bezocht. Gemiddeld wordt 19% van de bezoeken afgelegd door personen die, exclusief het huidige bezoek, het museum de afgelopen twaalf maanden vier of meer keer hebben bezocht; deze publiekscategorie wordt gerecruteerd uit slechts 5% van het bezoekersbestand. De musea worden deels bezocht door een betrekkelijk harde kern van museumpubliek, want 39% van het

aantal bezoeken aan de vier musea is van personen die in het jaar voorafgaande aan het bezoek zes of meer keer per jaar andere Nederlandse musea hebben bezocht. Bezitters van een museumjaarkaart, die in de meeste Nederlandse musea recht geeft op gratis toegang tot de vaste collectie, nemen in 1982 17% van het totale bezoek voor hun rekening.

Gemiddeld brengt het publiek ongeveer anderhalf uur in de onderzochte musea door. Er blijkt een (significante) negatieve samenhang te bestaan tussen frequentie en duur van museumbezoek; frequente bezoekers brengen doorgaans korte(re) bezoeken. Circa 78% van de bezoeken vindt gepland plaats; dat wil zeggen, men is van huis vertrokken met het vaste voornemen om het betreffende museum te bezoeken.

Het bezoek aan de vier musea is een gezelschapsgebeuren; in 1982 wordt slechts 16% van het bezoek gebracht door personen die niet in gezelschap van anderen komen. Deze publiekscategorie heeft echter wel een (significant) hogere bezoeksfrequentie dan de overige bezoekers. Hoewel de meeste bezoeken in gezelschap van anderen worden gebracht, komen er weinig mensen in gezelschap van kinderen; deze publiekscategorie neemt in totaal slechts 27% van het bezoek voor haar rekening en behoort tot de minder frequente bezoekers van de vier musea. Inclusief de respondent bestaat een gezelschap gemiddeld uit ruim drie personen. Gelet op het voorafgaande is het niet verwonderlijk, dat er een negatieve samenhang bestaat tussen grootte van het gezelschap en de jaarlijkse bezoeksfrequentie.

4.3.3 Demografische en sociaal-economische kenmerken

Na deze schets van de aard en achtergronden van het museumbezoek volgt in deze subparagraaf een bespreking van een aantal demografische en sociaal-economische kenmerken van het publiek van de vier musea, alsmede een vergelijking van het publiek met de samenstelling van de bevolking. Daartoe is het noodzakelijk om iets te weten over de regionale herkomst van het publiek, opdat vergelijking met relevante bevolkingsgegevens plaatsvindt.

Tabel 4.2 verschaft informatie over de woonplaats van het publiek en het deel van de Nederlandse bevolking dat in de betrokken woonplaatsen is gehuisvest. In tabel 4.2 wordt tevens onderscheid gemaakt tussen de herkomst van de bezoeken en van de bezoekers (zie ook paragraaf 2.4).

Tabel 4.2 Woonplaats van het publiek in 1982

woonplaats	verdeling (in %)		
	bezoeken	bezoekers	bevolking a)
Rotterdam	41	33	4
elders in Rijnmond	15	13	3
elders in Zuid-Holland	16	19	15
elders in Nederland	28	35	78
totaal	100	100	100

a) Nederlandse bevolking op 1 januari 1983 (inclusief 0- tot en met 15-jarigen).

Tabel 4.2 illustreert dat een groot deel van de bezoeken door Rotterdammers wordt afgelegd. Aangezien de frequentie van het bezoek aan de musea bij Rotterdammers hoger ligt dan bij de overige bezoekers, is het aandeel van Rotterdammers onder de bezoekers iets geringer. Bezoekers die afkomstig zijn uit het Rijnmondgebied (46%), nemen in totaal 56% van het bezoek voor hun rekening. Naast de regionale uitstra-

lingseffecten van de vier musea bestaan er duidelijke landelijke uitstralingseffecten. In 1982 wordt 28% van de bezoeken gebracht door personen die van ver (buiten de provincie Zuid-Holland) zijn gekomen.

Dit laatste geeft al enig inzicht in de mogelijke prijsgevoeligheid van het museumbezoek. Bezoekers die van ver komen, maken immers al een grote(re) bereidheid tot betalen kenbaar (reiskosten, reistijd, etcetera) en zullen zich door de invoering van de toegangsprijs in principe niet zo snel van een bezoek laten weerhouden in het geval dat het museumbezoek doel van de reis is.

Gelet op het feit dat een niet verwaarloosbaar deel van het publiek van de musea niet afkomstig is uit het Rijnmondgebied, kan bij de presentatie van de verschillende demografische en sociaal-economische publiekskenmerken niet worden volstaan met een vergelijking van deze kenmerken met die van de bevolking van het Rijnmondgebied. In de volgende tabellen in deze subparagraaf wordt daarom tevens de samenstelling van de Nederlandse bevolking als vergelijkingsbasis opgenomen.

Ondanks het feit dat alleen personen van zestien jaar en ouder aan het publieksonderzoek hebben meegewerkt, is de gemiddelde leeftijd van het publiek vrij laag: 38 jaar. Met name bejaarden zijn in het publiek ondervertegenwoordigd. Tussen de verschillende leeftijdsgroepen bestaan geen grote verschillen in bezoekfrequentie; de leeftijdsverdelingen van de bezoeken en de bezoekers verschillen immers weinig. Dit blijkt uit tabel 4.3.

Tabel 4.3 Leeftijd van het publiek in 1982

leeftijd	verdeling (in %)			
			bevolking a)	
	bezoeken	bezoekers	Rijnmond- gebied	Nederland
16-29 jaar	32	35	29	31
30-44 jaar	40	37	27	28
45-64 jaar	21	20	27	26
65 jaar en ouder	8	8	17	15
totaal	100	100	100	100

a) Bevolking van zestien jaar en ouder op 1 januari 1983.

Aangezien de musea relatief veel door 16- tot 45-jarigen worden bezocht, is het niet verwonderlijk dat het opleidingsniveau van het publiek tamelijk hoog is (zie tabel 4.4); het opleidingsniveau van jongere generaties is immers gemiddeld hoger dan dat van oudere generaties.

Het hoge opleidingsniveau van het publiek van culturele voorzieningen is, zowel in Nederland als in het buitenland, een gebruikelijk patroon (Schoonderwoerd 1984; DiMaggio et al. 1978). Het relatief geringe aandeel in het bezoek van personen met een opleiding op (uitgebreid) lager niveau staat in scherp contrast met de samenstelling van de bevolking in het Rijnmondgebied (en de rest van Nederland). Hierbij dient echter te worden aangetekend dat de vergelijking van het opleidingsniveau van het publiek van de musea met cijfers over dit niveau van de Nederlandse bevolking en die van het Rijnmondgebied wordt bemoeilijkt, doordat in het publieksonderzoek is gevraagd naar voltooide of thans gevolgde opleidingen, terwijl in de bevolkingscijfers, behalve op lager niveau, uitsluitend voltooide opleidingen zijn verdisconteerd. Hierdoor wordt het beeld enigszins vertekend. Niettemin toont tabel 4.4 een ondubbelzinnig beeld.

Opvallend is overigens wel, dat de frequentie van het bezoek aan de musea nauwelijks verschilt voor *bezoekers* met een verschillend opleidingsniveau. Oftewel, (uitgebreid)

Tabel 4.4 Opleidingsniveau van het publiek in 1982

opleidings- niveau a) b)	verdeling (in %)			
	bezoeken		bevolking c)	
			Rijnmond- gebied	Nederland
(uitgebreid) lager	38	38	68	63
middelbaar	21	22	21	23
(semi-)hoger	41	40	11	13
totaal	100	100	100	100

- a) In het publieksonderzoek is gevraagd naar voltooide opleidingen of opleidingen die thans worden gevolgd.
- b) (Uitgebreid) lager niveau: lager onderwijs en opleidingen op lbo- en mavo-niveau.
Middelbaar niveau: opleidingen op mbo-, havo- en vwo-niveau.
(Semi-)hoger niveau: opleidingen op hbo- en universitair niveau.
- c) Voltooide opleidingen van personen van achttien jaar en ouder in 1981 (inclusief onvoltooide opleidingen op lager niveau).
Berekend op basis van het Woningbehoeftenonderzoek 1981 van het CBS (SCP-bewerking).

lager opgeleiden behoren weliswaar relatief minder vaak tot de bezoekers van het museum, maar, gegeven het feit dat zij tot de categorie van museumbezoekers behoren, bezoeken zij de onderzochte musea even vaak als bezoekers met een opleiding op middelbaar of (semi-)hoger niveau.

De samenstelling van het publiek naar netto maandinkomen van het huishouden is iets gelijkmatiger verdeeld dan die naar opleidingsniveau. Dit is deels het gevolg van de lage gemiddelde leeftijd van het publiek en van het relatief grote aantal studenten dat in Rotterdam woont.²

Tabel 4.5 Inkomen van het publiek in 1982

netto maandinkomen van het huishouden	verdeling (in %)			
	bezoeken		bevolking a)	
			Rijnmond- gebied	Nederland
f2000 of minder	35	36	57	59
tussen f2000 en f3000	35	32	27	25
f3000 of meer	30	32	16	16
totaal	100	100	100	100

- a) Inkomensverdeling van personen van achttien jaar en ouder, gerangschikt naar netto maandinkomen van het huishouden.
Berekend op basis van het Woningbehoeftenonderzoek 1981 van het CBS (SCP-bewerking).

Uit tabel 4.5 blijkt niettemin duidelijk dat personen met lagere inkomens in het publiek zijn ondervertegenwoordigd, ondanks het feit dat de musea in 1982, afgezien van een enkele speciale tentoonstelling, nog gratis toegankelijk zijn. Misschien zijn de lager betaalden niet van de gratis toegang op de hoogte. Daarnaast ligt de gedachte voor de hand dat deze groep minder in het tentoongestelde is geïnteresseerd. Met andere woorden, het relatief geringe aandeel in het bezoek van personen met een laag inkomen kan in principe niet worden toegeschreven aan de beperkte bestedingsruimte van deze publiekscategorie.³ Inkomen fungeert veeleer indirect (via het opleidingsniveau) als een sociaal-culturele determinant (smaak) van het museumbezoek.

Verder valt op dat de hoogte van het inkomen vrijwel niet samenhangt met de bezoekfrequentie van de *bezoekers*; bezoekers die tot huishoudens in de lagere inkomensklassen behoren, komen even vaak naar het museum als bezoekers die tot huishoudens in de hogere inkomensklassen behoren. Blijkbaar beïnvloedt de hoogte van het inkomen wel de participatie (wel of niet museumbezoeker), maar niet de intensiteit van de participatie (de frequentie van het museumbezoek). Een vergelijkbare samenhang is eerder geconstateerd tussen opleiding en het bezoek aan de onderzochte musea.

Volgens de resultaten van het publieksonderzoek wordt slechts 33% van de bezoeken door vrouwen gebracht. Dit is voor een belangrijk deel een selectie-effect. Immers, wanneer man en vrouw samen het museum bezoeken en de vrouw wordt benaderd om een vragenlijst in te vullen, komt het veel voor dat de man, die meestal ook het best op de hoogte is van het inkomen, volgens het gangbare rollenpatroon het formulier invult. Zeker bij oudere leeftijdsgroepen is dit effect tamelijk sterk. Tegen deze zelfselectie van respondenten in een publieksonderzoek zijn de meeste enquêteurs, ondanks de instructies die zij hebben ontvangen om dit ongewenste gedrag tegen te gaan, vaak niet opgewassen (DiMaggio et al. 1978, blz.72).

Tot zo ver deze bespreking van de samenstelling van het publiek van de vier musea samen. Uit deze schets zou wellicht het beeld kunnen ontstaan dat de musea een homogeen publiek ontvangen. Dit is echter niet het geval. In de volgende paragraaf wordt daarom nader ingegaan op de onderlinge verschillen in publiekssamenstelling.

4.4 Verschillen tussen de vier musea

4.4.1 Een statistische analyse per publiekskenmerk

Per publiekskenmerk is eerst (met behulp van de Chi²-toets) onderzocht of er tussen de vier musea significante verschillen bestaan. Uit de uitgevoerde analyse blijkt dat de samenstelling van het publiek van de vier musea verre van homogeen is: voor alle onderzochte publiekskenmerken, met uitzondering van geslacht, geldt dat er tussen de vier musea in 1982 significante verschillen bestaan (zie bijlage 5).

Deze wijze van toetsing maakt echter geen duidelijke uitspraken mogelijk over de aard van de verschillen in publiekssamenstelling (tussen de afzonderlijke musea). Daarom is per museum wederom met behulp van de Chi²-toets onderzocht of de samenstelling van het publiek significant verschilt van de overige drie musea. De (eind)resultaten van de analyse zijn weergegeven in tabel 4.6. Nadere details zijn in bijlage 5 te vinden. Voor zover dit mogelijk en relevant is, zijn tevens ter controle en ter bepaling van de aard van de verschillen een aantal aanvullende F-toetsen uitgevoerd.

Indien de uitgevoerde toetsen als resultaat opleveren dat er significante verschillen tussen één museum en de overige drie musea bestaan, is in tabel 4.6 per publiekskenmerk, afhankelijk van de aard van het verschil met de overige drie musea, bij wijze van globale interpretatie een plus of een min vermeld. In het andere geval (geen significante verschillen) is in tabel 4.6 een nul vermeld.

Zo blijkt bijvoorbeeld dat aan museum Boymans-van Beuningen relatief meer langdurige bezoeken dan aan de overige drie musea worden gebracht; in de tabel staat bij de bezoekduur van museum Boymans-van Beuningen een plus vermeld. Voor museum De Buffel geldt echter het tegendeel; in de tabel staat daarom bij de bezoekduur van dit museum een min vermeld. Voor museum De Dubbelde Palmboom verschilt de bezoekduur niet van de overige drie musea; in de tabel staat dan ook bij de bezoekduur een nul vermeld. Voor de bezoekduur van het Museum voor Land- en Volkenkunde geldt hetzelfde als voor museum De Dubbelde Palmboom.

Tabel 4.6 Verschillen in de samenstelling van het publiek van de vier musea in 1982 a)

publiekskenmerk	Boymans-van Beuningen	De Buffel	De Dubbelde Palmboom	Land- en Volkenkunde
bezoekduur	+	-	0	0
gepland bezoek	+	-	0	0
eerste bezoek	-	+	-	0
bezoekfrequentie van dit museum	+	-	0	0
andere musea	+	-	0	0
gezelschap	-	+	+	0
gezelschap van kinderen	-	+	+	-
groepsgrootte	-	+	* b)	0
museumjaarkaart	+	-	0	0
geslacht (man)	0	0	0	0
leeftijd	* c)	-	+	-
opleidingsniveau	+	-	-	0
inkomen	0	0	0	-
woonplaats (afstand)	+	0	-	0

a) 0 geen significante verschillen.

+ een significant positief verschil.

- een significant negatief verschil.

b) Relatief weinig grote gezelschappen (vijf of meer personen), maar de gemiddelde groepsgrootte wijkt niet significant af van de overige musea.

c) Relatief weinig 30- tot 45-jarigen, maar de gemiddelde leeftijd wijkt niet significant af van de overige musea door het relatief grote aantal 16- tot 30-jarigen.

Tabel 4.6 wordt in de volgende twee subparagrafen uitgebreider besproken.

Museumbezoek wordt ingegeven door motieven c.q. behoeften van recreatieve en educatieve (of culturele) aard. Uit onderzoek van Hood (1983) blijkt dat de deelneming aan vrijetijdsactiviteiten door frequente museumbezoekers vooral geschiedt op grond van educatieve motieven; zij willen iets nuttigs doen, kennis verwerven en nieuwe (culturele/esthetische) ervaringen opdoen. Bij onregelmatige museumbezoekers (en niet-museumbezoekers) staan recreatieve motieven voor deelneming aan vrijetijdsactiviteiten op de voorgrond; zij willen actief aan iets meedoen, in gezelschap van personen zijn en in het bijzonder van personen bij wie men zich thuisvoelt. Tussen de vier musea bestaan (in de ogen van het publiek) accentverschillen in de mate waarin aan de recreatieve en educatieve behoeften van de bezoeker wordt tegemoetgekomen. Dit vloeit grotendeels voort uit de verschillen in de aard van de collectie van de vier musea. Mede daardoor verschilt de samenstelling van het publiek van de vier musea nogal.

Voorals tussen museum Boymans-van Beuningen en museum De Buffel bestaan aanzienlijke verschillen in de samenstelling van het publiek.⁴ Dit geldt zowel voor de aard en achtergronden van het bezoek, als voor de demografische en sociaal-economische kenmerken van het publiek. Tabel 4.6 illustreert dit. Museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde nemen, qua samenstelling van het publiek, ruwweg een positie tussen beide eerder genoemde musea in.

4.4.2 Aard en achtergronden van het museumbezoek

Tussen de vier musea komen grote verschillen voor in het bezoekaandeel van zogenaamde eerste bezoekers. Bij museum De Buffel wordt bijvoorbeeld 60% van het bezoek afgelegd door deze publiekscategorie, terwijl het bij museum Boymans-van Beuningen slechts om 22% van het aantal bezoeken gaat. Museum Boymans-van Beuningen trekt bovendien beduidend meer frequente bezoekers dan de andere drie musea. Bezoekers die dit museum de afgelopen twaalf maanden al vier of meer keer eerder hebben bezocht, nemen in 1982 ongeveer 28% van het bezoek voor hun

rekening. Ter vergelijking: bij museum De Buffel bedraagt het overeenkomstige percentage 12%. Deze verschillen in bezoekfrequentie betekenen dat, hoewel aan museum De Buffel in 1982 weliswaar minder *bezoeken* dan aan museum Boymans-van Beuningen worden gebracht, De Buffel toch meer *bezoekers* heeft getrokken dan Boymans-van Beuningen; het bereik van museum De Buffel is van de vier musea het grootst.

Met name bezoekers van museum Boymans-van Beuningen zijn eveneens frequente bezoekers van andere musea in Nederland. Van het publiek van museum Boymans-van Beuningen gaat 55% zes of meer keer per jaar naar andere Nederlandse musea. Voor museum De Buffel ligt dit percentage beduidend lager: 23%.

Gegeven het feit dat het publiek van museum Boymans-van Beuningen bestaat uit frequente museumbezoekers, is het niet verwonderlijk dat onder deze groep relatief veel bezitters van een museumjaarkaart worden aangetroffen. In 1982 wordt 26% van de bezoeken aan museum Boymans-van Beuningen afgelegd door bezitters van een museumjaarkaart. Museum De Buffel scoort onder de bezitters van een museumjaarkaart duidelijk lager; slechts 9% van het bezoek aan dit museum kwam in 1982 voor rekening van bezitters van een museumjaarkaart.

De bezoeken aan het kleinere museum De Buffel zijn doorgaans van kortere duur dan die aan de andere musea. Vooral bij museum Boymans-van Beuningen is de gemiddelde bezoekduur aanzienlijk langer. Het verschil in regionale herkomst van het publiek van beide musea vormt waarschijnlijk één van de oorzaken van deze verschillen in bezoekduur.

Het bezoek aan Museum Boymans-van Beuningen vindt bovendien meestal gepland plaats. Dit in tegenstelling tot museum De Buffel, waar 38% van de bezoeken volgens opgave van de respondenten een min of meer toevallig karakter heeft.

Een gering deel van het bezoek aan de musea De Buffel en De Dubbelde Palmboom wordt gebracht door personen die niet in gezelschap komen; respectievelijk 11% en 8% van het bezoek aan deze musea vindt niet in gezelschap plaats. Bij museum Boymans-van Beuningen is het solo-bezoek een minder ongebruikelijk fenomeen; deze publiekscategorie neemt in 1982 24% van het bezoek aan dit museum voor haar rekening. Het bezoek aan het Museum voor Land- en Volkenkunde en museum Boymans-van Beuningen vindt beduidend minder vaak in gezelschap van kinderen plaats. De gemiddelde grootte van het bezoekende gezelschap is het hoogst bij museum De Buffel (inclusief de respondent ruim vier personen). Bij de musea Boymans-van Beuningen en De Dubbelde Palmboom bedraagt de gemiddelde grootte van het gezelschap, inclusief de respondent, bijna drie personen. Hoewel dit laatste museum relatief vaak in gezelschap wordt bezocht, ligt de gemiddelde grootte van het gezelschap toch iets onder het gemiddelde. Het feit dat museum De Dubbelde Palmboom weinig bezoek ontvangt van omvangrijke gezelschappen (vijf of meer personen) is hier debet aan.

Uit het voorafgaande blijkt duidelijk dat museum De Buffel vooral appelleert aan de recreatieve behoeften van het publiek; het bezoek is een gezelschapsgebeuren, het is veelal van korte duur, het heeft deels een toevallig karakter en het museum ontvangt relatief weinig bezoek van frequente museumbezoekers en bezitters van een museumjaarkaart. Kortom, het bezoek aan museum De Buffel, of zo men wil het museum zelf, is meer recreatief georiënteerd. Voor museum Boymans-van Beuningen geldt dat het bezoek, qua karakter, sterk afwijkt van het bezoek aan museum De Buffel. Het bezoek aan museum Boymans-van Beuningen voorziet in de behoefte aan educatie (cultuur) van de bezoeker. Het bezoek aan museum Boymans-van Beuningen c.q. het museum zelf is meer cultureel georiënteerd. Voor museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde geldt dat het bezoek aan deze musea (c.q. deze

musea zelf) in het algemeen meer cultureel georiënteerd is (zijn) dan (het bezoek aan) museum De Buffel.

4.4.3 *Demografische en sociaal-economische kenmerken*

In tegenstelling tot de andere musea wordt meer dan de helft van het aantal bezoeken aan museum Boymans-van Beuningen afgelegd door bezoekers die niet uit het Rijnmondgebied afkomstig zijn. De gemiddelde leeftijd van het publiek is het laagst bij het Museum voor Land- en Volkenkunde (34 jaar) en het hoogst bij museum De Dubbelde Palmboom (43 jaar). Opvallend is verder, dat museum Boymans-van Beuningen relatief veel bezoek ontvangt van 16- tot 30-jarigen, maar betrekkelijk weinig bezoek van 30- tot 45-jarigen. Bij museum De Buffel is precies het omgekeerde het geval. Het publiek van museum Boymans-van Beuningen is het hoogst opgeleid; 56% van de bezoeken wordt gebracht door (semi-)hogere opgeleiden. Bij de musea De Buffel en De Dubbelde Palmboom ligt dit percentage bijna de helft lager. Met uitzondering van het Museum voor Land- en Volkenkunde, dat in 1982 relatief veel bezoek heeft ontvangen van personen uit de lagere inkomensklassen, bestaan er qua inkomenspositie van het publiek weinig pregnante verschillen tussen de musea.

4.4.4 *Een multivariate statistische analyse*

Tot dusverre zijn de verschillen in publiekssamenstelling van de vier musea per publiekskenmerk afzonderlijk geanalyseerd (univariate analyse), waardoor eventuele interacties tussen de verschillende publiekskenmerken buiten beeld blijven. Mede daardoor is onbekend, welke de belangrijkste onderscheidende publiekskenmerken zijn, en of er voor het gehele scala van publiekskenmerken samen significante verschillen tussen de vier musea bestaan. Om deze redenen is een multivariate analyse van de verschillen tussen de vier musea op grond van de veertien in tabel 4.6 onderscheiden publiekskenmerken gewenst. Een aangewezen methode hiervoor is discriminantanalyse, aangezien deze methode verschillen *tussen* populaties (hier: het publiek van elk museum) ten opzichte van de verschillen *binnen* populaties accentueert, met behulp van een beperkt aantal discriminerende variabelen. De multivariate analyse is een betrekkelijk technische exercitie. Minder in (technische) details geïnteresseerde lezers kunnen deze subparagraaf overslaan.

De resultaten van de multivariate analyse bevestigen de resultaten van de univariate analyses.⁵ Daarom wordt hier volstaan met een beknopte bespreking van de belangrijkste resultaten. De analyse wordt nader verantwoord in bijlage 5.

Allereerst is met behulp van statistische criteria onderzocht welke publiekskenmerken samen bijdragen aan de verschillen tussen (het publiek van) de vier musea. In volgorde van afnemend onderscheidend vermogen blijken dit de volgende elf publiekskenmerken te zijn: eerste bezoek, gepland bezoek, (in) gezelschap van kinderen, opleidingsniveau, grootte van het gezelschap, bezoekduur, woonplaats, inkomen, (in) gezelschap, leeftijd en frequentie van het bezoek (aan dit museum). De resterende drie publiekskenmerken (geslacht, bezit van een museumjaarkaart en frequentie van het bezoek aan andere Nederlandse musea) leveren, gelet op de informatie die al in de elf discriminerende publiekskenmerken is vervat, geen significante extra bijdrage aan de beschrijving van de verschillen tussen het publiek van de vier musea.

Vervolgens is onderzocht of en hoe het publiek van de vier musea op grond van de elf discriminerende publiekskenmerken (maximaal) van elkaar kan worden onderscheiden en tussen welke musea de verschillen in samenstelling van het publiek het grootst zijn. Min of meer in overeenstemming met de verwachtingen blijkt dat er tussen de vier

musea significante verschillen in de samenstelling van het publiek bestaan (alle drie de geschatte discriminantfuncties zijn significant).

Op grond van de elf discriminerende publiekskenmerken blijkt met name dat het publiek van museum Boymans-van Beuningen en dat van de Buffel elkaars tegenpolen zijn.⁶ Door de bank genomen trekt het meer recreatief georiënteerde museum De Buffel een ander publiek dan de andere drie, meer cultureel georiënteerde musea. Voor het overige bestaan er ook bepaalde verschillen in het profiel van het publiek van het Museum voor Land- en Volkenkunde en museum De Dubbelde Palmboom. Deze zijn echter minder opvallend en van minder gewicht dan tussen De Buffel en Boymans-van Beuningen. Het Museum voor Land- en Volkenkunde ontvangt in tegenstelling tot De Dubbelde Palmboom veel bezoek van betrekkelijk jonge en hoog opgeleide bezoekers die niet in gezelschap komen. Verder onderscheidt het publiek van het Museum voor Land- en Volkenkunde zich onder meer van dat van de andere musea door het lage gemiddelde inkomen.

4.4.5 Een vergelijking met het Systematisch Onderzoek Museumbezoekers

Het beeld dat in het voorafgaande van de publiekssamenstelling is geschetst, spoort redelijk met resultaten van het Systematisch Onderzoek Museumbezoekers (GBOS 1981). Dit geldt zelfs voor museum Boymans-van Beuningen, waar in verband met de tentoonstelling Het Nieuwe Bouwen in Rotterdam 1920-1960 slechts bij één van de twee ingangen is geëquêterd (zie paragraaf 2.2). Alleen lijkt de publiekssamenstelling van het Museum voor Land- en Volkenkunde in GBOS (1981) te verschillen van de hier besproken resultaten (van het in 1982 gehouden eerste deel van het publieksonderzoek). Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door de kleine(re) steekproefomvang bij het Museum voor Land- en Volkenkunde in ons onderzoek. De invloed van de afwijkende publiekssamenstelling van het Museum voor Land- en Volkenkunde op die van de vier musea samen is klein, omdat het Museum voor Land- en Volkenkunde in verhouding weinig bezoek trekt.

Bij een vergelijking met het Systematisch Onderzoek Museumbezoekers valt overigens op, dat het aantal vrouwen dat in onze steekproef wordt aangetroffen nogal aan de lage kant is (zie ook paragraaf 4.3.3).

4.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is het profiel van het publiek van de vier Rotterdamse musea vóór invoering van de toegangsprijs (1982) geschetst. In 1982 werden aan de vier musea evenals in beide voorafgaande jaren ongeveer 0,5 miljoen bezoeken afgelegd, waarvan bijna 70% op conto van de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel kan worden geschreven. De meeste bezoeken hebben een gepland karakter en vinden in gezelschap plaats. Bezoekers die het desbetreffende museum en andere Nederlandse musea frequent bezoeken, nemen een groot deel van het bezoek voor hun rekening. Gemiddeld brengt men ongeveer anderhalf uur in het museum door. Het grootste deel van het bezoek is van personen die in het Rijnmondgebied wonen.

In het algemeen is het publiek van de vier musea betrekkelijk jong, hoog opgeleid en relatief welgesteld, ondanks het feit dat de musea in 1982 nog gratis toegankelijk waren. De samenstelling van het publiek komt overeen met het gebruikelijke patroon van het publiek van culturele voorzieningen (Schoonderwoerd 1984; DiMaggio et al. 1978).

Behalve naar geslacht blijkt het publiek van de vier musea significante verschillen in samenstelling te vertonen. De samenstelling van het publiek van het meer recreatief georiënteerde museum De Buffel is betrekkelijk afwijkend van de overige drie meer cultureel georiënteerde musea. Met name blijkt dat de musea Boymans-van Beuningen

en De Buffel, qua samenstelling van het publiek, elkaars tegenpolen zijn. Het publiek-sprofiel van museum Boymans-van Beuningen komt overeen met het beeld dat doorgaans wordt geschetst van het publiek van musea, en dat van kunstmusea in het bijzonder. In tegenstelling tot museum De Buffel ontvangt museum Boymans-van Beuningen betrekkelijk weinig bezoek van personen die er voor de eerste maal komen, maar relatief veel bezoek van regelmatige bezoekers die ook andere Nederlandse musea frequenteren en mede daarom relatief vaak in het bezit van een museumjaarkaart zijn. Veel bezoeken aan museum Boymans-van Beuningen duren lang en hebben een gepland karakter. Het publiek van Boymans-van Beuningen is relatief hoog opgeleid en bezoekt het museum vaak zonder gezelschap (van kinderen). Een relatief groot deel van het bezoek aan dit museum wordt gebracht door personen van buiten het Rijnmondgebied.

Museum De Buffel trekt een ander publiek dan museum Boymans-van Beuningen. Het bezoek aan dit populaire scheepvaartmuseum heeft relatief vaak een min of meer toevallig karakter en is veelal van korte duur. Daarnaast is het meestal een gezelschapsgebeuren. De samenstelling van het publiek van museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde ligt min of meer tussen die van beide eerdergenoemde musea in.

- ¹ *Het aantal bezoekers is berekend door de respondenten omgekeerd evenredig met de door hen opgegeven jaarlijkse bezoekfrequentie (inclusief het huidige bezoek) te wegen. Voor de publiekscategorie die opgaf dat zij het museum gedurende de twaalf maanden voorafgaande aan het moment van enquêtering vier of meer keer hebben bezocht, is aangenomen dat hun jaarlijkse bezoekfrequentie (inclusief het huidige bezoek) zes bezoeken bedraagt.*
- ² *Deze laatste bewering kan echter niet door middel van de resultaten van het publieksonderzoek worden gestaafd. In de schriftelijke enquête is namelijk niet naar de categorie van beroepsuitoefening gevraagd.*
- ³ *Tenzij deze bevolkingscategorie wordt afschrikt door de complementaire kosten van een museumbezoek, zoals reiskosten. Dit lijkt echter niet zo waarschijnlijk.*
- ⁴ *Bij deze analyse dient in gedachten te worden gehouden dat de verschillen in samenstelling van één museum ten opzichte van de overige drie musea samen onderwerp van toetsing zijn. Er wordt dus niet expliciet onderzocht of de samenstelling van het publiek van museum De Buffel significant verschilt van het publiek van alleen museum Boymans-van Beuningen.*
- ⁵ *De discriminantanalyses geschieden voor de vier musea simultaan. Dit in tegenstelling tot de in tabel 4.6 gerapporteerde analyses, waarbij steeds de samenstelling van één museum wordt vergeleken met de samenstelling van de overige drie musea samen. Dergelijke (discriminant)analyses zijn wel uitgevoerd. De presentatie van de resultaten daarvan blijft achterwege, omdat deze analyses geen extra informatie blijken op te leveren.*
- ⁶ *De eerste discriminantfunctie die vooral betrekking heeft op het onderscheid tussen het publiek van museum De Buffel en museum Boymans-van Beuningen neemt maar liefst 72% van de in de elf variabelen aanwezige discriminerende variantie voor zijn rekening.*

5.1 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk zijn de omvang en samenstelling van het bezoek aan de vier musea voor de invoering van de toegangsprijs (in 1982) geschetst. In dit hoofdstuk komt een aantal gevolgen van de invoering van de toegangsprijs op omvang en samenstelling van het bezoek aan de vier musea (in 1983) aan de orde. De analyse heeft primair een beschrijvend karakter. De invloed van de invoering van de toegangsprijs op de samenstelling van het publiek staat daarbij centraal.

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. Allereerst worden in paragraaf 5.2 de effecten van de invoering van de toegangsprijs op het *aantal bezoeken* en de verdeling hiervan over de vier musea besproken. Vervolgens wordt in paragraaf 5.3 op basis van de resultaten van het publieksonderzoek ingegaan op veranderingen in de *samenstelling* van het publiek van de vier musea samen na de invoering van de toegangsprijs in 1983. Daarna wordt in paragraaf 5.4 voor de *afzonderlijke musea* een analyse van veranderingen in de publiekssamenstelling verricht. In paragraaf 5.5 worden de gevonden resultaten vergeleken met resultaten van ander onderzoek naar de effecten van toegangsprijzen op het bezoek aan culturele voorzieningen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting van de belangrijkste resultaten.

5.2 Het aantal bezoeken aan de vier musea

Voor de vier musea is het effect van de invoering van de toegangsprijs op het aantal bezoeken in 1983 verschillend (zie tabel 5.1). De invoering van de toegangsprijs heeft de grootste invloed op het aantal bezoeken aan het meer recreatief georiënteerde museum De Buffel. Het aantal bezoeken aan dit museum daalt in 1983 ten opzichte van 1982 met maar liefst 44%. Het effect is nog het geringst bij het kunstmuseum Boymans-van Beuningen: een daling van het aantal bezoeken met 18%. Qua prijsgevoeligheid zijn de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel, evenals naar publiekssamenstelling (zie paragraaf 4.4), elkaars tegenpolen.

De geconstateerde verschillen in prijsgevoeligheid zijn niet verbazingwekkend. Deze verschillen vloeien niet alleen voort uit het verschillende karakter van (de collecties van) de musea, maar worden mede veroorzaakt door het feit dat de betreffende musea een anderssoortig publiek trekken. Zo geldt onder andere dat museum De Buffel min of meer voorziet in een bepaalde behoefte aan recreatie, waardoor de bezoeken en het publiek dat naar dit museum gaat, qua karakter van de overige musea verschillen. Het bezoek aan de Buffel is daardoor nogal prijsgevoelig. Er is immers een groot aantal concurrerende vrijetijdsactiviteiten (substituten) beschikbaar, die eveneens in de (recreatieve) behoefte van het publiek van museum De Buffel kunnen voorzien.

Voor museum Boymans-van Beuningen geldt het tegendeel; het is een kunstmuseum van meer dan regionaal belang, waarvoor in de regio in feite geen adequate substituten beschikbaar zijn. Bovendien ontvangt dit museum relatief veel bezoek van publiekscategorieën die betrekkelijk ongevoelig voor (de hoogte van) de toegangsprijs zijn, zoals bezitters van een museumjaarkaart en bezoekers die van ver komen. Als gevolg daarvan is het bezoek aan museum Boymans-van Beuningen aanzienlijk minder prijsgevoelig dan het bezoek aan museum De Buffel.

Tabel 5.1 Het aantal bezoeken aan de vier musea voor (1982) en na (1983) invoering van de toegangsprijs

museum	1982		1983		mutatie van het bezoek 1982-1983 (in %)
	bezoeken (x1000)	verdeling (in %)	bezoeken (x1000)	verdeling (in %)	
Boymans-van Beuningen	176	37	145	43	-18
De Buffel	160	34	89	27	-44
De Dubbelde Palmboom a)	104	22	78	23	-26
Land- en Volkenkunde b)	29	6	23	7	-23
totaal	470	100	334	100	-29

a) In 1983 van 2 januari tot en met 4 februari gesloten. De cijfers zijn hiervoor niet gecorrigeerd.

b) Wegens een verbouwing was het museum in 1983 vanaf 6 juni gesloten. Bezoekcijfers voor 1982 hebben eveneens betrekking op de periode 1 januari tot 6 juni.

Tabel 5.1 illustreert duidelijk dat het aantal bezoeken aan de drie meer cultureel georiënteerde musea Boymans-van Beuningen, De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde minder is beïnvloed door de invoering van de toegangsprijs dan het aantal bezoeken aan museum De Buffel. Het aantal bezoeken aan de drie eerstgenoemde musea is gemiddeld met iets meer dan 20% afgenomen. Gemiddeld is het aantal bezoeken aan de vier musea in 1983 met 29% verminderd. Deze daling moet vooral aan de invoering van de toegangsprijs worden toegeschreven, aangezien er tussen 1982 en 1983 geen grote verschillen zijn in het aanbod van bijzondere tentoonstellingen (in de vier musea).

5.3 De samenstelling van het publiek van de vier musea samen

5.3.1 Een statistische analyse per publiekskenmerk

In deze paragraaf wordt de invloed van de invoering van de toegangsprijs op de publiekssamenstelling van de vier musea samen behandeld. In tegenstelling tot de voorafgaande analyse, die op integrale tellingen van het aantal bezoeken is gebaseerd, berust de thans volgende analyse van de publiekssamenstelling op de resultaten van de gewogen steekproef.

Met behulp van de Chi²-toets wordt allereerst per publiekskenmerk onderzocht of de samenstelling in 1983 ten opzichte van 1982 significant is veranderd. Als controle op de met behulp van de Chi²-toets verkregen resultaten zijn ook, wanneer dit mogelijk en zinvol was, een aantal F-toetsen uitgevoerd. Dit bevordert bovendien het inzicht in de aard van de wijzigingen in de publiekssamenstelling.

De (eind)resultaten van de toetsen op verschillen in de samenstelling van het publiek vóór (1982) en na (1983) invoering van de toegangsprijs zijn in tabel 5.2 samengevat. Voor meer details wordt verwezen naar bijlage 6. Indien uit de uitgevoerde toetsen per publiekskenmerk blijkt dat het percentage bezoeken dat door een bepaalde publiekscategorie wordt gebracht, in 1983 significant is veranderd, is in tabel 5.2 afhankelijk van de aard van de verandering een plus of een min vermeld. In het andere geval (geen significante verandering) is in tabel 5.2 een nul vermeld.

Op basis van de verrichte toetsen kunnen géén uitspraken worden gedaan over de eventuele verandering van het aantal bezoeken dat door een bepaalde publiekscategorie wordt afgelegd, omdat wordt getoetst op veranderingen in de samenstelling. Wanneer het *aandeel* in het bezoek van een bepaalde publiekscategorie in 1983 ten opzichte van 1982 is toegenomen, kan er toch in absolute termen gemeten sprake zijn van een daling van het aantal bezoeken dat door deze publiekscategorie aan de musea wordt gebracht.

Zo geldt bijvoorbeeld dat het percentage langdurige bezoeken in 1983 significant is toegenomen (in tabel 5.2 staat voor dit publiekskenmerk dus een plus), maar absoluut gezien is het aantal langdurige bezoeken in 1983 ten opzichte van 1982 gedaald; het aantal langdurige bezoeken is alleen minder sterk afgenomen dan de overige bezoeken. Als voor een publiekskenmerk in tabel 5.2 een min staat vermeld, is het aantal bezoeken van de desbetreffende publiekscategorie in 1983 meer dan evenredig gedaald. Dit geldt bijvoorbeeld voor het aantal bezoeken dat in gezelschap van anderen wordt afgelegd.

Tabel 5.2 Veranderingen in de samenstelling van het publiek van de vier musea samen in 1983 (ten opzichte van 1982)

publiekskenmerk	aard van de verandering a)
museum	0
bezoekduur	+
gepland bezoek	0
eerste bezoek	0
bezoekfrequentie van dit museum	0
andere musea	0
gezelschap	-
gezelschap van kinderen	0
groepsgrootte	* b)
museumjaarkaart	+
geslacht (man)	0
leeftijd	0
opleidingsniveau	0
inkomen	-
woonplaats (afstand)	+ c)

a) 0 geen significante verandering.

+ een significante stijging.

- een significante daling.

b) Er is in 1983 een geringere percentage bezoeken in gezelschap gebracht, maar door de toeneming van het percentage bezoeken dat door grote gezelschappen (vijf of meer personen) is afgelegd, is de gemiddelde groepsgrootte significant gestegen.

c) In de ongewogen steekproef is deze verandering niet significant.

Tabel 5.2 illustreert dat de samenstelling van het publiek van de vier musea samen door de invoering van de toegangsprijs slechts in geringe mate is veranderd. Dit resultaat is opvallend, gezien de in de vorige paragraaf gesignaleerde daling van het aantal bezoeken in 1983, die als omvangrijk kan worden aangemerkt. Slechts voor zes van de vijftien onderzochte publiekskenmerken kunnen er significante verschillen tussen 1982 en 1983 worden geconstateerd: bezoekduur, (in) gezelschap (van anderen), groepsgrootte, (bezit van een) museumjaarkaart, inkomen en woonplaats. Uit de resultaten van de statistische analyse op basis van de gewogen steekproef blijkt zelfs dat de verdeling van het aantal bezoeken over de vier musea niet significant is gewijzigd. Dit wordt deels veroorzaakt door de steekproefgrootte,¹ want uit de in paragraaf 5.2 gepresenteerde analyse van de integrale bezoekcijfers kan wel degelijk worden geconcludeerd dat de verdeling van het aantal bezoeken met name tussen museum Boymans-van Beuningen en museum De Buffel nogal is veranderd. Gelet op het voorafgaande is het geen verrassing dat de publiekssamenstelling van de vier musea samen (in de gewogen steekproef) niet is beïnvloed door veranderingen in de verdeling van het aantal bezoeken over de vier musea in 1983. Aanvullende statistische analyses bevestigen deze conclusie.²

5.3.2 Aard en achtergronden van het museumbezoek

Het percentage eerste bezoeken is door de invoering van de toegangsprijs niet

significant gewijzigd. De toegangsprijs werpt voor deze categorie van bezoekers blijkbaar géén extra drempel op. De publiekssamenstelling uitgesplitst naar bezoekfrequentie van het desbetreffende museum is evenmin veranderd. Hoewel dit resultaat, gezien het constante en relatief grote percentage eerste bezoeken in 1982 en 1983, niet geheel als een verrassing komt, dienen er toch enkele kanttekeningen bij te worden geplaatst.

In de eerste plaats heeft het tijdstip waarop het publieksonderzoek in 1983 (februari en maart) is gehouden tot gevolg dat de door de respondenten opgegeven bezoekfrequentie (in de twaalf maanden voorafgaande aan het bezoek) grotendeels betrekking heeft op het jaar 1982, toen de musea nog gratis toegankelijk waren. Kortom, uit het feit dat de publiekssamenstelling naar frequentie van het bezoek aan het museum in 1983 niet significant is gewijzigd ten opzichte van het voorafgaande jaar, kan in principe alleen worden opgemaakt dat de publiekscategorie die in 1982 tot de frequente bezoekers van het museum behoorde, ook in 1983 in dezelfde mate in het publiek is vertegenwoordigd. Derhalve zijn conclusies over wijzigingen in de bezoekfrequentie zelf (of het ontbreken daarvan) niet mogelijk. Hetzelfde geldt voor conclusies over eventuele veranderingen in het aantal *bezoekers* (het bereik) van de musea (zie paragraaf 2.4).

In de tweede plaats ligt het niet direct voor de hand dat regelmatige bezoekers op dezelfde manier op de toegangsprijs reageren als de overige bezoekers. Als frequente bezoekers tot de categorie van echte museumliefhebbers behoren, die tamelijk ongevoelig zijn voor de hoogte van de toegangsprijs, zou juist mogen worden verwacht dat het aandeel van deze categorie in het publiek zou toenemen. Dit is echter in 1983 niet het geval geweest.

Een vergelijking van de bezoekduur in 1982 en 1983 levert minder interpretatieproblemen op dan van de bezoekfrequentie in 1982 en in 1983. Tabel 5.3 verschaft nadere informatie over de duur van het bezoek in 1982 en in 1983.

Tabel 5.3 Bezoekduur in 1982 en 1983

bezoekduur	verdeling (in %)		mutatie van het bezoek 1982-1983 (in %)
	1982	1983	
$\frac{1}{2}$ uur of korter	10	5	-66
tussen $\frac{1}{2}$ en 1 uur	27	25	-36
tussen 1 en $1\frac{1}{2}$ uur	32	38	-15
langer dan $1\frac{1}{2}$ uur	31	32	-25
totaal	100	100	-29

Uit tabel 5.3 blijkt dat de invoering van de toegangsprijs met name een negatieve invloed heeft uitgeoefend op het aantal marginale bezoeken. Het percentage bezoeken van een half uur en korter, bezoeken die doorgaans mede zijn ingegeven door andere dan culturele motieven, is gehalveerd; absoluut gezien, is het aantal korte bezoekjes met twee derde teruggelopen. Museumliefhebbers die in 1982 langdurige bezoeken aflegden, laten het na invoering van de toegangsprijs minder dan de overige bezoekers afweten, terwijl andere bezoekers nu, eventueel bij een geringere bezoekfrequentie, langduriger bezoeken brengen.

Per saldo is het aantal bezoeken echter toch met circa 23% gedaald; dat is niet zo veel minder dan de daling van het aantal bezoeken die 29% bedraagt. Met andere woorden, de daling van het aantal bezoeken wordt maar ten dele door de stijging van de bezoekduur gecompenseerd.

Frequente bezoekers van andere Nederlandse musea blijken even prijsgevoelig te zijn als de overige bezoekers. De samenstelling van het publiek naar frequentie van het bezoek aan andere Nederlandse musea is in 1983 onveranderd gebleven. Als frequente bezoekers van andere Nederlandse musea tot de categorie van echte museumliefhebbers behoren, die betrekkelijk ongevoelig zijn voor de hoogte van de toegangsprijs, zou juist mogen worden verwacht dat het bezoekaandeel van deze publiekscategorie significant zou toenemen. Dit is echter niet het geval. Wellicht ziet deze publiekscategorie andere Nederlandse musea als adequate substituten.

Er is daarentegen één duidelijke categorie van echte museumliefhebbers: de bezitters van een museumjaarkaart, die in veel Nederlandse musea recht geeft op gratis toegang tot de vaste collectie. Deze publiekscategorie heeft door de aanschaf van een dergelijke kaart al te kennen gegeven een groot belang aan het museumbezoek te hechten. Het is daarom vrij logisch, dat het aandeel van bezitters van een museumjaarkaart in het bezoek significant is toegenomen van 17% in 1982 tot 31% in 1983. Dit komt bijna neer op een verdubbeling. Het aantal bezoeken aan de vier musea door bezitters van een museumjaarkaart is absoluut gezien zelfs gestegen. Enerzijds behoren bezitters van een museumjaarkaart tot de categorie van echte museumliefhebbers en anderzijds ondervinden zij de invoering van de toegangsprijs niet daadwerkelijk aan den lijve. Daarnaast heeft de instelling van de toegangsprijs in de musea de aanschaf van een museumjaarkaart ongetwijfeld gestimuleerd. Het bezit van zo'n kaart is in Rotterdam nu immers lonend geworden. Dit effect is nog versterkt door de introductie van een speciale Rotterdamse museumjaarkaart, die weliswaar alleen in de Rotterdamse gemeentemusea geldig is, maar die wel beduidend goedkoper is dan de landelijke museumjaarkaart (in 1983: f 6,- in plaats van f 15,-).

De invloed van de toegangsprijs op de samenstelling van het bezoek naar grootte van het gezelschap hangt mede af van de aard van het gezelschap dat de musea bezoekt. Er zijn in principe twee soorten gezelschappen:

- gezelschappen waarvan één lid voor het gehele gezelschap de toegangsprijs betaalt (bijvoorbeeld gezinnen);
- gezelschappen waarvan elk lid afzonderlijk de toegangsprijs betaalt.

Het effect van de invoering van de toegangsprijs kan voor beide typen gezelschappen in principe verschillend zijn. Als elk lid van het gezelschap afzonderlijk betaalt, zal de toegangsprijs minder snel een belemmering voor het bezoek vormen dan wanneer één lid voor het gehele gezelschap toegang moet betalen.

Tabel 5.4 laat een gemengd beeld zien. In de eerste plaats daalt het percentage bezoeken dat in gezelschap wordt gebracht, significant. In de tweede plaats stijgt het percentage bezoeken van (reis)gezelschappen bestaande uit vijf of meer personen zodanig, dat de gemiddelde groepsgrootte in 1983 zelfs significant hoger is dan in 1982. De verlaagde toegangsprijs (f 1,- in plaats van f 2,50 per volwassene) voor grote gezelschappen (bestaande uit vijftien of meer volwassenen) is hier wellicht mede voor verantwoordelijk.

Tabel 5.4 Grootte van het gezelschap in 1982 en 1983

grootte van het gezelschap	verdeling (in %)		mutatie van het bezoek 1982-1983 (in %)
	1982	1983	
1 persoon	15	25	17
2 personen	41	36	-37
3 personen	15	10	-51
4 personen	16	11	-49
5 personen of meer	13	18	3
totaal	100	100	-29

Het percentage bezoeken dat in gezelschap van kinderen wordt afgelegd, is in 1983 ten opzichte van 1982 niet significant gewijzigd. Dit lijkt goed verklaarbaar: de musea zijn gratis toegankelijk voor kinderen onder de zestien jaar.³

Tot dusverre is bekeken of de samenstelling van het publiek naar aard en achtergronden van het museumbezoek is gewijzigd, nadat de toegangsprijs was ingevoerd. Dit blijkt slechts bij vier van de tien onderzochte kenmerken van de aard en achtergronden van het museumbezoek het geval te zijn (zie tabel 5.2). Thans komt de invloed van de invoering van de toegangsprijs op de samenstelling van het publiek van de musea naar demografische en sociaal-economische kenmerken aan de orde.

5.3.3 Demografische en sociaal-economische kenmerken

Het percentage bezoeken dat de niet in het Rijnmondgebied woonachtige bezoekers voor hun rekening nemen, is gestegen. Dit is een aanvullende verklaring voor de eerder gesignaleerde toeneming van de bezoekduur. Deze publiekscategorie brengt in principe niet al te vaak een bezoek aan één van de vier musea, maar als men een bezoek aflegt, is het van relatief lange duur.

Tabel 5.5 geeft de verandering in de regionale herkomst van het bezoek in 1983 weer.

Tabel 5.5 Woonplaats van het publiek in 1982 en 1983

woonplaats	verdeling (in %)		mutatie van het bezoek 1982-1983 (in %)
	1982	1983	
Rotterdam	41	40	-31
elders in Rijnmond	15	11	-47
elders in Zuid-Holland	16	23	-1
elders in Nederland	28	26	-32
totaal	100	100	-29

Het is begrijpelijk dat bezoekers die niet uit het Rijnmondgebied afkomstig zijn, iets minder prijsgevoelig zijn dan bezoekers uit het Rijnmondgebied. Vóór de invoering van de toegangsprijs blijkt al uit de reiskosten en reistijd die de eerstgenoemde categorie voor een museumbezoek over heeft, dat zij er relatief veel waarde aan hecht. De kosten van een toegangskaartje vallen voor deze categorie vrijwel in het niet bij de complementaire kosten van een museumbezoek, zoals de reiskosten. Voor alle Nederlandse musea samen gold bijvoorbeeld in 1979, dat de betaalde toegangsprijs gemiddeld slechts 20% uitmaakte van de totale kosten van een dagtocht naar een museum (CBS 1982, blz.97).⁴ Bezoekers die van ver komen, zijn bovendien relatief vaak in het bezit van een museumjaarkaart.

Toch is het opvallend dat juist het bezoek van de publiekscategorie van buiten de provincie Zuid-Holland even sterk is gedaald als het gemiddelde; alleen de publiekscategorie die 'elders in Zuid-Holland' woont, blijkt zich door de toegangsprijs vrijwel niet van een bezoek aan de vier musea te laten weerhouden.

Op grond van de gangbare theorieën uit de 'cultural economics' zou worden verwacht dat na invoering van de toegangsprijs het percentage (semi-)hoger opgeleiden in het publiek sterk toeneemt. Het (kunnen) genieten van kunst is immers een leerproces, waarin (semi-)hoger opgeleiden doorgaans veel tijd en energie hebben geïnvesteerd (bijvoorbeeld Netzer 1978, blz.25; Throsby and Withers 1979, blz.28). Deze publiekscategorie zou zich derhalve door een prijs(verhoging) minder snel dan anderen laten afschrikken.

Uit tabel 5.6 blijkt echter dat er in 1983 niet meer dan een zwakke (insignificante) stijging van het aandeel van (semi-)opgeleiden in het bezoek heeft plaatsgevonden, ondanks de positieve correlatie tussen het bezit van een museumjaarkaart en het opleidingsniveau.

Tabel 5.6 Opleidingsniveau van het publiek in 1982 en 1983

opleidingsniveau a)	verdeling (in %)		mutatie van het bezoek 1982-1983 (in %)
	1982	1983	
(uitgebreid) lager	38	32	-40
middelbaar	21	21	-32
(semi-)hoger	41	47	-17
totaal	100	100	-29

a) Voltooide opleidingen of opleidingen die thans worden gevolgd.

Voor twee demografische kenmerken van het publiek, leeftijd en geslacht, zijn er a priori geen duidelijke aanwijzingen met betrekking tot een mogelijke invloed van de invoering van een toegangsprijs op de publiekssamenstelling, waarbij moet worden aangetekend dat voor bejaarden een verlaagde toegangsprijs van f1,- geldt. De samenstelling van het museumpubliek naar beide publiekstenmerken is in 1983 niet gewijzigd.

Eén van de meest markante aspecten van de verandering van de publiekssamenstelling is wel de stijging van het percentage bezoeken van mensen uit de lagere inkomensklassen (een netto maandinkomen van f2.000 of minder). Tabel 5.7 geeft dit opmerkelijke resultaat weer. In strijd met uitlatingen van veel politici en de gangbare publieke opinie blijkt uit tabel 5.7 dat de invoering van de toegangsprijs voor mensen met een laag inkomen géén extra drempel voor museumbezoek opwerpt. Voor gemotiveerde bezoekers is de toegangsprijs, ongeacht hun inkomenspositie, in principe geen beletsel voor het brengen van een bezoek. Het geringe beslag van de gevraagde toegangsprijs op de totale bestedingsruimte is hier mede debet aan.

Tabel 5.7 Inkomen van het publiek in 1982 en 1983

netto maandinkomen van het huishouden	verdeling (in %)		mutatie van het bezoek 1982-1983 (in %)
	1982	1983	
f2000 of minder	35	48	-5
tussen f2000 en f3000	35	28	-44
f3000 of meer	30	24	-41
totaal	100	100	-29

Tabel 5.7 illustreert dat het absolute aantal bezoeken van mensen uit de laagste hier onderscheiden inkomensklasse vrijwel niet is afgenomen (een daling van 5%), terwijl het aantal bezoeken van mensen die hier tot de middelste en hoogste inkomensklasse (een netto maandinkomen van meer dan f2.000) zijn gerekend, met ruim 40% is afgenomen.

Deze resultaten dienen enigszins te worden gerelativeerd, omdat de laagste inkomensklasse tamelijk ruim is gedefinieerd. In 1983 bedroeg het netto minimumloon per maand namelijk circa f1.450 en het netto maandinkomen van de modale werknemer circa f1.800.⁵ Ofschoon het in tabel 5.7 geschetste beeld hierdoor al iets wordt

genuanceerd, blijft een zekere twijfel over het verkregen resultaat knagen. Om te onderzoeken of er soms sprake is van een of ander statistisch artefact, dat wordt veroorzaakt doordat inkomen nauw is gecorreleerd met andere publiekskenmerken die in feite verantwoordelijk zijn voor de veranderde samenstelling van het publiek naar inkomen, is een aantal aanvullende statistische toetsen uitgevoerd.

In de eerste plaats is geanalyseerd of de toeneming van het percentage bezoeken van mensen uit de laagste hier onderscheiden inkomensklasse het gevolg is van een systematische non-response op de inkomensvraag. Dit is waarschijnlijk niet het geval. In paragraaf 3.2 is immers uiteengezet dat de non-response op deze inkomensvraag, qua omvang en qua samenstelling (naar andere publiekskenmerken), in 1983 niet afwijkt van die in 1982.

In de tweede plaats is onderzocht of de toeneming van het bezoekaandeel van mensen uit de laagste inkomensklasse wellicht het gevolg is geweest van een stijging van het bezoekaandeel van studenten. Een aanwijzing hiervoor zou kunnen worden ontleend aan de lichte (maar overigens insignificante) stijging van het percentage (semi-)hogere opgeleiden en van het percentage 16- tot 30-jarigen. Deze publiekscategorie heeft meestal een laag inkomen, maar behoort doorgaans tot de groep van mensen voor wie culturele participatie een 'must' is. Daardoor zouden zij ondanks hun lage inkomen relatief ongevoelig zijn voor de invoering van de toegangsprijs.

Deze veronderstelling blijkt niet door de cijfers te worden ondersteund, want als de publiekscategorie met een opleiding op (semi-)hogere niveau, of die met de combinatie laag inkomen en een (semi-)hogere opleiding buiten de analyse wordt gehouden, blijft het eerder gesignaleerde beeld ongewijzigd; ook dan is er sprake van een significante stijging van het percentage bezoeken dat mensen uit de laagste inkomensklasse in 1983 aan de betrokken musea brachten.

In de derde plaats is nagegaan of de afnemering van het bezoekaandeel van mensen die niet tot een huishouden uit de laagste inkomensklasse behoren, soms is toe te schrijven aan het feit dat deze publiekscategorie, in tegenstelling tot personen uit de laagste inkomensklasse, het museum doorgaans in gezelschap van het gezin bezoekt. Een aanwijzing hiervoor zou de sterke stijging kunnen zijn van het percentage bezoeken dat niet in gezelschap wordt gebracht. Bij gezinnen neemt het totale bedrag dat bij een museumbezoek aan toegangsgelden wordt besteed naar evenredigheid toe met het aantal personen (van zestien jaar en ouder). Bovendien moet dit bedrag door gezinnen uit één budget worden betaald. Daardoor zou het budgettaire effect van de invoering van de toegangsprijs zich voor gezinnen sterker kunnen doen voelen dan het geval is voor de categorie solo-bezoekers. Indien deze veronderstelling correct is, wordt de relatieve prijsgevoeligheid van mensen die qua inkomen tot een huishouden uit de hoogste of middelste inkomensklasse behoren, eerder veroorzaakt door het (budgettaire) effect van de grootte van het gezelschap dan door het pure inkomenseffect. De hierboven ontwikkelde hypothese wordt echter niet door de feiten gestaafd. Zowel bij bezoek in gezelschap, als bij bezoek dat niet in gezelschap geschiedt, valt in 1983 een significante stijging te constateren van het bezoekaandeel van de laagste inkomensklasse. Opvallend is overigens wel, dat de sterke stijging van het aantal solo-bezoeken zich niet in de middelste inkomensklasse heeft gemanifesteerd. Wanneer deze analyse wordt herhaald, maar dan voor een aantal verschillende groeps-groottes, blijft het beeld van het toegenomen bezoekaandeel van de laagste inkomensklasse in 1983 onaangetast, zij het dat deze stijging niet voor alle onderscheiden groeps-groottes significant is. Voor de publiekscategorie die in gezelschap van kinderen het museum bezoekt, blijkt eveneens te gelden dat het aandeel van de laagste inkomensklasse in het bezoek is toegenomen; deze stijging is echter niet significant.

In het voorafgaande zijn drie mogelijke verklaringen onderzocht voor de stijging van het percentage bezoeken dat in 1983 door de laagste inkomensklasse aan de vier musea is gebracht. Voor geen van deze drie potentiële verklaringen kan echter statistische steun worden gevonden. Om toch iets meer te weten te komen over de invloed van mogelijke andere publiekskenmerken die min of meer impliciet verantwoordelijk kunnen zijn voor de geconstateerde veranderingen in de samenstelling van het publiek naar inkomen, is vervolgens gekozen voor een louter statistische aanpak. Met discriminantanalyse is *per inkomensklasse* onderzocht welke publiekskenmerken het onderscheid tussen het bezoek in 1982 en dat in 1983 accentueren.

Dit levert echter geen duidelijk beeld op, omdat zowel voor de laagste als voor de hoogste inkomensklasse geldt dat bezoek in 1983 zich praktisch op dezelfde kenmerken onderscheidt van het bezoek in 1982 (minder vaak in gezelschap en vaker in bezit van een museumjaarkaart). Daarnaast geldt dat het bezoek van beide inkomensklassen ook nog op een aantal andere kenmerken is veranderd. De achtergrond van deze veranderingen is echter moeilijk interpreteerbaar. Dat geldt ook voor de veranderingen die zich in 1983, qua samenstelling naar andere publiekskenmerken, in de middelste inkomensklasse hebben voltrokken. Daarom blijft een uitgebreide bespreking van de resultaten van de uitgevoerde discriminantanalyses hier achterwege. Daarvoor wordt verwezen naar bijlage 4.

Resumerend, een duidelijke verklaring voor de stijging van het percentage bezoeken van de laagste inkomensklasse ontbreekt, tenzij mensen uit de lagere inkomensklasse, voor zover zij tot de museumbezoekers behoren, de meest gemotiveerde groep bezoekers zijn. Hiervoor bestaan echter geen empirisch gefundeerde aanwijzingen. De meest plausibele verklaring lijkt voornamelijk, dat de toeneming van het percentage bezoeken van de laagste inkomensklasse is toe te schrijven aan toevallige factoren; oftewel, dit resultaat is waarschijnlijk te wijten aan het steekproefkarakter van het publieksonderzoek. Bij hantering van een significantieniveau van 5% wordt in 5% van de gevallen de hypothese van een onveranderde samenstelling van het publiek (naar inkomen) ten onrechte verworpen, zij het dat de hier geconstateerde verandering in de publiekssamenstelling (naar inkomen) zelfs bij hantering van een significantieniveau van 1% nog significant is.

Het is echter evident dat de invoering van de toegangsprijs contrair aan de verwachtingen van veel politici en van de publieke opinie géén extra drempel voor het bezoek van de lagere inkomens heeft opgeworpen. Zelfs met inachtneming van bepaalde onzekerheden die nu eenmaal eigen zijn aan het steekproefkarakter van het publieksonderzoek is deze conclusie eerder te voorzichtig dan te boud. Gezien het geringe beslag dat de toegangsprijs, ook voor de lagere inkomens, op de totale bestedingruimte legt, lijkt deze conclusie dat het bezoekaandeel van de publiekscategorie niet is afgenomen, bovendien alleszins acceptabel.

5.3.4 Een multivariate statistische analyse

Bij de voorafgaande analyse lag de nadruk op veranderingen van een groot aantal afzonderlijke publiekskenmerken. Er is weinig aandacht geschonken aan interacties tussen (veranderende) publiekskenmerken. Mede daardoor ontbreekt inzicht in het relatieve belang (gewicht) van de desbetreffende veranderingen. Een analyse van de verandering van alle publiekskenmerken samen kan wellicht nieuwe inzichten opleveren. Met behulp van een stapsgewijze discriminantanalyse worden die publiekskenmerken geselecteerd die het publiek vóór invoering maximaal onderscheiden van het publiek na invoering van de toegangsprijs. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in tabel 5.8.

Tabel 5.8 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek van de vier musea samen in 1982 en 1983

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
museumjaarkaart	0,67
gezelschap	-0,45
bezoekduur	0,43
inkomen	-0,31
centroïden	
1982	-0,22
1983	0,30
canonieke correlatie	0,25
correcte classificatie a)	0,61

a) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.

Uit tabel 5.8 blijkt dat er van de zeventien mogelijke publiekskenmerken (inclusief drie dummy-variabelen die aangeven in welk museum het bezoek plaatsvond) slechts vier in de geschatte discriminantfunctie voorkomen. In volgorde van afnemend belang zijn dit: bezit van een museumjaarkaart, (in) gezelschap, duur van het bezoek en inkomen. De tekens van de vier coëfficiënten bevestigen de resultaten van de toetsen per afzonderlijk publiekskenmerk (zie ook tabel 5.2): het publiek is in 1983 vaker in het bezit van een museumjaarkaart, het komt minder vaak in gezelschap, het brengt bezoeken van langere duur en het heeft een lager inkomen.

Ondanks alle eerder geventileerde twijfels over de stijging van het bezoekaandeel van de laagste inkomensklasse, blijkt dat inkomen één van de vier discriminerende variabelen is; het teken van de coëfficiënt van inkomen is zelfs na hantering van de ceteris paribus clausule negatief. Met andere woorden, indien statistisch gezien constant wordt gehouden voor veranderingen van de overige publiekskenmerken, blijkt het publiek in 1983 zich mede op grond van een lager inkomen te onderscheiden van het publiek in 1982.

De geschatte discriminantfunctie levert een significante bijdrage aan het onderscheid tussen het publiek van 1982 en dat van 1983. Deze is met een relatieve precisie van 61% in staat om te voorspellen of het bezoek in 1982 dan wel in 1983 plaatsvond. Dit percentage is weliswaar (significant) beter dan de 50% die uit een aselechte indeling zou resulteren, maar het blijft niettemin aan de lage kant. De door de discriminantfunctie 'verklaarde variantie' is eveneens laag: slechts 6%.

Beide constatering vormen een duidelijke aanwijzing dat het publiek zowel in 1982 als in 1983 qua samenstelling tamelijk heterogeen is en dat de samenstelling van het publiek op grond van de onderzochte publiekskenmerken relatief weinig is veranderd. Deze constatering wordt mede bevestigd door het geringe aantal discriminerende variabelen (vier van de zeventien mogelijke variabelen) dat een significante bijdrage levert aan het onderscheid tussen het publiek van 1982 en dat van 1983.

Per saldo is het absolute aantal bezoeken van vrijwel alle publiekscategorieën, met uitzondering van bezitters van een museumjaarkaart, van bezoekers die niet in gezelschap komen en van gezelschappen van vijf of meer personen, in 1983 gedaald.

5.4 Verschillen tussen de vier musea

5.4.1 Inleiding

Tot nu toe betrof de analyse van mogelijke veranderingen in de publiekssamenstelling

steeds alle vier musea samen. Zijdelings is al opgemerkt dat de samenstelling van het publiek van de vier musea samen *niet* is beïnvloed door wijzigingen in de verdeling van het aantal bezoeken over de vier musea. Aan mogelijke uiteenlopende ontwikkelingen in de samenstelling van het publiek van de *afzonderlijke* musea door de invoering van de toegangsprijs is nog geen aandacht geschonken. Hierop wordt in deze paragraaf nader ingegaan.

Allereerst wordt per publiekskenmerk voor elk museum afzonderlijk onderzocht of de samenstelling van het publiek in 1983 is veranderd. Daarna wordt deze analyse herhaald, maar dan voor alle publiekskenmerken gezamenlijk.

5.4.2 Een statistische analyse per publiekskenmerk

Met behulp van de Chi²-toets is op basis van de ongewogen steekproef per publiekskenmerk voor elk museum afzonderlijk onderzocht of de samenstelling van het publiek is veranderd. Voor zover dit mogelijk en relevant is, is tevens ter controle en ter bepaling van de aard van de verandering een aantal aanvullende F-toetsen uitgevoerd.

In tabel 5.9 zijn de resultaten van de statistische analyses voor de afzonderlijke musea compact samengevat. Voor nadere (technische) details wordt verwezen naar bijlage 6. In tabel 5.9 zijn tevens de resultaten van de statistische analyses voor de vier musea samen als referentiekader toegevoegd.

De interpretatie van tabel 5.9 is analoog aan die van tabel 5.2. Indien uit de uitgevoerde toetsen per publiekskenmerk blijkt dat het percentage bezoeken dat door een bepaalde publiekscategorie aan één van de musea wordt gebracht in 1983 significant is veranderd, is in tabel 5.9 afhankelijk van de aard van de verandering een plus of een min vermeld. In het andere geval (geen significante verandering) is in tabel 5.9 een nul vermeld.

Tabel 5.9 Wijzigingen in de samenstelling van het publiek van de afzonderlijke musea in 1983 (ten opzichte van 1982) a)

publiekskenmerk	Boymans- van Beu- ningen	De Buffel	De Dub- belde Palmboom	Land- en Volken- kunde	totaal
bezoekduur	0	* b)	0	+	+
gepland bezoek	0	0	0	+	0
eerste bezoek	0	0	0	0	0
bezoekfrequentie van					
dit museum	0	0	0	0	0
andere musea	0	0	0	0	0
gezelschap	0	0	-	0	-
gezelschap van kinderen	0	0	+	0	0
groepsgrootte	0	0	* c)	0	* d)
museumjaarkaart	+	0	+	0	+
geslacht (man)	0	0	+	-	0
leeftijd	0	0	0	* e)	0
opleidingsniveau	+	0	0	0	0
inkomen	0	-	-	0	-
woonplaats (afstand)	0	0	0	0	+

a) 0 geen significante verandering.
+ een significante stijging.
- een significante daling.

b) Er zijn in 1983 relatief minder korte maar ook relatief minder lange bezoeken gebracht. De gemiddelde bezoekduur is echter onveranderd gebleven.

c) Er is in 1983 een geringer percentage bezoeken in gezelschap gebracht, maar door de stijging van het percentage bezoeken dat door grote gezelschappen (vijf of meer personen) is afgelegd, is de gemiddelde groepsgrootte ongewijzigd gebleven.

d) Er is in 1983 een geringer percentage bezoeken in gezelschap gebracht, maar door de stijging van het percentage bezoeken dat door grote gezelschappen (vijf of meer personen) is gebracht, is de gemiddelde groepsgrootte significant toegenomen.

e) Er zijn in 1983 relatief minder bezoeken door 16- tot 30-jarigen en 65+-ers afgelegd. De gemiddelde leeftijd van het publiek is echter ongewijzigd gebleven.

Tot op zekere hoogte verschilt het effect van de invoering van de toegangsprijs op de publiekssamenstelling voor de afzonderlijke musea. De samenstelling van het publiek lijkt voor de afzonderlijke musea bezien over het algemeen minder te zijn veranderd dan voor alle vier musea samen het geval is. Zo geldt bijvoorbeeld dat de publiekssamenstelling naar woonplaats voor elk van de afzonderlijke musea niet significant is gewijzigd, maar voor de vier musea samen wél. Dit is deels een gevolg van het geringere aantal waarnemingen voor de afzonderlijke musea.

Opvallend is dat de samenstelling van het publiek van de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel nog het minst is veranderd; voor beide musea is slechts van twee van de veertien onderscheiden publiekskenmerken de frequentieverdeling in 1983 (ten opzichte van 1982) veranderd.

Bij museum Boymans-van Beuningen is het bezoekaandeel van bezitters van een museumjaarkaart significant toegenomen (in tabel 5.9 staat dus een plus), evenals het percentage bezoeken van (semi-)hoger opgeleiden. In dit museum kunnen op basis van de Chi²-toets geen significante verschillen in de samenstelling van het bezoek naar groeps grootte (van 1982 op 1983) worden geconstateerd. Toepassing van de F-toets leert echter dat de gemiddelde groeps grootte in 1983 wél significant is toegenomen.

Bij museum De Buffel is het bezoekaandeel van de laagste inkomensklasse in 1983 significant toegenomen en daarmee samenhangend is het bezoekaandeel van de middelste en hoogste inkomensklasse gedaald (in tabel 5.9 staat dus een min). De samenstelling van het publiek naar duur van het bezoek aan dit museum is weliswaar significant veranderd, maar het beeld is diffuus. Het percentage korte bezoeken is afgenomen, evenals het percentage bezoeken van anderhalf uur en langer. De gemiddelde bezoekduur is hierdoor niet veranderd.

Ondanks het feit dat de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel de samenstelling van het totale publiek van de vier musea samen domineren, is de verandering van de publiekssamenstelling van beide musea ten opzichte van het totaal weinig geprononceerd.

Voor het Museum voor Land- en Volkenkunde en museum De Dubbelde Palmboom geldt dat de publiekssamenstelling iets sterker is veranderd dan bij de twee eerdergenoemde musea het geval is; respectievelijk vier en zes van de veertien onderscheiden publiekskenmerken vertonen voor deze musea ten opzichte van 1982 significante verschillen, ondanks het relatief geringe aantal waarnemingen. Ten opzichte van de wijzigingen voor de vier musea samen zijn de wijzigingen in de publiekssamenstelling van beide musea echter niet zo geprononceerd.

Voor museum De Dubbelde Palmboom blijkt het bezoekaandeel van bezitters van een museumjaarkaart sterk te zijn toegenomen. Museum De Dubbelde Palmboom is het enige museum waar het percentage bezoeken in gezelschap significant is afgenomen. Ter zijde zij opgemerkt dat dit percentage voor de vier musea samen eveneens is afgenomen. In museum De Dubbelde Palmboom is de samenstelling van het publiek, qua grootte van het gezelschap, in 1983 significant veranderd, ofschoon de gemiddelde grootte van het gezelschap dat dit museum bezoekt, per saldo constant is gebleven. Dit is de resultante van twee ontwikkelingen: enerzijds stijgt het percentage bezoeken dat niet in gezelschap wordt gebracht en anderzijds neemt het percentage bezoeken toe dat door gezelschappen van vijf of meer personen wordt gebracht. Hoewel aan museum De Dubbelde Palmboom in 1983 weliswaar een aanzienlijk geringer percentage bezoeken in gezelschap is afgelegd, is het desondanks het enige museum waar het percentage bezoeken met kinderen significant is toegenomen. In dit museum is bezoekaandeel van mannen in 1983 significant gestegen, evenals het bezoekaandeel van de lagere inkomens.

Het Museum voor Land- en Volkenkunde is het enige museum, waar het percentage geplande bezoeken een significante toeneming te zien geeft. Het bezoek aan dit museum is in 1983 voorts langduriger van karakter. Daarnaast stijgt in 1983 het percentage bezoeken dat door vrouwen wordt afgelegd. De leeftijdsverdeling van het bezoek aan het Museum voor Land- en Volkenkunde is in 1983 weliswaar significant veranderd, maar de gemiddelde leeftijd is constant gebleven; het percentage bezoeken dat in 1983 door jonge volwassenen (16- tot 30-jarigen) en door bejaarden wordt gebracht is namelijk gedaald.

In paragraaf 5.3 is geconstateerd dat de samenstelling van het publiek van de vier musea samen na de invoering van de toegangsprijs in 1983 weinig wijzigingen heeft ondergaan. Uit het voorafgaande blijkt dat voor de afzonderlijke musea eveneens te gelden; met name voor de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel die, doordat zij samen circa 70% van het aantal bezoeken aan de vier musea voor hun rekening nemen, in belangrijke mate verantwoordelijk zijn voor het feit dat de publiekssamenstelling van de vier musea samen in 1983 slechts in geringe mate is veranderd.

5.4.3 Een multivariate statistische analyse

In navolging van de analyse voor de vier musea samen, is ook voor de afzonderlijke musea met discriminantanalyse onderzocht welke publiekskenmerken in onderlinge samenhang het onderscheid tussen het publiek voor en na invoering van de toegangsprijs accentueren. Op de resultaten van deze analyse wordt hier beknopt ingegaan, aangezien zij in grote lijnen sporen met de uitkomsten van de analyse per afzonderlijk publiekskenmerk. De resultaten worden nader verantwoord in bijlage 6.

De resultaten van de discriminantanalyses van het publiek van de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel in 1982 en 1983 bevestigen het al eerder in deze paragraaf gesignaleerde beeld: de samenstelling van het publiek van beide musea blijkt, ook wanneer het hele scala van publiekskenmerken samen in beschouwing wordt genomen, nauwelijks te zijn veranderd. Voor museum Boymans-van Beuningen geldt dat het publiek in 1983 zich alleen van dat van 1982 onderscheidt door het bezit van een museumjaarkaart. Het publiek van museum De Buffel wijkt in 1983 ten opzichte van het voorafgaande jaar slechts op twee kenmerken af. In volgorde van afnemend onderscheidend vermogen geldt dat in 1983 een groter percentage bezoeken gepland wordt afgelegd en dat het gemiddelde inkomen van het publiek lager is. Hoewel beide discriminantfuncties significant zijn, is de 'verklaarde variantie' gering, evenals het percentage bezoeken dat correct naar jaar van bezoek wordt geclassificeerd. Dit vormt nogmaals een bevestiging van het feit dat de samenstelling van het publiek in deze musea zowel in 1982 als in 1983 heterogeen van karakter is en weinig is veranderd.

Het publiek van het Museum voor Land- en Volkenkunde en museum De Dubbelde Palmboom is in 1983 duidelijk meer van samenstelling veranderd. Weliswaar onderscheidt het publiek van het Museum voor Land- en Volkenkunde zich in 1983 slechts op grond van twee kenmerken van dat in 1982, maar, zowel de 'verklaarde variantie' als het percentage bezoeken dat correct wordt geclassificeerd naar jaar van waarneming, is voor dit museum en voor museum De Dubbelde Palmboom aanzienlijk hoger dan voor de beide andere. In volgorde van afnemend discriminerend belang wordt het bezoek aan het Museum voor Land- en Volkenkunde in 1983 gekenmerkt door: een langere gemiddelde duur van het bezoek en een hoger gemiddeld inkomen van de bezoekers. Het Museum voor Land- en Volkenkunde is het enige museum waar het gemiddelde inkomen van het publiek in 1983 licht is gestegen. Hierbij dient overigens te worden aangetekend, dat dit museum zich in 1982 juist van de overige drie

onderscheidde, doordat een relatief groot deel van het bezoek bestond uit mensen met een in verhouding laag inkomen. In 1983 verschilt de samenstelling van het publiek van de vier musea, qua inkomenspositie, niet meer.

Het publiek van museum De Dubbelde Palmboom onderscheidt zich in 1983 in volgorde van afnemend discriminerend belang van het publiek in 1982 door: een afgenomen bezoekaandeel van gezelschappen, een groter bezoekaandeel van bezitters van een museumjaarkaart, een gemiddeld lagere frequentie van het bezoek aan andere musea, een lager gemiddeld inkomen van het publiek en een groter percentage bezoeken van mannen.

Op grond van de in het voorafgaande besproken resultaten kan worden geconcludeerd dat het publiek van museum De Dubbelde Palmboom en van het Museum voor Land- en Volkenkunde niet onaanzienlijk is veranderd. Uit de in de vorige paragraaf gepresenteerde multivariate analyse van de veranderingen in de samenstelling van het publiek van de vier musea samen blijkt dat de veranderingen voor de vier musea samen gering zijn. Dit wordt veroorzaakt doordat de musea De Buffel en Boymans-van Beuningen door de omvang van het bezoek aan beide musea de samenstelling van het bezoek aan de vier musea samen grotendeels bepalen. Deze bevinding komt overeen met de resultaten van de analyses per afzonderlijk publiekskenmerk.

5.5 Een vergelijking met de resultaten van ander onderzoek

Onderzoek naar de effecten van (de hoogte van) toegangsprijzen op de omvang en samenstelling van het bezoek aan culturele voorzieningen is, zowel in Nederland als in het buitenland, over het algemeen tamelijk schaars. Dit houdt onder meer verband met de geringe rol die het prijsinstrument in het marketingbeleid van culturele voorzieningen speelt. Daarnaast geldt voor relatief veel buitenlandse musea dat zij gratis toegankelijk zijn, of dat er op basis van vrijwilligheid een financiële bijdrage bij het museumbezoek wordt betaald. Mede daardoor is in het buitenland verhoudingsgewijs veel meer onderzoek verricht naar de effecten van toegangsprijzen op het bezoek aan de podiumkunsten dan naar de prijsgevoeligheid van museumbezoek. Gelet op het geringe aantal onderzoeken naar de invloed van toegangsprijzen op het bezoek aan culturele voorzieningen, en aan musea in het bijzonder, zullen de te bespreken resultaten van ander onderzoek mede betrekking hebben op de sector podiumkunsten. Het feit dat de publiekssamenstelling van musea in grote lijnen overeenkomt met die van podiumkunsten, vormt een extra argument voor deze aanpak. Het publiek van musea en podiumkunsten is doorgaans hoog opgeleid, relatief welgesteld en tamelijk jong; alleen het concertpubliek is gemiddeld iets ouder. Bovendien zijn bezoekers van de ene culturele voorziening veelal ook bezoekers van andere culturele voorzieningen (DiMaggio 1978; Schoonderwoerd 1984). Het publiek van de vier musea in Rotterdam vertoont eveneens overeenkomsten met het toneel- en concertpubliek in de Maasstad (GBOS 1981).

Allereerst wordt aandacht geschonken aan de effecten van (de hoogte van) de toegangsprijzen op de *omvang* van het bezoek aan culturele voorzieningen. Volgens de gangbare theorieën is het bezoek aan culturele voorzieningen in principe nauwelijks gevoelig voor (de hoogte van) toegangsprijzen. Dit vloeit onder andere voort uit het feit dat het (kunnen) genieten van kunst een aangeleerde vaardigheid is (Throsby en Withers 1979, blz.28; Netzer 1978, blz.25). Deze vaardigheden zijn vaak terug te voeren op culturele ervaringen die men al op jeugdige leeftijd in het ouderlijk milieu heeft opgedaan (Bamossy 1983, blz.119; Andreasen en Belk 1980, blz.112-120; De Jager 1967). In het leerproces dat aan deze vaardigheid ten grondslag ligt, heeft een cultureel geïnteresseerde al zoveel tijd en energie geïnvesteerd, dat deze zich door een

prijsverhoging niet zo snel zal laten weerhouden van een bezoek aan culturele voorzieningen. Omgekeerd zal een prijsdaling ook niet tot een stormachtige toeloop leiden, aangezien mensen die de vaardigheden ontberen om van kunst te kunnen genieten, deze niet zo snel aanleren. Kortom, consumenten (van culturele voorzieningen) passen hun gedrag niet onmiddellijk aan veranderingen in de hoogte van de toegangsprijzen aan, maar blijven hun bestaande consumptieve gewoonten in het algemeen tamelijk hardnekkig volhouden. Men spreekt in dit verband wel van 'habit persistence' (Throsby en Withers 1979, blz.111).

Door het tijdintensieve karakter van het bezoek aan culturele voorzieningen staat de betaalde toegangsprijs vaak al in geen verhouding tot de tijdprijs (de waardering van de opgeofferde vrije tijd). Bovendien zijn de consumptieve uitgaven van huishoudens voor culturele voorzieningen gering ten opzichte van de totale consumptieve uitgaven. Samenvattend, (de hoogte van) de toegangsprijs oefent in de regel slechts een geringe invloed uit op de omvang van het bezoek aan culturele voorzieningen.

De resultaten van empirisch onderzoek ondersteunen de theorie: alle onderzoekers komen tot de conclusie dat het aantal bezoeken aan culturele voorzieningen slechts in geringe mate wordt beïnvloed door de hoogte van de toegangsprijzen. In Nederland is naar deze effecten onderzoek verricht door Goudriaan en De Kam (1982 en 1983) en Goudriaan (1984). In de Verenigde Staten zijn met name Moore (1966) en Throsby en Withers (1979) op dit onderzoeksterrein actief geweest.

Uit de resultaten van Goudriaan (1984) blijkt dat het aantal bezoeken aan de Nederlandse rijksmusea bij elk procent prijsverhoging op korte termijn slechts met 0,1% à 0,2% daalt (wanneer alle andere omstandigheden constant blijven). Op wat langere termijn is de consumptiedaling iets groter, maar niettemin betrekkelijk gering (0,2% à 0,4%).

Het bezoek aan podiumkunsten in Nederland is over het algemeen iets prijsgevoeliger. Bij elk procent prijsverhoging daalt het aantal bezoeken op korte termijn met 0,5% à 0,6% (Goudriaan en De Kam 1982 en 1983). De studies van Moore (1966) en Throsby en Withers (1979) voor de sector podiumkunsten in de Verenigde Staten leveren resultaten op in dezelfde orde van grootte, zij het dat de aanpassing van het aantal bezoeken aan veranderde toegangsprijzen (en inkomen) in de Verenigde Staten iets sneller lijkt plaats te vinden dan in Nederland. Voor musea ontbreken om eerdergenoemde redenen vergelijkbare buitenlandse studies.

Kort samengevat kunnen op basis van de hier besproken onderzoeken de volgende conclusies worden getrokken:

- op theoretische gronden is het onwaarschijnlijk dat de hoogte van de toegangsprijs het aantal bezoeken aan culturele voorzieningen sterk beïnvloedt;
- de resultaten van empirisch onderzoek op dit terrein bevestigen dat de invloed van de hoogte van de toegangsprijs op het aantal bezoeken aan culturele voorzieningen gering is.

De omvangrijke daling van het aantal bezoeken aan de vier onderzochte gemeentemusea in Rotterdam (met 29%) na invoering van de toegangsprijs lijkt met het voorgaande in strijd te zijn. De resultaten van de aangehaalde onderzoeken zijn echter niet zonder meer op de Rotterdamse situatie van toepassing. De conclusies over de relatief geringe prijsgevoeligheid van het bezoek aan culturele voorzieningen gelden alleen voor een bepaald prijsinterval; alle hier besproken schattingen zijn immers gebaseerd op (een lange reeks van waarnemingen over) reacties van (potentiële) bezoekers op jaarlijkse veranderingen in de hoogte van toegangsprijzen, die veelal een marginaal karakter hebben.

Zo geldt bijvoorbeeld dat bezoekers van de Nederlandse rijksmusea al min of meer

zijn gewend om een afweging tussen de kosten en baten van een museumbezoek te maken.⁶ Bij het bezoek aan de Rotterdamse musea heeft deze afweging tussen kosten en baten, afgezien van het bezoek aan tentoonstellingen waarvoor incidenteel een toegangsprijs was verschuldigd, nooit zo direct plaatsgevonden, of het zou de afweging moeten zijn tussen enerzijds de complementaire kosten van het museumbezoek en de tijd die hieraan wordt besteed (tijdsprijs) en anderzijds de baten van het museumbezoek. Dit maakt het 'schokeffect' van de invoering van de toegangsprijs op het aantal bezoeken aan de Rotterdamse musea moeilijk vergelijkbaar met het effect van min of meer geleidelijke prijsverhogingen van de rijksmusea.

De invoering van de toegangsprijs in de Rotterdamse musea heeft immers tot gevolg dat marginale bezoeken, zoals bezoeken die nog geen half uur duren, nauwelijks meer worden gebracht. Dit type bezoeken wordt vaak mede ingegeven door andere dan culturele motieven. Minder gemotiveerde bezoekers laten zich nu eenmaal eerder afschrikken door (de hoogte van) de toegangsprijs.

De resultaten van een min of meer vergelijkbaar onderzoek bevestigen, dat dit geen ongebruikelijk verschijnsel is. Bij een analyse van de gevolgen van de invoering van een contributie voor volwassenen van f18,- voor het lidmaatschap van de Openbare Bibliotheek in Rijswijk, die tot 1 januari 1984 gratis was, komt De Groot (1985) tot vergelijkbare conclusies: de marginale leners (en dito lezers) verlengen na invoering van de contributie hun lidmaatschap van de bibliotheek niet meer.

Een ander voorbeeld van een vergelijkbare situatie biedt de tentoonstelling *De Fiets* die in 1979 in museum *Boymans-van Beuningen* werd gehouden. Specifiek voor deze tentoonstelling werd een toegangsprijs geheven van f2,50 en van f1,- voor houders van een Cultureel Jongeren Paspoort; de vaste collectie was toen (nog) gratis toegankelijk. Voor de tentoonstelling *Het Symbolisme in Europa*, die eerder in museum *Boymans-van Beuningen* werd gehouden, was in tegenstelling tot *De Fiets* geen toegangsprijs verschuldigd. Bij beide tentoonstellingen werd een publieksonderzoek gehouden om onder andere inzicht te verkrijgen in de gevolgen van de heffing van toegangsprijzen (GBOS 1979). Ondanks het feit dat de bekendheid met de tentoonstelling *De Fiets* niet geringer was dan die met *Het Symbolisme*, trok *De Fiets* slechts een kwart van het aantal bezoeken van *Het Symbolisme*. Gelet op de verschillen in het aantal bezoeken dat aan beide tentoonstellingen werd gebracht, is het wel opvallend dat de samenstelling van het publiek van beide tentoonstellingen geen noemenswaardige verschillen vertoont. Dit blijkt uit de resultaten van beide publieksonderzoeken. Het profiel van het publiek van deze beide tentoonstellingen komt bovendien in grote lijnen overeen met het gebruikelijke profiel van het publiek van museum *Boymans-van Beuningen*.

De resultaten van buitenlandse onderzoeken laten een soortgelijk beeld zien. De invloed van de hoogte van toegangsprijzen op de *samenstelling* van het publiek blijkt vrijwel minimaal te zijn. Zo kan uit de publieksonderzoeken van Baumol en Bowen (1966) op het terrein van de podiumkunsten worden afgeleid, dat gratis voorstellingen vrijwel hetzelfde publiek trekken als het geval is bij de goedkopere zitplaatsen van voorstellingen waarvoor wel entree is verschuldigd; het publiek is iets jonger, omvat meer studenten en iets meer mensen met lagere inkomens. In het algemeen blijkt in de Verenigde Staten en Engeland te gelden dat lagere toegangsprijzen weliswaar een enigszins minder welgesteld en jonger publiek trekken, waaronder relatief veel studenten, maar dat de samenstelling van het publiek door lage(re) toegangsprijzen of zelfs door gratis toegang niet ingrijpend verandert. Zelfs bij gratis voorstellingen is het publiek nog steeds hoog opgeleid en niet onbemiddeld (Baumol en Bowen 1966, blz.274-278).

Throsby en Withers (1979, blz.28-29) schetsen een soortgelijk beeld voor het publiek

van het Engelse Royal Court Theatre dat een groot aantal gratis voorstellingen gaf om meer publiek te trekken. Ook daar bleek dat hetzelfde publiek zowel de betaalde als de gratis voorstellingen bezocht. Er kwamen alleen wat extra studenten op de gratis voorstellingen af.

Uit deze fragmentarische opsomming van enkele resultaten van ander onderzoek blijkt dat de publiekssamenstelling van culturele voorzieningen weinig door de (hoogte van de) toegangsprijzen wordt beïnvloed. Dit komt overeen met de resultaten van ons publieksonderzoek in de vier Rotterdamse musea. De publiekssamenstelling van de vier musea is nauwelijks veranderd, ondanks het feit dat de invoering van de toegangsprijs heeft geleid tot een omvangrijke daling van het aantal bezoeken.

5.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een aantal gevolgen van de invoering van de toegangsprijs voor vier Rotterdamse musea (in 1983) besproken. Deze maatregel blijkt met name invloed te hebben op de *omvang* van het bezoek aan de vier musea. Het aantal bezoeken aan de vier musea samen is in 1983 (ten opzichte van 1982) met maar liefst 29% gedaald. Vergeleken met de resultaten van ander onderzoek naar de effecten van (de hoogte van) toegangsprijzen op de omvang van het bezoek aan culturele voorzieningen moet deze daling zeker als omvangrijk worden aangemerkt.

Dit is het gevolg van het 'shokeffect' van de invoering van de toegangsprijs; dit shokeffect valt moeilijk te vergelijken met het effect van 'normale' prijsveranderingen die veelal een marginaal karakter hebben. Dit shokeffect leidt ertoe dat marginale bezoeken, zoals bezoeken die nog geen half uur duren, nauwelijks meer worden gebracht. Marginale bezoeken worden vaak mede ingegeven door andere dan culturele motieven. Minder gemotiveerde bezoekers laten zich eerder afschrikken door (de hoogte van) de toegangsprijs.

De daling van het aantal bezoeken loopt bij de vier musea uiteen. Het aantal bezoeken aan museum De Buffel is het meest beïnvloed door de invoering van de toegangsprijs. Het bezoek aan dit kleine en meer recreatief georiënteerde museum waaraan relatief veel korte en min of meer toevallige bezoeken worden gebracht, is in 1983 met 44% gedaald. Voor het meer cultureel georiënteerde museum Boymans-van Beuningen is de daling van het aantal bezoeken in 1983 met 18% het geringst. Dit is een gevolg van het feit dat dit museum relatief veel bezoek ontvangt van tamelijk prijsongevoelige publiekscategorieën, zoals bezitters van een museumjaarkaart, bezoekers die van ver komen en daardoor een gepland en langdurig bezoek brengen.

De beide andere, eveneens meer cultureel georiënteerde musea zagen het aantal bezoeken wat meer teruglopen, maar in mindere mate dan museum De Buffel. Het aantal bezoeken aan De Dubbelde Palmboom is in 1983 met 26% afgenomen, terwijl de daling van het aantal bezoeken aan het Museum voor Land- en Volkenkunde in dat jaar 23% bedraagt.

Kort samengevat: de drie meer cultureel georiënteerde musea zijn het minst getroffen door de invoering van de toegangsprijs.

De invoering van de toegangsprijs heeft betrekkelijk weinig invloed gehad op de *samenstelling* van het publiek. Dit spoort met de resultaten van ander onderzoek. In totaal vertonen slechts zes van de vijftien onderzochte publiekskenmerken in 1983 qua samenstelling significante verschillen (ten opzichte van 1982).

In tegenstelling tot de verwachtingen blijkt de toegangsprijs géén extra drempel voor eerste bezoeken op te werpen. De daling van het aantal bezoeken vindt deels plaats in de vorm van een daling van het aantal bezoeken van zeer korte duur. Museumliefhebbers

die een bezoek van lange duur brengen, zijn minder prijsgevoelig dan overige bezoekers, terwijl andere bezoekers nu minder frequent komen, maar wel een langduriger bezoek brengen. De gemiddelde bezoekduur is mede toegenomen door de stijging van het bezoekaandeel van niet uit het Rijnmondgebied afkomstige bezoekers. Daarnaast bestaat er nóg een duidelijke categorie van museumliefhebbers: de bezitters van een museumjaarkaart. Deze publiekscategorie blijft ook na invoering van de toegangsprijs komen; deels doordat de museumjaarkaart recht geeft op gratis toegang en deels doordat de invoering van de toegangsprijs de aanschaf van een museumjaarkaart heeft gestimuleerd. Absoluut gezien is het aantal bezoeken dat door bezitters van een museumjaarkaart wordt gebracht, in 1983 zelfs met circa een derde gestegen.

Voorts is de gemiddelde grootte van het gezelschap van de bezoekers in 1983 gestegen, ondanks de significante stijging van het percentage bezoeken dat niet in gezelschap van anderen wordt gebracht. Dit is vooral toe te schrijven aan de toeneming van het bezoekaandeel van grote gezelschappen (van vijf personen of meer).

Het meest opvallende resultaat van het publieksonderzoek is wel dat het bezoekaandeel van mensen uit de lagere inkomensklassen is toegenomen. Deze publiekscategorie blijkt in verhouding minder gevoelig te zijn voor de invoering van de toegangsprijs dan de overige bezoekers. Dit resultaat is min of meer contrair aan de verwachtingen. Om te onderzoeken of dit resultaat het gevolg is van een of ander statistisch artefact, is uitgebreid getoetst op andere factoren die samenhangen met de hoogte van het inkomen. Plausibele verklaringen, zoals een stijging van het bezoekaandeel van studenten of een daling van het bezoekaandeel van gezinnen met kinderen (van zestien jaar en ouder), worden door de cijfers echter niet ondersteund.

De onverwachte stijging van het percentage bezoeken dat mensen uit de lagere inkomensklassen voor hun rekening nemen, is waarschijnlijk toe te schrijven aan toevallige factoren (steekproeffluctuaties). Niettemin is het duidelijk dat, in afwijking van de verwachtingen van politici en de gangbare publieke opinie, de invoering van de toegangsprijs niet heeft geleid tot een meer dan evenredige daling van het aantal bezoeken dat door de laagste inkomensklasse wordt gebracht.

Voor de afzonderlijke musea verschilt het beeld qua verandering van de samenstelling van het publiek niet zo veel van het beeld uit de analyse van de vier musea samen; de samenstelling van het publiek lijkt voor de afzonderlijke musea zelfs nog in iets geringere mate te zijn veranderd. Dit geldt met name voor de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel die door hun bezoekomvang in feite het beeld voor de vier musea samen bepalen. Uit de uitgevoerde statistische analyses blijkt dat de verandering van de samenstelling van het publiek van de vier musea samen niet is toe te schrijven aan de uiteenlopende ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de vier musea.

Kort samengevat luidt de conclusie van dit hoofdstuk: alle veranderingen in de samenstelling van het publiek wijzen erop dat de echte museumliefhebbers, zelfs al hebben ze een laag inkomen, zich in aanzienlijk mindere mate door de invoering van een gematigde toegangsprijs hebben laten afschrikken dan marginale bezoekers.

- ¹ *De waarde van χ^2 is immers evenredig met de steekproefgrootte. Daardoor neemt het onderscheidingsvermogen van de hierop gebaseerde toets toe met de steekproefgrootte.*
- ² *Dit is als volgt onderzocht. Eerst is de steekproef voor 1983 opnieuw gewogen, maar nu met de bezoekcijfers van 1982. Op deze wijze wordt gecorrigeerd voor veranderingen in de verdeling van het aantal bezoeken over de vier musea. Vervolgens is met behulp van de χ^2 -toets per publiekskenmerk onderzocht of de samenstelling van het publiek in de herwogen steekproef van 1983 verschilt van de samenstelling van het publiek in 1982. De resultaten van deze statistische analyse komen overeen met de resultaten van de in tabel 5.2 gepresenteerde analyse; alle uitgevoerde toetsen leveren qua significantie en qua aard van de veranderingen dezelfde resultaten op.*
- ³ *Hierbij dient echter te worden aangetekend, dat de categorie kinderen op de vragenlijst is omschreven als personen van zeventien jaar en jonger.*
- ⁴ *De activiteit museumbezoek omvat mede het bezoek aan kastelen en tentoonstellingen. Onder een dagtocht verstaat het CBS: een uitstapje vanuit de eigen woning of vanuit de tijdelijke verblijfplaats voor recreatieve doeleinden, met een minimum duur van twee uur en zonder dat er een overnachting elders mee gepaard gaat.*
- ⁵ *Deze bedragen zijn exclusief vakantiegeld en kinderbijslag.*
- ⁶ *Bovendien geldt nog dat de (grote) rijksmusea en hun publiek (veel buitenlandse toeristen) niet geheel vergelijkbaar zijn met de Rotterdamse musea en hun publiek.*

6.1 Inleiding

In het voorafgaande hoofdstuk is de invloed van de invoering van toegangsprijzen op de omvang en samenstelling van het museumbezoek aan de orde gesteld. Daarbij is echter geen aandacht geschonken aan meningen van museumbezoekers over de hoogte van de toegangsprijs, behalve dan voor zover die worden weerspiegeld in feitelijke gedragsreacties van (potentiële) bezoekers op de invoering van de toegangsprijs. De waardering van het museumbezoek en hiermee samenhangend de (maximale) bereidheid om ervoor te betalen zijn in dit rapport tot dusverre onderbelicht gebleven. Dat geldt ook voor de bereidheid van museumbezoekers om financieel bij te dragen aan de (dagelijkse) openstelling dan wel aan de instandhouding van de betrokken musea.

Een bespreking van deze aspecten mag hier, gezien de relevantie voor de prijspolitiek van de musea, niet ontbreken. Vooral omdat de opbrengst uit entreegelden in de vier onderzochte musea in 1983 (na invoering van de toegangsprijs) nog geen 1% van de kosten dekt, is het wenselijk om na te gaan of museumbezoekers niet meer voor een museumbezoek over hebben dan zij hiervoor thans hoeven te betalen. Voor alle Nederlandse musea samen bedraagt het hiermee corresponderende percentage gemiddeld nog geen 10% (CBS 1983, blz.78). De financiële situatie, die niet alleen voor de gemeente Rotterdam maar voor de overheid in het algemeen als knellend kan worden gekarakteriseerd, onderstreept het belang van de vraagstelling.

Daarom wordt enige (globale) informatie verschaft, die wellicht van nut kan zijn bij de (politieke) afweging van bezuinigingsmogelijkheden op de overheidsuitgaven. Het gaat enerzijds om een versterkte toepassing van het profijtbeginsel (hier: een verdere verhoging van de toegangsprijzen), zonder consequenties voor het aanbod van de musea (bijvoorbeeld de beschikbaarheid en de kwaliteit van de musea); het gaat anderzijds om de optie van een beperking van het aanbod van de musea (bijvoorbeeld een verminderde openstelling van de musea), zonder verdere verhoging van toegangsprijzen.

Tijdens het publieksonderzoek is aan de respondenten een aantal vragen over deze kwestie voorgelegd. Voor bezitters van een museumjaarkaart blijken de gestelde vragen (achteraf) enigszins dubbelzinnig te zijn, omdat deze categorie in principe recht heeft op gratis toegang tot de vaste collectie van de musea. Daardoor is het voor hen onduidelijk of zij hun geuite betalingsbereidheid daadwerkelijk zullen moeten effectueren. Hoewel de antwoorden van niet-bezitters en bezitters van een museumjaarkaart op de gestelde vragen geen significante verschillen vertonen, is gezien het mogelijk verwarrende karakter van de gestelde vragen besloten om bezitters van een museumjaarkaart verder niet in de hier gepresenteerde analyses te betrekken. Zodoende wordt voorkomen dat de analyses door de eerder gesignaleerde complicatie worden vertroebeld.¹

De bereidheid van museumbezoekers om in hun rol van belastingbetaler door een verhoging van de belastingen de musea financieel te ondersteunen blijft hier buiten beeld; de gemeten betalingsbereidheid heeft uitsluitend betrekking op de bereidheid van respondenten om in hun rol van museumbezoeker door een (verhoogde) toegangsprijs een financiële bijdrage te leveren aan de instandhouding van de musea. Aangezien musea tot de categorie van goederen behoren die Baumol en Bowen (1966,

blz.381-382) omschrijven als gemengde goederen - goederen die zowel kenmerken van een individueel goed (hier: de publieksfunctie) als van een collectief goed (hier: de conserveringsfunctie) bezitten - is het een duidelijke beperking dat uitsluitend de betalingsbereidheid van de museumbezoekers als zodanig ter sprake komt.²

De verdere indeling van het hoofdstuk is als volgt. Eerst wordt in paragraaf 6.2 aandacht geschonken aan de vraag of respondenten, gegeven het feit dat op de musea dient te worden bezuinigd, de sluiting van musea gedurende een aantal dagen in de week prefereren boven een 'hoge' toegangsprijs (f5,- of meer). Deze vraag is, zowel tijdens het eerste deel (1982), als tijdens het tweede deel (1983) van het publieksonderzoek aan de respondenten voorgelegd. Vervolgens komt in paragraaf 6.3 de vraag aan de orde of het museumbezoek volgens de respondent het geld waard was, of dat de in 1983 gevraagde toegangsprijs te hoog of te laag was. Daarna wordt in paragraaf 6.4 ingegaan op de maximale bereidheid van respondenten om voor het museumbezoek te betalen, teneinde de sluiting van het betrokken museum te voorkomen. Tenslotte worden de belangrijkste resultaten van het hoofdstuk in paragraaf 6.5 samengevat.

6.2 Sluitingsdagen of hoge toegangsprijzen

Wanneer het noodzakelijk is om te bezuinigen op musea zijn er verschillende beleidsopties. Eén optie is een verhoging van de toegangsprijzen; een andere optie is een beperking van de openstelling van de musea. Beide opties zijn in het recente verleden in Rotterdam aan de orde geweest (zie paragraaf 1.1). Het is niet zonder meer duidelijk welke beleidsoptie, gegeven het feit dat er op de musea moet worden bezuinigd, in de ogen van de museumbezoekers de voorkeur geniet. Daarom is onderzocht hoe sterk de museumbezoekers hechten aan de dagelijkse openstelling van de musea. In het publieksonderzoek is aan de respondenten zowel in 1982 als in 1983 de vraag voorgelegd of zij, indien er meer op de musea dient te worden bezuinigd, een 'hoge' toegangsprijs (f5,- of meer) prefereren boven een aantal (niet nader gespecificeerde) sluitingsdagen in de week. Tabel 6.1 geeft de voorkeuren van de respondenten weer.

Tabel 6.1 Een aantal sluitingsdagen of een hoge toegangsprijs? a)

antwoordcategorie	verdeling (in %)	
	1982	1983
hoge toegangsprijs	20	30
geen voorkeur	22	28
sluitingsdagen	58	42
totaal	100	100

a) Exclusief bezitters van een museumjaarkaart.

Een hoge toegangsprijs is duidelijk niet populair bij het publiek. In 1982 is slechts 20% van de respondenten voorstander van een dergelijke maatregel. De sluiting van de musea gedurende een aantal dagen in de week blijkt duidelijk minder impopulair te zijn; in 1982 is 58% van de respondenten, gegeven het feit dat er op de musea dient te worden bezuinigd, voorstander van een dergelijke maatregel. De relatief grote populariteit van sluitingsdagen kan een uitvloeisel zijn van het grote aantal geplande bezoeken, waardoor sluitingsdagen in principe niet zo bezwaarlijk zijn. Daarnaast geldt dat de sluitingsdagen niet nader waren gespecificeerd. Daardoor is voor de meeste respondenten de verleiding erg groot om aan te nemen dat het museum niet gesloten zal zijn, wanneer zij het museum willen bezoeken. De conserveringsfunctie van de musea wordt bovendien door een aantal sluitingsdagen per week niet aangetast.

Kortom, het is niet zo verwonderlijk dat een groot deel van de respondenten kiest voor meer sluitingsdagen in plaats van een toegangsprijs van f5,- of meer. Het is echter moeilijk te controleren of de respondenten hun betalingsbereidheid niet bewust hebben onderschat.

Ten opzichte van 1982 verliezen de sluitingsdagen in 1983 aan populariteit: het percentage respondenten dat de voorkeur geeft aan meer sluitingsdagen, is gedaald van 58% naar 42%. Daarmee samenhangend is het percentage respondenten dat een hoge toegangsprijs prefereert, gestegen van 20% in 1982 naar 30% in 1983. Dit is toe te schrijven aan het feit dat in 1983, in tegenstelling tot 1982, een toegangsprijs verschuldigd is. Enerzijds heeft de toegangsprijs tot gevolg dat alleen de meer gemotiveerde bezoekers nog komen, terwijl anderzijds de overstap van een toegangsprijs van f2,50 naar een toegangsprijs van f5,- of meer minder groot is, dan de stap van gratis toegang naar een toegangsprijs van f5,- of meer.

Tussen de verschillende publiekscategorieën bestaan zowel in 1982 als in 1983 vrijwel geen (significante) verschillen in voorkeuren ten aanzien van de keuze: meer sluitingsdagen of een hoge toegangsprijs. Dit geldt zowel voor de aard en achtergronden van het museumbezoek als voor de demografische en sociaal-economische kenmerken van het publiek. Er is blijkbaar sprake van een grote spreiding van opinies die niet samenhangt met de onderzochte publiekskenmerken.³ Dit kan onder andere een aanwijzing zijn dat respondenten zich moeilijk in de vraag hebben kunnen inleven; onder meer omdat de vraag niet concreet genoeg was geformuleerd. Mede om deze reden blijft een uitgebreide bespreking van de resultaten van de uitsplitsing naar publiekskenmerken achterwege.

6.3 Meninge over de hoogte van de toegangsprijs

Na invoering van de toegangsprijs (in 1983) is aan respondenten gevraagd of zij vinden dat hun bezoek het geld waard was of dat ze de prijs te hoog of te laag vinden. A priori mag worden verwacht dat de respondenten de prijs niet te hoog vinden, anders zouden zij het bezoek niet hebben gebracht. Daar staat tegenover dat het door de musea gebodene achteraf niet in overeenstemming kan blijken te zijn met de verwachtingen. De gestelde vraag kan bovendien strategisch gedrag uitlokken: respondenten kunnen het idee hebben dat zij, hoewel zij de toegangsprijs niet te hoog vinden, door hun antwoord wellicht in staat zijn om een lagere toegangsprijs af te dwingen.⁴

De meningen van respondenten over de hoogte van de toegangsprijs zijn in tabel 6.2 vermeld.

Tabel 6.2 Meninge over de hoogte van de toegangsprijs in 1983 a)

antwoordcategorie	verdeling (in %)
te laag	6
precies goed	74
te hoog	20
totaal	100

a) Exclusief bezitters van een museumjaarkaart.

Uit tabel 6.2 blijkt dat een gering deel van de respondenten (6%) van mening is dat de toegangsprijs te laag is. Het overgrote deel van de respondenten (74%) is van mening dat de hoogte van de toegangsprijs precies goed is. Dit spoort met de verwachtingen.

Daarnaast vindt toch nog 20% van de respondenten dat de toegangsprijs te hoog is, hoewel zij de gevraagde toegangsprijs hebben betaald.

Er blijkt sprake te zijn van een grote heterogeniteit van opinies die niet samenhangt met de onderzochte publiekskenmerken.⁵ Slechts voor drie van de veertien onderzochte publiekskenmerken bestaat er een significante samenhang met de meningen over de hoogte van de toegangsprijs.

Een (relatief) groot deel van het publiek van het museum Boymans-van Beuningen (27%) en van het Museum voor Land- en Volkenkunde (30%) vindt dat de toegangsprijs te hoog is. Ter vergelijking: voor de musea De Buffel en De Dubbelde Palmboom bedragen de overeenkomstige percentages respectievelijk 17% en 9%. Dit resultaat is tamelijk opvallend. Het ligt immers eerder in de lijn der verwachtingen dat het publiek van een relatief klein museum als De Buffel te kennen geeft dat de toegangsprijs aan de hoge kant is.

Verder geldt dat mensen met een opleiding op (semi-)hoger niveau de toegangsprijs vaker te hoog vinden (30%) dan mensen met een opleiding op (uitgebreid) lager en middelbaar niveau (15%). Frequente museumbezoekers (voor zover niet in het bezit van een museumjaarkaart) zijn eveneens relatief vaker van mening dat de toegangsprijs te hoog is. Dit is wellicht een vorm van strategisch gedrag: zij hebben immers het meeste belang bij een lage toegangsprijs.

Samenvattend kan worden gesteld, dat de meeste respondenten van mening zijn dat de hoogte van de toegangsprijs precies goed was, maar dat eventueel aanwezige verschillen van mening daarover slechts in geringe mate samenhangen met de onderzochte publiekskenmerken.

6.4 Maximale betalingsbereidheid

Om iets meer te weten te komen over de maximale bereidheid van museumbezoekers om voor het bezoek te betalen, is in 1983 aan respondenten ook de vraag voorgelegd welke toegangsprijs tussen f2,50 en f15,- zij bereid waren te betalen om bijvoorbeeld te voorkomen dat het museum definitief zou worden gesloten. Apart vermelding verdient het feit dat deze vraag sterk aan realiteit won doordat in 1983 een mogelijke sluiting en/of inkrimping van enkele musea, al dan niet gepaard gaande met samenvoeging, in Rotterdam onderwerp van politieke discussie was. Tabel 6.3 geeft de (geuite) maximale betalingsbereidheid van de respondenten weer.

Tabel 6.3 Maximale betalingsbereidheid a)

betalingsbereidheid	verdeling (in %)
tussen f10,- en f15,-	7
tussen f7,50 en f10,-	13
tussen f5,- en f7,50	30
tussen f3,50 en f5,-	27
tussen f2,50 en f3,50	23
totaal	100

a) Exclusief bezitters van een museumjaarkaart.

Tabel 6.3 illustreert dat respondenten in 1983, gegeven het feit dat het museum met sluiting wordt bedreigd, bereid zijn om aanzienlijk meer dan de vigerende toegangsprijs te betalen. Ondanks het feit dat vrijwel alle respondenten de geldende toegangsprijs precies goed of te hoog vinden, is men gemiddeld bereid om f5,70 voor het museumbezoek neer te tellen. Dit heeft waarschijnlijk de volgende achtergrond. De mening van de respondent over de hoogte van de toegangsprijs heeft in principe betrekking

op het museumbezoek zelf (publieksfunctie), terwijl de maximale betalingsbereidheid, gegeven de vraagstelling, niet alleen betrekking heeft op het museumbezoek zelf, maar ook op de instandhouding van (de collectie van) het museum (de conserveringsfunctie). Gelet op het vrijblijvende karakter van de enquête, is het uiteraard aan enige twijfel onderhevig of de hier gesignaleerde betalingsbereidheid zich daadwerkelijk zal manifesteren.

De betalingsbereidheid vertoont nauwelijks enige samenhang met de onderzochte publiekskenmerken.⁶ Deze blijkt alleen significant samen te hangen met de hoogte van het inkomen en het opleidingsniveau. Tabellen 6.4 en 6.5 illustreren dit.⁷

Tabel 6.4 Betalingsbereidheid per opleidingsniveau a)

opleidingsniveau b)	gemiddelde betalingsbereidheid (in gulden)
(uitgebreid) lager	5,40
middelbaar	6,10
(semi-)hoger	5,80
gemiddeld	5,70

a) Exclusief bezitters van een museumjaarkaart.

b) Voltooide opleidingen en opleidingen die thans worden gevolgd.

Uit tabel 6.4 blijkt dat de betalingsbereidheid van respondenten met een opleiding op (uitgebreid) lager niveau het geringst is: f5,40. De betalingsbereidheid van middelbaar opgeleiden is het grootst: f6,10. Opvallend is dat de betalingsbereidheid van (semi-)hoger opgeleiden iets geringer is: f5,80. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het feit dat er onder deze categorie ook studenten voorkomen die, mede gezien hun budget, een iets geringere betalingsbereidheid kenbaar maken. Tabel 6.5 laat zien dat er een duidelijke positieve samenhang tussen de hoogte van het inkomen en de betalingsbereidheid bestaat. De grotere betalingsbereidheid van mensen die tot hogere inkomensklassen behoren, is onder andere een gevolg van het ruimere budget van deze groep.

Tabel 6.5 Betalingsbereidheid per inkomensklasse a)

netto maandinkomen van het huishouden	gemiddelde betalingsbereidheid (in gulden)
f2000 of minder	5,20
tussen f2000 en f3000	6,00
f3000 of meer	6,60
gemiddeld	5,70

a) Exclusief bezitters van een museumjaarkaart.

Uit het voorafgaande kan worden opgemaakt dat respondenten in 1983 bereid waren om, gegeven de dreiging van sluiting van het museum, ruimschoots het dubbele te betalen van de feitelijk in 1983 gevraagde toegangsprijs. Dit onthult echter nog weinig over de werkelijke betalingsbereidheid. De door de repondenten geuite betalingsbereidheid hangt, met uitzondering van opleiding en inkomen, niet met de andere onderzochte publiekskenmerken samen.

6.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is aandacht geschonken aan de waardering van het museumbezoek en aan de waardering van de (dagelijkse) openstelling van de musea, alsmede aan de bereidheid om hiervoor te betalen. De resultaten van het onderzoek laten een gemengd beeld zien. Gegeven het feit dat er op de musea dient te worden bezuinigd, prefereren de respondenten over het algemeen de sluiting van het museum gedurende een aantal dagen in de week. Als het museum met definitieve sluiting wordt bedreigd, maken respondenten echter kenbaar dat ze door de bank genomen bereid zijn om ruimschoots het dubbele van de feitelijk gevraagde toegangsprijs te betalen. Toch vindt het overgrote deel van de respondenten dat de geldende toegangsprijzen niet te hoog of te laag zijn, maar precies goed.

Verder blijkt in het algemeen te gelden dat er vrijwel geen samenhang bestaat tussen de antwoorden op de gestelde vragen en de onderzochte publiekskenmerken. Dit kan zowel duiden op een grote heterogeniteit van opinies binnen de verschillende publiekscategorieën als op de mogelijkheid dat respondenten zich moeilijk in de betreffende vragen hebben kunnen inleven. De respondenten hebben desondanks redelijk consistente antwoorden op de gestelde vragen gegeven. Respondenten die bijvoorbeeld vóór een hoge toegangsprijs zijn, geven inderdaad een significant grotere betalingsbereidheid te kennen dan respondenten die de sluiting van het museum gedurende een aantal dagen in de week prefereren. Soortgelijke opmerkingen gelden ten aanzien van de relatie tussen meningen over de hoogte van de toegangsprijs en de geuite betalingsbereidheid, hoewel de (maximale) betalingsbereidheid van respondenten die de toegangsprijs precies goed of te hoog vinden, de in 1983 feitelijk gevraagde toegangsprijs ruimschoots overtreft.

Omdat enquêtes als deze in principe een betrekkelijk vrijblijvend karakter hebben, kan aan de in dit hoofdstuk gepresenteerde resultaten geen al te absolute interpretatie worden gegeven: de respondenten worden immers niet daadwerkelijk met hun geuite betalingsbereidheid geconfronteerd. Een verschil tussen 'zeggen' en 'doen' kan niet worden uitgesloten.

- ¹ *Het niet opnemen van bezitters van een museumjaarkaart blijkt overigens nauwelijks consequenties te hebben voor de samenhang tussen de antwoorden op de gestelde vragen en de onderzochte publiekskenmerken.*
- ² *Voor de resultaten van een dergelijk onderzoek wordt verwezen naar Throsby en Withers (1983) die dit op verantwoorde wijze voor de Australische kunstsector hebben onderzocht.*
- ³ *De heterogeniteit van opinies onder de verschillende publiekscategorieën blijkt onder andere uit het feit dat de uitgevoerde Chi²-toetsen in 1982 en 1983 in drie gevallen qua significantie een verschillend resultaat opleveren. Eveneens uitgevoerde discriminantanalyses bevestigen dat de verschillen in voorkeuren niet samenhangen met de onderzochte publiekskenmerken.*
- ⁴ *De resultaten van empirisch onderzoek naar het optreden van strategisch gedrag in enquêtes laten een gemengd beeld zien. Schulze et al. (1981) en Brookshire et al. (1982) constateren over het algemeen dat het met strategisch gedrag wel meevalt. Throsby en Withers (1983) zijn hier minder optimistisch over.*
- ⁵ *Ten behoeve van deze analyse is het geringe aantal respondenten dat meent dat de toegangsprijs te laag is, samengevoegd met de categorie van respondenten die van mening is dat de hoogte van de toegangsprijs precies goed is. De samenhang tussen meningen over de hoogte van de toegangsprijs en publiekskenmerken is met behulp van de Chi²-toets onderzocht.*
- ⁶ *Wegens het geringe aantal respondenten dat bereid is om een toegangsprijs van meer dan f 7,50 maar minder dan f 10,-, respectievelijk een toegangsprijs van f 10,- maar minder dan f 15,- te betalen, zijn deze beide antwoordcategorieën ten behoeve van de uitvoering van de Chi²-toetsen samengevoegd.*
- ⁷ *De respondenten hebben hun betalingsbereidheid op basis van de in tabel 6.3 gehanteerde klasse-indeling kenbaar gemaakt. Ter wille van de eenvoud van de presentatie zijn in tabellen 6.4 en 6.5, uitgaande van de bijbehorende klassemiddens, klassegemiddelden berekend. De toetsing van de samenhang tussen de betalingsbereidheid en de verschillende publiekskenmerken is echter met behulp van de Chi²-toets op basis van de in noot 6 vermelde aanpassing van de oorspronkelijke klasse-indeling uitgevoerd.*

7.1 Samenvatting

7.1.1 Algemeen

Tot 1 januari 1983 was de vaste collectie van de Rotterdamse gemeentemusea gratis toegankelijk. Vanaf 1 januari 1983 werd in de musea Boymans-van Beuningen, De Buffel, De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde een toegangsprijs geheven van f2,50 voor volwassenen (personen van zestien jaar en ouder) en van f1,- voor bejaarden (personen van 65 jaar en ouder), evenals voor leden van grote gezelschappen (bestaande uit vijftien of meer volwassenen). Voor personen onder de zestien jaar bleef de gratis toegang gehandhaafd.

Tegen (versterkte) toepassing van het profijtbeginsel in de kunstsector worden in de politieke discussie doorgaans, zo ook in Rotterdam, de volgende bezwaren aangevoerd:

- het aantal bezoeken zal drastisch dalen;
- vooral mensen uit de lagere inkomensklassen zullen van een bezoek worden weerhouden.

Voor de (her)invoering van de toegangsprijs was onduidelijk of en in hoeverre deze bezwaren steekhoudend zijn. Aangezien de Rotterdamse situatie geen geïsoleerd geval vormt - de kennis over de invloed (van de hoogte) van eigen bijdragen (prijzen) op het gebruik van gesubsidieerde voorzieningen is in het algemeen gering - is een onderzoek gedaan naar de prijsgevoeligheid van het bezoek aan de betrokken Rotterdamse gemeentemusea. De nadruk ligt daarbij op een analyse van mogelijke veranderingen in de *samenstelling* van het museumpubliek, door de invoering van de toegangsprijs.

Voor (1982) en na (1983) invoering van de toegangsprijs is met een schriftelijke enquête een publieksonderzoek gehouden in de vier Rotterdamse musea. Door middel van een steekproef, die 980 respondenten telt, zijn onder meer gegevens verzameld over een aantal sociaal-economische en demografische kenmerken van het publiek van de vier musea en over de aard en de achtergronden van het museumbezoek.

7.1.2 De samenstelling van het publiek in 1982

Uit de resultaten van het publieksonderzoek blijkt dat de publiekssamenstelling van de vier musea samen in 1982 niet of nauwelijks afweek van het gebruikelijke profiel van het publiek van musea en andere culturele voorzieningen. Het publiek is in het algemeen tamelijk jong, hoog opgeleid en relatief welgesteld; opleidingsniveau en inkomen (in belangrijke mate een uitvloeisel van het opleidingsniveau) zijn belangrijke determinanten van de culturele participatie. Het feit dat de musea in Rotterdam in 1982 gratis toegankelijk waren, had niet tot gevolg dat er een ander dan het gebruikelijke publiek op bezoek kwam.

Tussen de vier musea bestaan wel belangrijke verschillen in de publiekssamenstelling. Met uitzondering van de samenstelling naar geslacht verschilt het publiek van de vier musea op alle onderzochte kenmerken. De oorzaak ligt grotendeels in het uiteenlopende karakter van de (collecties van de) musea. Ruwweg kan worden gesteld dat het typische profiel van het publiek van museum Boymans-van Beuningen min of meer het tegengestelde is van dat van museum De Buffel. Het meer cultureel georiënteerde

museum Boymans-van Beuningen ontvangt het publiek dat in kunstmusea gebruikelijk is. Het opleidingsniveau is hier beduidend hoger dan dat van het publiek van museum De Buffel. In tegenstelling tot het meer recreatief georiënteerde museum De Buffel ontvangt museum Boymans-van Beuningen weinig bezoek van eerste bezoekers en veel van frequente bezoekers, die bovendien regelmatig naar andere Nederlandse musea gaan. Een relatief groot deel van het bezoek aan museum Boymans-van Beuningen komt voor rekening van houders van een museumjaarkaart. Dit is een landelijk geldend abonnement dat in de meeste Nederlandse musea recht geeft op gratis toegang. Museum Boymans-van Beuningen ontvangt in verhouding eveneens veel bezoek van buiten het Rijnmondgebied. Relatief veel bezoeken aan museum Boymans-van Beuningen worden voorts niet in gezelschap (van kinderen) gebracht. Museum De Buffel ontvangt een heel ander publiek. Het bezoek aan dit museum is bijvoorbeeld meer een gezelschapsgebeuren met een zekere recreatieve component; het bezoek is veelal van korte duur en heeft volgens de bezoekers in bijna 40% van de gevallen een min of meer toevallig karakter.

De musea Boymans-van Beuningen en De Buffel bepalen in overwegende mate de samenstelling van het publiek van de vier musea samen, aangezien zij samen bijna 70% van de bezoeken voor hun rekening nemen. De publiekssamenstelling van museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde houdt ongeveer het midden tussen die van museum Boymans-van Beuningen en die van museum De Buffel.

7.1.3 De verandering van het aantal bezoeken in 1983

Het aantal bezoeken aan de vier musea is na de invoering van de toegangsprijs in 1983 ten opzichte van 1982 met gemiddeld 29% gedaald (van 470.000 naar 334.000 bezoeken). De daling van het aantal bezoeken was niet voor alle vier musea even groot. Gezien het voorafgaande is het niet zo verwonderlijk dat de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel qua prijsgevoeligheid van het bezoek eveneens elkaars tegenpolen zijn. Tabel 7.1 illustreert dit.

Tabel 7.1 Het aantal bezoeken aan de vier musea voor (1982) en na (1983) invoering van de toegangsprijs

museum	1982		1983		mutatie van het bezoek 1982-1983 (in %)
	bezoeken (x1000)	verdeling (in %)	bezoeken (x1000)	verdeling (in %)	
Boymans-van Beuningen	176	37	145	43	-18
De Buffel	160	34	89	27	-44
De Dubbelde Palmboom a)	104	22	78	23	-26
Land- en Volkenkunde b)	29	6	23	7	-23
totaal	470	100	334	100	-29

a) In 1983 van 2 januari tot en met 4 februari gesloten. De cijfers zijn hiervoor niet gecorrigeerd.

b) Wegens een verbouwing was het museum in 1983 vanaf 6 juni gesloten. Bezoekcijfers voor 1982 hebben eveneens betrekking op de periode 1 januari tot 6 juni.

Tabel 7.1 laat zien dat de invoering van de toegangsprijs de grootste invloed heeft op de omvang van het bezoek aan museum De Buffel; het aantal bezoeken aan dit museum daalde in 1983 met maar liefst 44%. Voor museum Boymans-van Beuningen is de daling van het aantal bezoeken in 1983 (met 18%) het geringst van alle vier musea. Dit is onder meer een uitvloeisel van het feit dat het meer cultureel georiënteerde museum Boymans-van Beuningen relatief veel bezoek ontvangt van weinig prijsgevoelige publiekscategorieën, zoals bezitters van een museumjaarkaart, bezoekers die van

ver komen en bezoekers die een langdurig bezoek brengen. Dit in tegenstelling tot het bezoek aan het meer recreatief georiënteerde museum De Buffel, dat nogal gevoelig is voor de invoering van de toegangsprijs.

Het bezoek aan beide andere, ook meer cultureel georiënteerde musea is eveneens beduidend minder gevoelig voor de invoering van de toegangsprijs dan het bezoek aan museum De Buffel; het aantal bezoeken aan museum De Dubbelde Palmboom nam in 1983 met 26% af, terwijl het aantal bezoeken aan het Museum voor Land- en Volkenkunde met 23% daalde.

7.1.4 De verandering van de samenstelling van het publiek in 1983

Zoals gratis toegang tot de musea niet noodzakelijkerwijze tot gevolg heeft dat een brede dwarsdoorsnede van de bevolking de musea bezoekt, zo leidt de invoering van een bescheiden toegangsprijs er niet toe dat de publiekssamenstelling van de vier musea drastisch verandert. Dit blijkt uit de resultaten van het publieksonderzoek voor (1982) en na (1983) invoering van de toegangsprijs in de vier Rotterdamse gemeentemusea.

Tabel 7.2 laat de veranderingen in de samenstelling van het publiek zien. Bij de interpretatie van deze resultaten dient rekening te worden gehouden met het feit dat uitsluitend is onderzocht of het aandeel in het bezoek van een bepaalde publiekscategorie in 1983 is veranderd. Dit betekent dat wanneer het aandeel van een publiekscategorie in het bezoek is toegenomen, er desondanks in absolute termen doorgaans sprake is van een daling van het aantal bezoeken dat door de desbetreffende publiekscategorie aan de musea wordt gebracht. Zo geldt bijvoorbeeld dat het percentage langdurige bezoeken in 1983 significant is toegenomen (in tabel 7.2 staat voor dit publiekskenmerk dus een plus), maar absoluut gezien is het aantal langdurige bezoeken in 1983 ten opzichte van 1982 gedaald; het aantal langdurige bezoeken is alleen minder sterk afgenomen dan de overige bezoeken. Als voor een publiekskenmerk in tabel 7.2 een min staat vermeld, is het aantal bezoeken van de desbetreffende publiekscategorie in 1983 meer dan evenredig gedaald. Dit geldt bijvoorbeeld voor het aantal bezoeken dat door de hogere inkomensklassen wordt afgelegd.

Tabel 7.2 Veranderingen in de samenstelling van het publiek van de vier musea samen in 1983 (ten opzichte van 1982)

publiekskenmerk	aard van de verandering a)
museum	0
bezoekduur	+
gepland bezoek	0
eerste bezoek	0
bezoekfrequentie van	
dit museum	0
andere musea	0
gezelschap	-
gezelschap van kinderen	0
groepsgrootte	* b)
museumjaarkaart	+
geslacht (man)	0
leeftijd	0
opleidingsniveau	0
inkomen	-
woonplaats (afstand)	+

a) 0 geen significante verandering.

+ een significante stijging.

- een significante daling.

b) Er is in 1983 een geringer deel van het bezoek in gezelschap gebracht, maar door de toeneming van het bezoekaandeel van grote gezelschappen (vijf of meer personen) is de gemiddelde groepsgrootte significant gestegen

Tabel 7.2 illustreert dat de samenstelling van het publiek van de vier musea samen door de invoering van de toegangsprijs slechts in geringe mate is veranderd.¹ Dit is een opvallende uitkomst, gezien de daling van het totale aantal bezoeken in 1983, die als omvangrijk kan worden aangemerkt. Slechts voor zes van de vijftien onderzochte publiekskenmerken kunnen tussen 1982 en 1983 significante wijzigingen worden waargenomen: bezoekduur, (in) gezelschap, groepsgrootte, (bezit van een) museumjaarkaart, inkomen en woonplaats.

In tegenstelling tot de verwachtingen werpt de toegangsprijs géén extra drempel op voor eerste bezoeken. De daling van het aantal bezoeken is deels geconcentreerd bij de kortdurende bezoeken, die doorgaans mede plaatsvinden op grond van andere dan culturele motieven; de absolute daling van het aantal bezoekjes van een half uur en korter bedraagt maar liefst 66%. Met andere woorden, de invoering van de toegangsprijs heeft vooral consequenties voor het aantal *marginale* bezoeken. Museumbezoekers die in 1982 een langdurig bezoek aflegden, zien na invoering van de toegangsprijs minder snel van een bezoek af dan de overige bezoekers, terwijl anderen nu deels minder vaak komen, maar wel een langduriger bezoek brengen. De toeneming van de bezoekduur hangt mede samen met het feit dat het bezoekaandeel van mensen van buiten het Rijnmondgebied iets is toegenomen. Voor deze publiekscategorie betekent de hoogte van de toegangsprijs weinig, in vergelijking met de andere kosten van een museumbezoek, zoals de reiskosten.

Onder het publiek van musea is één duidelijke categorie van museumliefhebbers: de bezitters van een museumjaarkaart. Zoals verwacht blijven deze gemotiveerde bezoekers ook na invoering van de toegangsprijs komen, deels doordat de museumjaarkaart recht geeft op gratis toegang en deels doordat de gevraagde toegangsprijs de aanschaf van museumjaarkaarten heeft gestimuleerd. Het aandeel van deze publiekscategorie in het bezoek is bijna verdubbeld; absoluut gezien is er voor deze categorie zelfs sprake van een toeneming van het aantal bezoeken met ongeveer een derde.

Het meest opvallende resultaat uit het publieksonderzoek is wel de relatief *geringe prijsgevoeligheid* van bezoekers uit de *lagere inkomensklassen* (huishoudens met een netto maandinkomen van ten hoogste f2.000). Dit resultaat spoort in het geheel niet met verwachtingen van veel politici en met de gangbare publieke opinie, omdat (de hoogte van het) inkomen vaak wordt beschouwd als een belangrijke determinant van culturele participatie. De rol van het inkomen is echter niet ondubbelzinnig. Enerzijds fungeert het inkomen indirect (via het opleidingsniveau) als een sociaal-culturele determinant van culturele participatie (smaak), terwijl inkomen anderzijds direct de bestedingsruimte van de consumenten weergeeft.

Absoluut gezien is er sprake van een lichte daling van het aantal bezoeken dat door de lagere inkomens wordt gebracht, maar die daling is aanzienlijk geringer dan bij de overige publiekscategorieën. Dit heeft tot gevolg dat het bezoekaandeel van de lagere inkomensklassen van 35% in 1982 naar 48% in 1983 stijgt en het bezoekaandeel van de midden- en hogere inkomensklassen overeenkomstig terugloopt (in tabel 7.2 staat dus een min).

Om te onderzoeken of dit opmerkelijke resultaat niet aan een of ander statistisch artefact kan worden toegeschreven, zijn een groot aantal aanvullende statistische toetsen uitgevoerd. De resultaten van deze toetsen geven geen steun voor denkbare en plausibele verklaringen voor het gestegen bezoekaandeel van de lagere inkomensklassen, zoals een stijging van het bezoekaandeel van studenten of een daling van het bezoekaandeel van gezinnen met kinderen.

Uit het voorafgaande kan de conclusie worden getrokken dat, wanneer mensen ondanks een laag inkomen tot de categorie van museumbezoekers behoren, invoering van een bescheiden toegangsprijs hen ten opzichte van andere bezoekers, niet meer dan evenredig van een museumbezoek zal weerhouden. De bescheiden toegangsprijs

legt immers ook voor deze publiekscategorie slechts een gering beslag op de totale bestedingsruimte.

Voor de afzonderlijke musea geldt over het algemeen dat de samenstelling van het publiek iets minder is veranderd dan voor de vier musea samen. De statistische analyses leren dat dit niet komt door de uiteenlopende ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de vier musea. Voor de musea met de meeste bezoeken, museum Boymans-van Beuningen en museum De Buffel, is de samenstelling van het publiek het minst veranderd. In grote lijnen stemt het beeld voor alle musea afzonderlijk echter overeen met het beeld voor de vier musea samen: de veranderingen in de publiekssamenstelling zijn gering.

7.1.5 Waardering van het museumbezoek

In het onderzoek is ook enige aandacht geschonken aan de waardering van het museumbezoek en de bereidheid om daarvoor te betalen. De resultaten dienen met enig voorbehoud te worden gezien, gelet op de mogelijkheid dat respondenten hun betalingsbereidheid opzettelijk onderschatten (strategisch gedrag) om de toegangsprijs zo laag mogelijk te houden. Uit de antwoorden blijkt dat het publiek van de musea bij gedwongen bezuinigingen over het algemeen een beperking van het aantal openingdagen prefereert boven verdere prijsverhogingen. Ongeveer 20% van de respondenten vindt de gevraagde toegangsprijs te hoog. Desalniettemin zegt men gemiddeld toch f5,70, ruimschoots het dubbele van de geldende toegangsprijs voor volwassenen (onder de 65 jaar), over te hebben voor een museumbezoek om te voorkomen dat het museum anders definitief wordt gesloten in het kader van eventuele verdere bezuinigingsoperaties.

7.2 Afrondende opmerkingen

Uit het voorafgaande kan worden geconcludeerd dat de invoering van een bescheiden toegangsprijs geen belangrijke consequenties heeft voor de samenstelling van het bezoek aan de musea, zij het dat het aantal bezoeken aan museum De Buffel ruwweg twee keer zo sterk is gedaald als het bezoek aan de andere drie musea. Dit pleit ook voor de prijsdifferentiatie die in de loop van 1984 ten gunste van museum De Buffel is ingevoerd. Sinds medio 1984 geldt voor het bezoek van volwassenen (onder de 65 jaar) aan museum De Buffel een toegangsprijs van f1,- (was f2,50); voor bejaarden en voor leden van grote gezelschappen (bestaande uit vijftien of meer personen) van f0,50 (was f1,-); en voor personen onder de zestien jaar is de toegang nog steeds gratis. De toegangsprijzen van de andere drie musea zijn ongewijzigd gebleven. Met name voor de samenstelling van het publiek naar inkomen geldt dat de gevolgen van de invoering van de toegangsprijs in tegenstelling tot de verwachtingen zijn meegevallen: het bezoekaandeel van mensen uit de lagere inkomensklassen is na invoering van de toegangsprijs eerder toegenomen dan afgenomen.

De algehele daling van het aantal bezoeken aan de vier musea met gemiddeld 29% in 1983 is echter een probleem van meer serieuze aard. Daardoor worden beleidsdoelstellingen zoals behoud en spreiding van culturele waarden ondergraven. Bij deze conclusie past een aantal kanttekeningen. De waarde van het aantal bezoeken als indicator voor culturele participatie is immers gering.

In de eerste plaats komt in het aantal bezoeken de duur van het bezoek niet tot uitdrukking; de bezoekduur kan worden opgevat als een globale indicator voor de intensiteit van het bezoek en de in het museum opgedane indrukken. Korte bezoeken hebben in principe een vluchtig karakter en zijn vaak mede ingegeven door andere

dan culturele motieven. Gezien de stijging van de gemiddelde bezoekduur, is de daling van het aantal bezoeken (met 23%) iets minder alarmerend, maar toch nog altijd aanzienlijk.

In de tweede plaats geldt dat een stijging of een daling van het aantal bezoeken aan de musea weinig zegt over veranderingen in de omvang van het door de musea bereikte deel van de bevolking, ook wel aangeduid als het bereik van de musea. Een stijging of daling van het aantal bezoeken kan een uitvloeisel zijn van wijzigingen in de frequentie van het bezoek van de verschillende categorieën van bezoekers; een stijging of daling van het aantal bezoeken hoeft niet perse gepaard te gaan met een vergroting of een verkleining van het bereik van de musea. Met andere woorden, het aantal mensen dat de musea ten minste één maal per jaar bezoekt, hoeft niet noodzakelijk te veranderen als het aantal bezoeken toe- of afneemt. Voor een bestudering van de verdelingsconsequenties van de invoering van de toegangsprijs is het belangrijk, zo niet het belangrijkste, om te weten of bepaalde bevolkingsgroepen door de invoering van de toegangsprijs de musea niet langer bezoeken. Die vraagstelling kan (helaas) op basis van dit onderzoek niet worden beantwoord. Dit is onder andere het gevolg van het tijdstip waarop het tweede deel van het publieksonderzoek (na invoering van de toegangsprijs) is gehouden. Voor de beantwoording van die vraagstelling is een bevolkingsonderzoek bovendien geschikter dan een publieksonderzoek in de musea.

De in 1983 gesignaleerde daling van de omvang van het bezoek aan de vier musea heeft zich in 1984 niet verder voortgezet. Het aantal bezoeken aan museum Boymans-van Beuningen is in 1984 zelfs met 124% gestegen (van 145.000 bezoeken in 1983 naar 325.000 in 1984); daarmee wordt zelfs het bezoekcijfer van dit museum in 1982 (176.000 bezoeken) ruimschoots overtroffen. De omvangrijke stijging van het aantal bezoeken aan museum Boymans-van Beuningen komt voor rekening van de bijzondere tentoonstelling Het Goud der Thraciërs, waaraan in 1984 maar liefst 235.000 bezoeken zijn afgelegd. Het aantal bezoeken aan museum De Buffel is in 1984 met 6% gedaald (van 89.000 bezoeken in 1983 naar 84.000 bezoeken in 1984); dit ondanks de verlaagde toegangsprijs die sinds medio 1984 geldt. Het aantal bezoeken aan museum De Dubbelde Palmboom heeft zich in 1984 gestabiliseerd op het niveau van 1983 (78.000 bezoeken). Het Museum voor Land- en Volkenkunde was in 1984 nog steeds wegens verbouwing gesloten.

Resumerend: de daling van het aantal bezoeken lijkt in 1984 tot stilstand te zijn gekomen, maar dit is deels het gevolg van de hoge bezoekcijfers van de bijzondere tentoonstelling Het Goud der Thraciërs.

Hoewel uit de hier gepresenteerde resultaten de conclusie kan worden getrokken dat de gevolgen van de invoering van de toegangsprijs in Rotterdam zijn meegevallen, afgezien dan van de algehele daling van het aantal bezoeken, mag hieruit zeker niet worden geconcludeerd dat de musea na verdere, forsere verhogingen van de toegangsprijzen wellicht kostendekkend kunnen opereren. Gelet op het geringe deel van de kosten van de vier Rotterdamse musea dat in 1983 door de inkomsten uit entreegelden wordt gedekt (nog geen 1%), is deze veronderstelling weinig realistisch. De toegangsprijs zou in dat geval zo hoog worden, dat het aantal bezoeken ineenschrompelt tot een fractie van het huidige aantal. Dit geldt niet alleen voor de Rotterdamse, maar ook voor andere Nederlandse musea; voor alle Nederlandse musea samen dekken de inkomsten uit entreegelden immers nog geen 10% van de kosten. De musea zullen ook in de toekomst in belangrijke mate van overheids subsidies afhankelijk blijven om culturele erfgoederen ten behoeve van latere generaties in stand te kunnen houden.

Noot bij hoofdstuk 7

- ¹ *Uit de resultaten van de statistische analyse van de (gewogen) steekproefresultaten blijkt zelfs dat de verdeling van het aantal bezoeken over de vier musea niet significant is gewijzigd. Dit wordt deels veroorzaakt door de steekproefgrootte, want op basis van de integrale bezoekcijfers kan wel degelijk de conclusie worden getrokken dat de verdeling van het aantal bezoeken over de musea, met name tussen museum Boymans-van Beuningen en museum De Buffel, door de uiteenlopende ontwikkeling van het aantal bezoeken nogal is veranderd.*

Bijlage 1 De vragenlijst en de rechte tellingen

Deze bijlage bevat de vragenlijsten die voor het eerste deel (1982) en voor het tweede deel (1983) van het publieksonderzoek zijn gebruikt.

Op de vragenlijsten zijn voor de meerkeuze-vragen tevens de rechte tellingen in procenten vermeld. Voor de open vragen zijn de gemiddelden vermeld. Gezien de grote en systematische non-response op de reiskostenvraag blijft een presentatie van de gemiddelde reiskosten achterwege. In alle gevallen hebben de cijfers betrekking op de *ongewogen* steekproefresultaten. De presentatie van de resultaten geschiedt *exclusief* de partiële non-response op bepaalde vragen. De percentages hoeven derhalve niet perse tot 100 op te tellen. Nadere gegevens, zoals de gewogen steekproefresultaten of de rechte tellingen per museum (per jaar), zijn op aanvraag bij de auteur verkrijgbaar.

In te vullen door de enquêteur(trice)

Museum:

tijd:

Datum :

In te vullen door de geënquêteerde bezoeker.

Bij de volgende vragen s.v.p. één kruisje in de daarvoor bestemde kolom achter het cijfer zetten.

1. Was dit Uw eerste bezoek aan dit museum?
- Ja	naar vraag 3	☐	41
- Nee	naar vraag 2	☐	59
-
2. Als U al eens eerder in dit museum bent geweest, willen wij graag weten om hoeveel keer dat ongeveer ging in de afgelopen 12 maanden?
- Nee, ik ben langer dan 12 maanden geleden voor het laatst geweest	☐	13
- 1 maal	☐	9
- 2 maal	☐	9
- 3 maal	☐	10
- 4 maal of meer	☐	18
-
3. Hoelang bent U vandaag ongeveer in dit museum geweest?
- Half uur of korter	☐	10
- 35 minuten t/m een uur	☐	28
- 1 tot 1½ uur	☐	32
- 1½ tot 2 uur	☐	19
- 2 uur of langer	☐	11
-
4. Bent U van huis gegaan met het vaste voornemen om dit museum te bezoeken of was uw bezoek min of meer toevallig?
- Ik kwam min of meer toevallig	☐	23
- Ik had het vaste voornemen	☐	76
-
5. Hebt U dit museum alleen bezocht of samen met anderen?
- Ik kwam alleen	☐	15
- Met één of meer volwassenen (volwassene is 18 jaar en ouder)	☐	56
- Met één of meer kinderen (van 17 jaar en jonger)	☐	7
- Met één of meer volwassenen en één of meer kinderen	☐	20
-
6. Hoe groot was het gezelschap? (aantal personen uzelf meegerekend)
☐	3
-
7. Hoe vaak gaat U gemiddeld naar een museum of tentoonstelling in Nederland? Wij bedoelen allerlei soorten musea en tentoonstellingen.
- 1x per 5 jaar of minder vaak	☐	5
- 1x per 2 à 4 jaar	☐	4
- 1x per jaar	☐	14
- 2-3x per jaar	☐	22
- 4-5x per jaar	☐	16
- 6x per jaar of meer	☐	38
-
8. Bent U in het bezit van een museumjaarkaart?
- Ja	☐	16
- Nee	☐	83
-
9. Kunt U ongeveer aangeven hoeveel reiskosten U en Uw gezelschap samen hebben moeten maken om vanuit huis naar dit museum te komen? (s.v.p. bedrag van de enkele reis invullen)
____	guiden	X

10. U weet misschien dat er binnenkort een entreprijs (f 2,50 normaal en f 1,- voor 65+-ers, CJP-ers en kinderen) in de Rotterdamse musea wordt ingesteld. Als die entreprijs nu had gegolden, zou U dan dit bezoek hebben gebracht?
- Ja, zeker 48
 - Waarschijnlijk wel 25
 - Waarschijnlijk niet 15
 - Zeker niet 8
-
11. Denkt U dat er na de instelling van een entreprijs voor alle museumbezoeken (f 2,50 voor normaal en f 1,- voor 65+-ers, CJP-ers en kinderen) aanzienlijk minder mensen naar dit museum zullen gaan?
- Ja, zeker 36
 - Waarschijnlijk wel 37
 - Waarschijnlijk niet 22
 - Zeker niet 3
-
12. Stel dat er nog meer zou moeten worden bezuinigd op de musea. Geeft U dan de voorkeur aan de heffing van een hoge toegangsprijs (bij voorbeeld f 5,- of meer) of aan de sluiting van het museum op een aantal dagen in de week?
- Ik geef de voorkeur aan de heffing van een hoge toegangsprijs 19
 - Ik geef de voorkeur aan een aantal sluitingsdagen 59
 - Geen voorkeur 21
-
13. Wat is Uw laatst genoten voltooide schoolopleiding, of school die U thans nog volgt?
- Alleen lager onderwijs 4
 - LTS, Huishoudschool, andere vakopleiding, lager beroepsonderwijs 15
 - (M)ULO, MAVO, 3-j. HBS 17
 - Middelbaar beroepsonderwijs (MEAO, MTS, MHNO) 9
 - VWO, HAVO, (5-j HBS, MMS) 12
 - HBO, Universiteit of Hogeschool, MO-akten 39
-
14. Wat is Uw geslacht?
- Man 67
 - Vrouw 32
-
15. Hoe oud bent U? (s.v.p. leeftijd invullen) jaar 38
-
16. Waar woont U?
- Rotterdam 41
 - Elders in Rijnmond 15
 - Elders in Zuid-Holland 16
 - Elders 27
-
17. Kunt U ongeveer aangeven wat het netto maandinkomen ("schoon in de hand") is van het gezin/huishouden waartoe U behoort?
- f 2000,- of minder 31
 - Meer dan f 2000,-, maar minder dan f 3000,- 30
 - Meer dan f 3000,- 25
 - Weet niet 7
-
18. Open vraag:
Heeft U misschien nog bepaalde suggesties ter verbetering van ons museum?
(Kritiek is hierbij even welkom als lof)

Hier bent U aan het einde van de vragenlijst.
Wij danken U hartelijk voor Uw medewerking!

In te vullen door de enquêteur(trice)

Museum: _____ tijd : _____
 Datum : _____

In te vullen door de geënquêteerde bezoeker.

Bij de volgende vragen s.v.p. één kruisje in de daarvoor bestemde kolom achter het cijfer zetten.

1. Was dit Uw eerste bezoek aan dit museum?

- Ja	naar vraag 3	☐	36
- Nee	naar vraag 2	☐	64

2. Als U al eens eerder in dit museum bent geweest, willen wij graag weten om hoeveel keer dat ongeveer ging in de afgelopen 12 maanden?

- Nee, ik ben langer dan 12 maanden geleden voor het laatst geweest		☐	14
- 1 maal		☐	12
- 2 maal		☐	11
- 3 maal		☐	7
- 4 maal of meer		☐	18

3. Hoelang bent U vandaag ongeveer in dit museum geweest?

- Half uur of korter		☐	4
- 35 minuten t/m een uur		☐	24
- 1 tot 1½ uur		☐	37
- 1½ tot 2 uur		☐	17
- 2 uur of langer		☐	17

4. Bent U van huis gegaan met het vaste voornemen om dit museum te bezoeken of was uw bezoek min of meer toevallig?

- Ik kwam min of meer toevallig		☐	20
- Ik had het vaste voornemen		☐	80

5. Hebt U dit museum alleen bezocht of samen met anderen?

- Ik kwam alleen		☐	23
- Met één of meer volwassenen (volwassene is 18 jaar en ouder)		☐	52
- Met één of meer kinderen (van 17 jaar en jonger)		☐	7
- Met één of meer volwassenen en één of meer kinderen		☐	18

6. Hoe groot was het gezelschap? (aantal personen uzelf meegerekend)

		☐	4
--	--	--------------------------	---

7. Hoe vaak gaat U gemiddeld naar een museum of tentoonstelling in Nederland? Wij bedoelen allerlei soorten musea en tentoonstellingen.

- 1x per 5 jaar of minder vaak		☐	5
- 1x per 2 à 4 jaar		☐	4
- 1x per jaar		☐	14
- 2-3x per jaar		☐	22
- 4-5x per jaar		☐	15
- 6x per jaar of meer		☐	40

8. Bent U in het bezit van een museumjaarkaart?

- Ja		☐	29
- Nee		☐	71

9. Kunt U ongeveer aangeven hoeveel reiskosten U en Uw gezelschap samen hebben moeten maken om vanuit huis naar dit museum te komen? (s.v.p. bedrag van de enkele reis invullen)

	<input style="width: 100%;" type="text"/>	gulden	X
--	---	--------	---

10. Sinds 1 januari geldt in de Rotterdamse musea een toegangsprijs. Vindt U dat Uw bezoek het geld waard was of vindt U de prijs te hoog of te laag?
- Ik vind de prijs te laag
 - Ik vind de prijs precies goed
 - Ik vind de prijs te hoog
- 4
 69
 20
-
11. Stel dat er nog meer zou moeten worden bezuinigd op de musea. Geeft U dan de voorkeur aan de heffing van een hoge toegangsprijs (bij voorbeeld f 5,- of meer) of aan de sluiting van het museum op een aantal dagen in de week?
- Ik geef de voorkeur aan de heffing van een hoge toegangsprijs
 - Ik geef de voorkeur aan een aantal sluitingsdagen
 - Geen voorkeur
- 30
 41
 27
-
12. Wat is Uw laatst genoten voltooide schoolopleiding, of school die U thans nog volgt?
- Alleen lager onderwijs
 - LTS, Huishoudschool, andere vakopleiding, lager beroepsonderwijs
 - (M)ULO, MAVO, 3-j. HBS
 - Middelbaar beroepsonderwijs (MEAO, MTS, MHNO)
 - VWO, HAVO, (5-j HBS, MMS)
 - HBO, Universiteit of Hogeschool, MO-akten
- 6
 13
 12
 9
 11
 46
-
13. Wat is Uw geslacht?
- Man
 - Vrouw
- 65
 35
-
14. Hoe oud bent U? (s.v.p. leeftijd invullen) jaar
- 37
-
15. Waar woont U?
- Rotterdam
 - Elders in Rijnmond
 - Elders in Zuid-Holland
 - Elders
- 38
 12
 23
 26
-
16. Kunt U ongeveer aangeven wat het netto maandinkomen ("schoon in de hand") is van het gezin/huishouden waartoe U behoort?
- f 2000,- of minder
 - Meer dan f 2000,-, maar minder dan f 3000,-
 - Meer dan f 3000,-
 - Weet niet
- 41
 24
 21
 7
-
17. Stel dat de toegangsprijs aanzienlijk zou moeten worden verhoogd, bij voorbeeld omdat anders het museum voor altijd zou moeten worden gesloten. Hoeveel geld zou U er dan voor over hebben om het museum te bezoeken?
- f 10,- of meer, maar minder dan f 15,-
 - f 7,50 of meer, maar minder dan f 10,-
 - f 5,- of meer, maar minder dan f 7,50
 - f 3,50 of meer, maar minder dan f 5,-
 - f 2,50 of meer, maar minder dan f 3,50
- 8
 11
 26
 27
 21
-
18. Open vraag:
Heeft U misschien nog bepaalde suggesties ter verbetering van ons museum?
(Kritiek is hierbij even welkom als lof)

Hier bent U aan het einde van de vragenlijst.
Wij danken U hartelijk voor Uw medewerking!

Bijlage 2 De weegfactoren

Deze bijlage vormt een nadere uitwerking van paragraaf 3.3. Gemakshalve is tabel 3.1 hier nogmaals opgenomen als staat 2.1.

Staat 2.1 illustreert dat de feitelijke verdeling van het aantal bezoeken over de vier musea op basis van het jaarlijkse aantal bezoeken in 1982 en 1983 tot op zekere hoogte afwijkt van de ongewogen steekproefverdeling. In paragraaf 3.3 zijn de oorzaken daarvan aangeduid. Daarnaast is het jaar 1983 in de steekproef licht oververtegenwoordigd.

Staat 2.1 Feitelijke en ongewogen steekproefverdeling van het aantal bezoeken aan de vier musea (in %)

museum	1982		1983	
	reali- satie	steek- proef	reali- satie	steek- proef
Boymans-van Beuningen	37	33	43	38
De Buffel	34	39	27	31
De Dubbelde Palmboom	22	18	23	17
Land- en Volkenkunde	6	11	7	14
totaal	100	100	100	100
aantal bezoeken a)	470.000	522	334.000	458
	(58)	(53)	(42)	(47)

a) Tussen haakjes: de procentuele verdeling van het aantal bezoeken over 1982 en 1983.

Om te corrigeren voor de in staat 2.1 gesignaleerde afwijkingen tussen steekproef en realisatie zijn de steekproefresultaten, uitgaande van een *constante* totale steekproefgrootte, gewogen naar rato van de omvang van het jaarlijkse aantal bezoeken aan elk van de vier musea. Dat wil zeggen, er wordt simultaan gewogen naar de verdeling van het aantal bezoeken over de vier musea en naar de verdeling van het aantal bezoeken over beide jaren. De weging geschiedt zo dat de totale steekproefgrootte constant blijft. Hierdoor is de *relatieve* steekproefgrootte voor beide jaren en voor alle musea in de gewogen steekproef even groot. Door de gevolgde wegingsprocedure geeft de ontwikkeling van het aantal bezoeken in de steekproef direct de feitelijke ontwikkeling van het aantal bezoeken weer.

De gehanteerde weegfactoren zijn in staat 2.2 vermeld.

Staat 2.2 Weegfactoren voor de vier musea a)

museum	1982	1983
Boymans-van Beuningen	1,26	1,01
De Buffel	0,97	0,75
De Dubbelde Palmboom	1,34	1,23
Land- en Volkenkunde	0,64	0,44
gemiddeld	1,10	0,89

a) Uitsluitend ten behoeve van de presentatie op twee decimalen afgerond.

Bijlage 3 Toepassing van discriminantanalyse

In dit rapport is een aantal multivariate analyses verricht. Daarbij is gebruik gemaakt van discriminantanalyse. In deze bijlage wordt beknopt weergegeven hoe deze techniek hier is toegepast.

In hoofdstuk 3 is discriminantanalyse toegepast om na te gaan of het karakter van de

effectieve non-response op de inkomensvraag tussen 1982 en 1983 is veranderd. In hoofdstuk 4 is discriminantanalyse toegepast om te onderzoeken of en hoe het publiek van de vier musea op alle onderzochte publiekskenmerken samen verschilt. In hoofdstuk 5 is deze techniek onder andere gebruikt om de verschillen tussen het publiek in 1982 en het publiek in 1983 op alle onderzochte publiekskenmerken samen te analyseren.

Een uitgebreide bespreking van de theoretische achtergrond van discriminantanalyse valt buiten het bestek van dit rapport. Daarvoor wordt verwezen naar de hand- en leerboeken op het terrein van de multivariate statistische analyse (bijvoorbeeld Cooley en Lohnes 1971, blz.243-261). Voor een vergelijking van discriminantanalyse met andere kwalitatieve response-modellen, zoals (multiële) logit- en probitanalyse, wordt verwezen naar Amemiya (1981).

Discriminantanalyse is een geschikte techniek om verschillen tussen twee of meer populaties te accentueren (ten opzichte van verschillen binnen die populaties). Daartoe wordt eerst een aantal discriminerende variabelen geselecteerd; dat wil zeggen, een aantal onafhankelijke variabelen die de kenmerken weergeven waarop de betrokken populaties worden geacht te verschillen. Vervolgens worden door een bepaalde weging van de discriminerende variabelen één of meer discriminantfuncties geschat. Een discriminantfunctie is een zodanige lineaire combinatie van de discriminerende variabelen dat de onderscheiden populaties zo verschillend mogelijk zijn. Met andere woorden, de verhouding tussen tussengroepsvariantie en de binnengroepsvariantie is maximaal. Het aantal discriminantfuncties is ten hoogste gelijk aan het minimum van het aantal discriminerende variabelen en het aantal populaties min één. Elke discriminantfunctie verklaart weer een uniek deel van de in de discriminerende variabelen aanwezige tussengroepsvariantie (in verhouding tot de binnengroepsvariantie), waarbij de eerste discriminantfunctie het grootste deel van de discriminerende variantie voor zijn rekening neemt, gevolgd door de tweede discriminantfunctie, etcetera.

Uit de grootte van de gestandaardiseerde discriminantgewichten kan globaal worden afgeleid welke variabelen op de discriminantfunctie het meest bijdragen aan de differentiatie van de door de betrokken discriminantfunctie onderscheiden populaties. De kwaliteit van de geschatte discriminantfuncties kan onder andere worden afgemeten aan het percentage waarnemingen dat correct naar de onderscheiden populaties wordt geclassificeerd. Voor een uitgebreide bespreking van de toepassing van discriminantanalyse voor classificatiedoeleinden wordt verwezen naar het standaardwerk van Anderson (1958, blz.126-156). In dit rapport wordt classificatie met behulp van discriminantanalyse slechts gebruikt als indicatie van de voorspelkwaliteit van de geschatte discriminantfuncties. Daarbij worden geen a priori (trekkings)kansen aan de onderscheiden populaties toegekend, zodat de resultaten van de classificatie direct kunnen worden afgezet tegen de resultaten van een aselechte indeling.

Voor de discriminantanalyses is gebruik gemaakt van het subprogramma Discriminant uit het SPSS-pakket (Nie et al. 1975, blz.434-467). De discriminantanalyses vinden plaats met een stapgewijze procedure die de (discriminerende) onafhankelijke variabelen (hier: de publiekskenmerken) selecteert op basis van hun discriminerend vermogen. Als criterium voor het discriminerend vermogen is hier de grootste stijging van Rao's V (een maatstaf voor de gegeneraliseerde afstand tussen de populaties) gehanteerd. Om het aantal discriminerende variabelen tot het hoogst noodzakelijke te beperken (data-reductie) is voor de stijging van Rao's V een significantieniveau van 5% gehanteerd.

Voor toepassing van discriminantanalyse behoort de vector van onafhankelijke

variabelen in principe normaal te zijn verdeeld. Discriminantanalyse blijkt echter betrekkelijk ongevoelig te zijn voor eventuele afwijkingen van de normale verdeling, zij het dat de onafhankelijke variabelen bij voorkeur een continu karakter dienen te hebben. Amemiya (1981) concludeert op basis van zijn onderzoek en dat van anderen dat deze ongevoeligheid zelfs lijkt te gelden als de onafhankelijke variabelen dummy-variabelen zijn.

Op de vragenlijst zijn de publiekskenmerken doorgaans niet op interval- of ratioschaal gemeten (zie bijlage 1). Voor de toepassing van discriminantanalyse dienen deze discrete variabelen te worden 'vertaald' in continue variabelen, tenzij het om dichotome variabelen gaat (met een wel/niet karakter). Dichotome variabelen zijn gehercodeerd als dummy-variabelen. Voor de overige discrete variabelen zijn de waarden per klasse doorgaans gelijkgesteld aan de klassemiddens. Alleen voor de open klassen zijn deels arbitrair knopen doorgehakt.

In staat 3.1 is voor de overige variabelen aangegeven hoe zij zijn gehercodeerd. Het ruwe karakter van deze 'vertaling' van discrete variabelen in continue variabelen dient niet uit het oog te worden verloren. De gehercodeerde gegevens zijn uitsluitend bij de

Staat 3.1 Herocodering van de discrete variabelen tot continue variabelen

publiekskenmerk	continue waarde
bezoekduur	
$\frac{1}{2}$ uur of korter	0,40
tussen $\frac{1}{2}$ en 1 uur	0,75
tussen 1 en $1\frac{1}{2}$ uur	1,25
tussen $1\frac{1}{2}$ en 2 uur	1,75
2 uur of langer	2,50
bezoekfrequentie van dit museum a)	
0 maal	0,00
1 maal	1,00
2 maal	2,00
3 maal	3,00
4 maal of meer	5,00
bezoekfrequentie van andere musea	
1 keer per 5 jaar of minder	0,20
1 keer per 2 à 4 jaar	0,33
1 keer per jaar	1,00
2 à 3 keer per jaar	2,50
4 à 5 keer per jaar	4,50
6 keer per jaar of meer	7,00
opleidingsniveau b)	
lager onderwijs	6,00
lbo-niveau	9,00
mavo-niveau	10,00
mbo-niveau	12,00
havo- en vwo-niveau	11,50
hbo- en universitair niveau	15,00
inkomen	
f2000 of minder	1500,00
tussen f2000 en f3000	2500,00
f3000 of meer	3500,00
woonplaats c)	
Rotterdam	5,00
elders in Rijnmond	15,00
elders in Zuid-Holland	30,00
elders in Nederland	90,00

a) Bezoekfrequentie gedurende de twaalf maanden voorafgaande aan het museumbezoek.

b) Ruw vertaald als aantal jaren gevolgd onderwijs.

c) Ruw vertaald als afstand in kilometers (enkele reis).

uitgevoerde discriminantanalyses gebruikt. In dit rapport zijn de uitgevoerde discriminantanalyses met name bedoeld als aanvulling op de Chi²-toetsen; zij dienen voornamelijk om de interpretatie van de resultaten te vereenvoudigen en om de verschillen tussen respectievelijk het publiek van de musea en het publiek in beide jaren te accentueren. Daarnaast geven de uitgevoerde discriminantanalyses een globaal inzicht in het gewicht van de geconstateerde verschillen.

Bijlage 4 Een multivariate analyse per inkomensklasse

In paragraaf 3.2 is met discriminantanalyse onderzocht of het karakter van de effectieve non-response op de inkomensvraag in 1983 ten opzichte van 1982 is veranderd, wanneer alle zestien resterende publiekskenmerken (inclusief drie museum-dummies) samen in beschouwing worden genomen. Deze bijlage geeft enige achtergrondinformatie over de uitgevoerde analyse.

De resultaten van de discriminantanalyse van de effectieve non-response op de inkomensvraag worden in staat 4.1 gepresenteerd.

Staat 4.1 Discriminantanalyse van de verschillen in het karakter van de effectieve non-response op de inkomensvraag in 1982 en 1983 a)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
woonplaats (afstand)	1,00
centroïden 1982	-0,23
1983	0,33
canonieke correlatie	0,27
correcte classificatie b)	0,59

a) Gebaseerd op de gewogen steekproef; voor de ongewogen steekproef is het beeld identiek.

b) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.

Met uitzondering van woonplaats (afstand) onderscheidt het karakter van de effectieve non-response op de inkomensvraag zich in 1983 niet van dat in 1982. De geschatte discriminantfunctie is echter wel significant. De canonieke correlatie is gering, evenals het percentage waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd (59%). Dit percentage verschilt echter wel significant van de 50% die uit een aselechte indeling zou resulteren.

Gezien het feit dat de effectieve non-response op de inkomensvraag zich in 1983 slechts op 6% van de onderzochte publiekskenmerken van die in 1982 onderscheidt, lijkt het bij het gehanteerde significantieniveau (van 5%) niet onredelijk om te veronderstellen dat het karakter van de effectieve non-response op de inkomensvraag in 1983 niet is veranderd. De matige kwaliteit van de geschatte discriminantfunctie is hier mede een aanwijzing voor.

Om te onderzoeken of er soms andere publiekskenmerken impliciet verantwoordelijk zijn voor de stijging van het bezoekaandeel van de laagste inkomensklasse, is met discriminantanalyse per inkomensklasse onderzocht welke van de resterende zestien publiekskenmerken samen het onderscheid tussen het bezoek van 1982 en dat van 1983 accentueren. In paragraaf 5.3 is op de resultaten van deze analyse al kort ingegaan. Hier komen de technische details van deze analyse aan de orde.

De resultaten van de uitgevoerde discriminantanalyses per inkomensklasse zijn achtereenvolgens weergegeven in staat 4.2 (de laagste inkomensklasse), in staat 4.3 (de middelste inkomensklasse) en staat 4.4 (de hoogste inkomensklasse).

Staat 4.2 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek uit de laagste inkomensklasse in 1982 en 1983 a) b)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
gezelschap	-0,67
museumjaarkaart	0,65
woonplaats (afstand)	-0,44
centroïden	
1982	-0,26
1983	0,28
canonieke correlatie	0,26
correcte classificatie c)	0,61

a) Een netto maandinkomen van f2000 of minder.

b) Gebaseerd op de gewogen steekproef.

c) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.

Uit staat 4.2 blijkt dat het bezoek van de laagste inkomensklasse in 1983 minder vaak in gezelschap geschiedt. Bovendien is deze publiekscategorie in 1983 vaker in het bezit van een museumjaarkaart en is zij minder vaak van ver afkomstig. Staat 4.3 geeft aan dat het publiek uit de middelste inkomensklasse in 1983 minder vaak uit frequente bezoekers bestaat, maar dat zij wel een hoger opleidingsniveau dan in 1982 hebben. Staat 4.4 illustreert dat het bezoek van de hoogste inkomensklasse in 1983 minder vaak in gezelschap geschiedt en dat deze publiekscategorie in 1983 vaker in het bezit is van een museumjaarkaart. Beide veranderingen gelden echter ook voor de laagste inkomensklasse. Daarnaast kan uit staat 4.4 eveneens worden afgeleid dat het bezoek van de hoogste inkomensklasse in 1983 een langduriger karakter heeft en dat deze publiekscategorie in 1983 vaker in het gezelschap van kinderen de musea bezoekt.

Voor de hier besproken discriminantanalyses geldt in het algemeen dat het percentage waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd niet veel (maar wel significant) meer is dan de 50% die uit een aselechte indeling zou resulteren; de canonieke correlaties zijn door de bank genomen eveneens laag. Alle drie de geschatte discriminantfuncties zijn echter wel significant. De kwaliteit van de geschatte discriminantfunctie voor de hoogste inkomensklasse is iets beter dan de rest. De matige kwaliteit van de geschatte discriminantfuncties geeft al aan dat het bezoek (per inkomensklasse) op de onderzochte publiekskenmerken weinig is veranderd en dat het bezoek, qua samenstelling naar deze publiekskenmerken, zowel in 1982 als in 1983 heterogeen is.

Het voorafgaande maakt duidelijk dat de uitgevoerde discriminantanalyses per inkomensklasse geen inzichten opleveren die de stijging van het bezoekaandeel van de laagste inkomensklasse kunnen verklaren: het bezoek van de laagste inkomensklasse is immers deels op dezelfde kenmerken veranderd als het bezoek van de hoogste inkomensklasse. Daarnaast blijkt per inkomensklasse dat het bezoek in 1983 nog op een aantal andere kenmerken is veranderd; daaruit resulteert echter geen plausibele verklaring voor de stijging van het bezoekaandeel van de laagste inkomensklasse.

Staat 4.3 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek uit de middelste inkomensklasse in 1982 en 1983 a) b)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
bezoekfrequentie van dit museum	-0,76
opleiding	0,67
centroïden	
1982	-0,21
1983	0,34
canonieke correlatie	0,26
correcte classificatie c)	0,60
a) Een netto maandinkomen van meer dan f2000 maar minder dan f3000.	
b) Gebaseerd op de gewogen steekproef.	
c) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.	

Staat 4.4 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek uit de hoogste inkomensklasse in 1982 en 1983 a) b)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
museumjaarkaart	0,73
bezoekduur	0,49
gezelschap	-0,50
gezelschap van kinderen	0,34
centroïden	
1982	-0,37
1983	0,60
canonieke correlatie	0,43
correcte classificatie c)	0,69
a) Een netto maandinkomen van meer dan f3000.	
b) Gebaseerd op de gewogen steekproef.	
c) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.	

Bijlage 5 Verschillen in de publiekssamenstelling in 1982

Deze bijlage bevat achtergrondinformatie omtrent de in paragraaf 4.4 gepresenteerde statistische analyses van de verschillen in de publiekssamenstelling van de vier musea. Allereerst komen de resultaten van de statistische toetsen per publiekskenmerk ter sprake. Daarna wordt aandacht geschonken aan resultaten van de multivariate analyse. Alle hier besproken statistische analyses zijn uitgevoerd op de resultaten van de ongewogen steekproefverdeling.

Voor de vier musea is eerst met de Chi²-toets onderzocht of de frequentieverdelingen van elk publiekskenmerk significant verschillen. De resultaten van de uitgevoerde toetsen staan in staat 5.1.

Staat 5.1 Verschillen in de samenstelling van het publiek van de vier musea in 1982 a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	9	31,8*
gepland bezoek	3	43,0*
eerste bezoek	3	60,2*
bezoekfrequentie van		
dit museum	12	42,5*
andere musea	9	52,6*
gezelschap	3	17,7*
gezelschap van kinderen	3	54,0*
groepsgrootte	12	60,3*
museumjaarkaart	3	22,7*
geslacht (man)	3	3,6
leeftijd	9	43,2*
opleidingsniveau	6	46,7*
inkomen	6	18,3*
woonplaats (afstand)	9	20,9*

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.

b) * significante verschillen ($p < 0,05$).

Vervolgens is per museum met de Chi²-toets onderzocht of de frequentieverdeling van elk publiekskenmerk significant verschilt van de andere drie musea samen. In tabel 4.6 zijn de eindresultaten van deze analyse al gepresenteerd. Hier wordt volstaan met de presentatie van de resultaten van de daaraan ten grondslag liggende statistische toetsen.

In staat 5.2 tot en met 5.5 worden de resultaten van deze statistische toetsen achter-eenvolgens gepresenteerd voor museum Boymans-van Beuningen, museum De Buffel, museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde.

Staat 5.2 Verschillen in de samenstelling van het publiek van museum Boymans-van Beuningen ten opzichte van de andere drie musea in 1982 a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	3	15,4*
gepland bezoek	1	19,7*
eerste bezoek	1	36,0*
bezoekfrequentie van		
dit museum	4	28,2*
andere musea	3	41,6*
gezelschap	1	11,5*
gezelschap van kinderen	1	32,3*
groepsgrootte	4	40,9*
museumjaarkaart	1	16,8*
geslacht (man)	1	0,3
leeftijd	3	9,2*
opleidingsniveau	2	30,0*
inkomen	2	1,1
woonplaats (afstand)	3	11,1*

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.

b) * significante verschillen ($p < 0,05$).

Staat 5.3 Verschillen in de samenstelling van het publiek van museum De Buffel ten opzichte van de andere drie musea in 1982 a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	3	22,5*
gepland bezoek	1	40,1*
eerste bezoek	1	48,1*
bezoekfrequentie van		
dit museum	4	24,8*
andere musea	3	35,9*
gezelschap	1	5,2*
gezelschap van kinderen	1	27,0*
groepsgrootte	4	40,9*
museumjaarkaart	1	11,2*
geslacht (man)	1	1,6
leeftijd	3	9,7*
opleidingsniveau	2	15,9*
inkomen	2	3,5
woonplaats (afstand)	3	4,2

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.
b) * significante verschillen ($p < 0,05$).

Staat 5.4 Verschillen in de samenstelling van het publiek van museum De Dubbelde Palmbloom ten opzichte van de andere drie musea in 1982 a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	3	6,0
gepland bezoek	1	3,1
eerste bezoek	1	4,4*
bezoekfrequentie van		
dit museum	4	5,7
andere musea	3	1,0
gezelschap	1	4,7*
gezelschap van kinderen	1	7,1*
groepsgrootte	4	9,9*
museumjaarkaart	1	2,2
geslacht (man)	1	1,9
leeftijd	3	16,7*
opleidingsniveau	2	14,6*
inkomen	2	3,3
woonplaats (afstand)	3	11,8*

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.
b) * significante verschillen ($p < 0,05$).

Staat 5.5 Verschillen in de samenstelling van het publiek van het Museum voor Land- en Volkenkunde ten opzichte van de andere drie musea in 1982 a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	3	3,1
gepland bezoek	1	0,5
eerste bezoek	1	0,6
bezoekfrequentie van dit museum	4	4,0
andere musea	3	1,8
gezelschap	1	1,2
gezelschap van kinderen	1	7,9*
groepsgrootte	4	1,8
museumjaarkaart	1	0,8
geslacht (man)	1	0,3
leeftijd	3	19,4*
opleidingsniveau	2	5,4
inkomen	2	14,3*
woonplaats (afstand)	3	1,3

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.
b) * significante verschillen ($p < 0,05$).

Naast deze univariate analyses van verschillen in de publiekssamenstelling is in paragraaf 4.4 tevens met discriminantanalyse een multivariate analyse van de verschillen tussen de vier musea op grond van de eerder onderscheiden veertien publiekskenmerken uitgevoerd. Naar analogie met de in staat 5.1 gepresenteerde resultaten is de discriminantanalyse voor de vier musea simultaan geschied. Dit in tegenstelling tot de in staat 5.2 tot en met 5.5 gerapporteerde resultaten, waarbij steeds de publiekssamenstelling van één museum is vergeleken met die van de andere drie musea samen.

De resultaten van de discriminantanalyse zijn in staat 5.6 vermeld.

Staat 5.6 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek tussen de vier musea in 1982 a)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten		
	functie I	functie II	functie III
eerste bezoek	-0,49	0,35	-0,00
gepland bezoek	0,46	-0,16	-0,45
gezelschap van kinderen	-0,37	-0,26	0,14
opleidingsniveau	0,33	0,46	-0,13
groepsgrootte	-0,36	0,30	0,01
bezoekduur	0,33	-0,03	0,01
woonplaats (afstand)	0,29	-0,05	0,54
inkomen	-0,17	-0,22	0,50
gezelschap	0,01	0,54	0,03
leeftijd	0,08	-0,43	-0,36
bezoekfrequentie van dit museum	0,17	-0,01	0,79
centroïden			
Boymans-van Beuningen	0,89	0,03	0,16
De Buffel	-0,89	0,13	0,12
De Dubbelde Palmboom	-0,06	-0,75	-0,23
Land- en Volkenkunde	0,27	0,72	-0,49
canonieke correlatie	0,60	0,38	0,22
discriminerende variantie b)	0,72	0,21	0,06
correcte classificatie c)			0,56

a) Gebaseerd op de ongewogen steekproef.

b) Het deel van de in totaal aanwezige discriminerende variantie die de betreffende functie voor zijn rekening neemt.

c) Het deel van de waarnemingen dat op basis van de drie discriminantfuncties correct naar museum wordt geclassificeerd.

Alle drie de geschatte discriminantfuncties zijn significant. Met behulp van de drie geschatte discriminantfuncties kan 56% van de waarnemingen correct naar het bezochte museum worden geclassificeerd. Dat is significant meer dan de 25% die uit een aselechte indeling zou resulteren. De eerste discriminantfunctie levert verreweg de belangrijkste bijdrage aan het onderscheid tussen de vier musea (naar publiekssamenstelling). Dit blijkt uit de grootte van de canonieke correlatiecoëfficiënten en uit het deel van de discriminerende variantie (die in de geselecteerde variabelen aanwezig is) dat op conto van de eerste discriminantfunctie kan worden geschreven.

De ligging van de centroïden illustreert dat de eerste (belangrijkste) discriminantfunctie met name het publiek van museum Boymans-van Beuningen onderscheidt van het publiek van museum De Buffel. Deze discriminantfunctie neemt maar liefst 72% van de discriminerende variantie voor zijn rekening. De tekens van de geschatte discriminantgewichten spreken voor zich. De tweede discriminantfunctie, die 21% van de discriminerende variantie in beschouwing neemt, accentueert primair de verschillen in publiekssamenstelling tussen museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde. De derde discriminantfunctie onderscheidt het publiek van het Museum voor Land- en Volkenkunde (en in iets mindere mate het publiek van museum De Dubbelde Palmboom) van het publiek van de musea Boymans-van Beuningen en De Buffel. De resterende 6% van de discriminerende variantie kan op conto van deze discriminantfunctie worden geschreven.

Bijlage 6 Veranderingen in de publiekssamenstelling in 1983

Deze bijlage bevat achtergrondinformatie over de in hoofdstuk 5 gepresenteerde statistische analyses van veranderingen in de publiekssamenstelling in 1983. Allereerst komen de resultaten van de statistische toetsen per publiekskenmerk ter sprake. Daarna wordt aandacht geschonken aan de resultaten van de multivariate analyse. Voor de vier musea samen geldt dat de statistische analyses zijn uitgevoerd op basis van de gewogen steekproefverdeling; voor de afzonderlijke musea is bij de statistische analyses uitgegaan van de ongewogen steekproefverdeling.

Staat 6.1 Veranderingen in de samenstelling van het publiek van de vier musea samen in 1983 (ten opzichte van 1982) a) b)

publiekskenmerk	vrijheidsgraden	Chi ²
museum	3	6,5
bezoekduur	3	11,8*
gepland bezoek	1	0,3
eerste bezoek	1	2,1
bezoekfrequentie van		
dit museum	4	5,9
andere musea	3	1,4
gezelschap	1	12,8*
gezelschap van kinderen	1	2,1
groepsgrootte	4	24,9*
museumjaarkaart	1	26,7*
geslacht (man)	1	0,0
leeftijd	3	5,7
opleidingsniveau	2	4,5
inkomen	2	12,7*
woonplaats (afstand)	3	8,0* c)

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de gewogen steekproefverdeling.

b) * significante veranderingen ($p < 0,05$).

c) In de ongewogen steekproef is deze verandering niet significant.

Voor de vier musea samen is eerst met de Chi²-toets onderzocht of de frequentieverdelingen van de publiekskenmerken in 1983 significant zijn veranderd. De eindresultaten van deze analyse zijn in tabel 5.2 al gepresenteerd. Staat 6.1 geeft daarom uitsluitend de resultaten van de aan deze analyse ten grondslag liggende statistische toetsen weer.

Vervolgens is de voorafgaande analyse herhaald voor de afzonderlijke musea. De eindresultaten van deze analyse zijn in tabel 5.9 al gepresenteerd. Hier wordt volstaan met de presentatie van de resultaten van de aan deze analyses ten grondslag liggende statistische toetsen.

In staat 6.2 tot en met 6.5 worden de resultaten van deze statistische toetsen achtereenvolgens gepresenteerd voor museum Boymans-van Beuningen, museum De Buffel, museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde.

Staat 6.2 Veranderingen in de samenstelling van het publiek van museum Boymans-van Beuningen in 1983 (ten opzichte van 1982) a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	3	6,5
gepland bezoek	1	2,5
eerste bezoek	1	0,4
bezoekfrequentie van		
dit museum	4	1,5
andere musea	3	3,6
gezelschap	1	2,4
gezelschap van kinderen	1	0,0
groepsgrootte	4	9,1
museumjaarkaart	1	7,0*
geslacht (man)	1	0,6
leeftijd	3	4,4
opleidingsniveau	2	7,9*
inkomen	2	4,5
woonplaats (afstand)	3	3,8

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.
b) * significante veranderingen ($p < 0,05$).

Staat 6.3 Veranderingen in de samenstelling van het publiek van museum De Buffel in 1983 (ten opzichte van 1982) a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	3	11,7*
gepland bezoek	1	1,4
eerste bezoek	1	0,8
bezoekfrequentie van		
dit museum	4	7,3
andere musea	3	1,4
gezelschap	1	0,9
gezelschap van kinderen	1	0,0
groepsgrootte	4	6,1
museumjaarkaart	1	0,2
geslacht (man)	1	0,0
leeftijd	3	3,2
opleidingsniveau	2	0,1
inkomen	2	6,0*
woonplaats (afstand)	3	1,9

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.
b) * significante veranderingen ($p < 0,05$).

Staat 6.4 Veranderingen in de samenstelling van het publiek van museum De Dubbelde Palmboom in 1983 (ten opzichte van 1982) a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	3	2,1
gepland bezoek	1	0,0
eerste bezoek	1	0,0
bezoekfrequentie van		
dit museum	4	2,6
andere musea	3	2,9
gezelschap	1	10,3*
gezelschap van kinderen	1	5,8*
groepsgrootte	4	16,3*
museumjaarkaart	1	14,0*
geslacht (man)	1	4,1*
leeftijd	3	5,9
opleidingsniveau	2	0,7
inkomen	2	7,1*
woonplaats (afstand)	3	4,4

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.
b) * significante veranderingen ($p < 0,05$).

Staat 6.5 Veranderingen in de samenstelling van het publiek van het Museum voor Land- en Volkenkunde in 1983 (ten opzichte van 1982) a) b)

publiekskenmerk	vrijheids- graden	Chi ²
bezoekduur	3	17,0*
gepland bezoek	1	4,1*
eerste bezoek	1	0,0
bezoekfrequentie van		
dit museum	4	3,5
andere musea	3	7,3
gezelschap	1	0,3
gezelschap van kinderen	1	2,0
groepsgrootte	4	1,6
museumjaarkaart	1	0,2
geslacht (man)	1	6,8*
leeftijd	3	9,1*
opleidingsniveau	2	2,4
inkomen	2	3,0
woonplaats (afstand)	3	2,4

a) De toetsen zijn uitgevoerd op de ongewogen steekproefverdeling.
b) * significante veranderingen ($p < 0,05$).

Tot nu toe zijn de veranderingen in de publiekssamenstelling van de afzonderlijke musea in 1983 univariaat geanalyseerd. In paragraaf 5.4 zijn tevens de eindresultaten van de multivariate analyses van deze veranderingen per museum gepresenteerd. Deze analyses zijn met discriminantanalyse uitgevoerd. Daarbij fungeren de veertien eerder onderscheiden publiekskenmerken als (potentiële) discriminerende variabelen. In staat 6.6 tot en met 6.9 zijn de resultaten van deze discriminantanalyses achtereenvolgens weergegeven voor museum Boymans-van Beuningen, museum De Buffel, museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde.

De in staat 6.6 tot en met 6.9 gepresenteerde discriminantanalyses behoeven weinig toelichting; de tekens van de geschatte discriminantgewichten spreken voor zich. De eindresultaten van deze analyses zijn bovendien al in paragraaf 5.4 besproken. Alle vier de geschatte discriminantfuncties zijn significant. Voor alle vier musea bedraagt het percentage waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd significant meer dan de 50% die uit een aselechte indeling zou resulteren. De kwaliteit van de geschatte discriminantfuncties is voor museum De Dubbelde Palmboom en het Museum voor Land- en Volkenkunde beter dan voor de andere twee musea. Dit spoort met de resultaten van de univariate analyses. De publiekssamenstelling van museum De Dubbelde Palmboom en het Museum Voor Land- en Volkenkunde is immers meer veranderd dan die van beide andere musea.

Staat 6.6 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek van museum Boymans-van Beuningen in 1982 en 1983 a)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
museumjaarkaart	1,00
centroïden	
1982	-0,26
1983	0,24
canonieke correlatie correcte classificatie b)	0,24 0,60

a) Gebaseerd op de ongewogen steekproef.

b) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.

Staat 6.7 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek van museum De Buffel in 1982 en 1983 a)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
gepland bezoek	0,75
inkomen	-0,72
centroïden	
1982	-0,19
1983	0,27
canonieke correlatie correcte classificatie b)	0,22 0,57

a) Gebaseerd op de ongewogen steekproef.

b) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.

Staat 6.8 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek van museum De Dubbelde Palmboom in 1982 en 1983 a)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
gezelschap	-0,68
museumjaarkaart	0,55
bezoekfrequentie van andere musea	-0,42
inkomen	-0,48
geslacht (man)	0,37
centroïden	
1982	-0,49
1983	0,62
canonieke correlatie	0,49
correcte classificatie b)	0,72

a) Gebaseerd op de ongewogen steekproef.

b) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.

Staat 6.9 Discriminantanalyse van de verschillen in de samenstelling van het publiek van het Museum voor Land- en Volkenkunde in 1982 en 1983 a)

discriminerende publiekskenmerken in volgorde van afnemend belang	gestandaardiseerde discriminantgewichten
bezoekduur	0,99
inkomen	0,40
centroïden	
1982	-0,60
1983	0,54
canonieke correlatie	0,50
correcte classificatie b)	0,67

a) Gebaseerd op de ongewogen steekproef.

b) Het deel van de waarnemingen dat correct naar bezoekjaar wordt geclassificeerd.

AANGEHAALDE LITERATUUR

Amemiya (1981)

Amemiya, T. Qualitative response models: A survey. In: *Journal of Economic Literature* 19 (1981) 4 (blz.1483-1536).

Anderson (1958)

Anderson, T.W. An introduction to multivariate statistical analysis. New York: John Wiley & Sons, 1958.

Andreasen en Belk (1980)

Andreasen, A., R.W. Belk. Predictors of attendance at the performing arts. In: *Journal of Consumer Research* 7 (1980) 2 (blz.112-120).

Bamosy (1983)

Bamosy, G. Socializing experiences as predictors of performing arts patronage behavior. In: Hendon, W.S., et al. *Economic research in the performing arts*. Akron: Association for Cultural Economics, 1983 (blz.119-124).

Baumol en Bowen (1966)

Baumol, W.J., W.G. Bowen. *Performing arts - The economic dilemma*. New York: Twentieth Century Fund, 1966.

Brookshire et al. (1982)

Brookshire, D.S., et al. Valuing public goods: A comparison of survey and hedonic approaches. In: *American Economic Review* 72 (1982) 1 (blz.165-177).

CBS (1982)

Centraal Bureau voor de Statistiek. *Toerisme en vrijetijdsbesteding: Kerncijfers*. In: *Sociaal-cultureel kwartaalbericht* 4 (1982) 4 (blz.89-100).

CBS (1983)

Centraal Bureau voor de Statistiek. *Musea: Kosten en financiering 1979 en 1980*. In: *Sociaal-cultureel kwartaalbericht* 5 (1983) 1 (blz.75-84).

Cooley en Lohnes (1971)

Cooley, W.W., P.R. Lohnes. *Multivariate data analysis*. New York: John Wiley & Sons, 1971.

De Groot (1984)

De Groot, H. *De prijs van avondonderwijs*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1984 (Stukwerk 24).

De Groot (1985)

De Groot, H. *Bibliotheek en contributie*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1985 (Stukwerk 30).

De Jager (1967)

De Jager, H. *Cultuuroverdracht en concertbezoek*. Leiden: Stenfert Kroese, 1967.

DiMaggio et al. (1978)

DiMaggio, P., et al. Audience studies of the performing arts and museums: A critical review. New York: National Endowment for the Arts, 1982 (Research Division Report 9).

GBOS (1979)

Gemeentelijk Bureau voor Onderzoek en Statistiek Rotterdam. Publieksonderzoek tentoonstelling De Fiets. Rotterdam: Gemeentelijk Bureau voor Onderzoek en Statistiek Rotterdam, 1979.

GBOS (1981)

Gemeentelijk Bureau voor Onderzoek en Statistiek Rotterdam. Het Systematisch Onderzoek Museumbezoekers: resultaten t/m het tweede kwartaal 1981. Rotterdam: Gemeentelijk Bureau voor Onderzoek en Statistiek Rotterdam, 1981.

Goudriaan (1984)

Goudriaan, R. De prijselasticiteit van het museumbezoek. In: Rapport van de werkgroep privatiseringsonderzoek podiumkunsten en rijksmusea. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 1984.

Goudriaan en De Kam (1982)

Goudriaan, R., C.A. de Kam. Het doek valt: Enkele effecten van een verhoging van eigen bijdragen bij bezoek aan gesubsidieerde toneelvoorstellingen en concerten. In: Beleid en Maatschappij 9 (1982) 12 (blz.340-347).

Goudriaan en De Kam (1983)

Goudriaan, R., C.A. de Kam. Demand in the performing arts and the effects of subsidy. In: Hendon, W.S., et al. Economic research in the performing arts. Akron: Association for Cultural Economics, 1983 (blz.119-124).

Goudriaan et al. (1984)

Goudriaan, R., et al. Trendrapport kwartaire sector 1983-1990. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1984 (SCP-cahier 43).

Goudriaan en Van 't Eind (1985)

Goudriaan, R., G.J. van 't Eind. To fee or not to fee: Some effects of introducing admission fees in four museums in Rotterdam. In: Owen, V.L., W.S. Hendon. Managerial economics for the arts. Akron: Association for Cultural Economics, 1985 (blz.103-109).

Hood (1983)

Hood, M.G. Increasing visitors to museums. In: Hendon, W.S., et al. Economics and historic preservation. Akron: Association for Cultural Economics, 1983 (blz.139-147).

Ministerie van WVC (1984)

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Rapport van de werkgroep privatiseringsonderzoek podiumkunsten en rijksmusea. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 1984.

Mood et al. (1974)

Mood, A.M., et al. Introduction to the theory of statistics. Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha, 1974.

Moore (1966)

Moore, T. The demand for Broadway theater tickets. In: Review of Economics and Statistics 45 (1966) 1 (blz.79-87).

Netzer (1978)

Netzer, D. The subsidized muse: Public support for the arts in the United States. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

Nie et al. (1975)

Nie, N.H., et al. SPSS: Statistical package for the social sciences. New York: McGraw-Hill, 1975.

Regeringsverklaring van het Kabinet-Lubbers (1982)

Regeringsverklaring van het Kabinet-Lubbers. In: Handelingen Tweede Kamer, zittingsjaar 1982/1983, nr.9, blz.633-647.

Schoonderwoerd (1984)

Schoonderwoerd, L. Samenhang in de overheidszorg voor informatie en cultuur. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1984 (Stukwerk 22).

Schulze et al. (1981)

Schulze, W.D., et al. Valuing environmental commodities: Some recent experiments. In: Land Economics 57 (1981) 2 (blz.151-172).

SCP (1981)

Sociaal en Cultureel Planbureau. Profijt van de Overheid in 1977. Den Haag: Staatsuitgeverij, 1981 (Sociale en Culturele Studies 1).

Throsby en Withers (1979)

Throsby, C.D., G.A. Withers. The economics of the performing arts. Londen: Edward Arnold, 1979.

Throsby en Withers (1983)

Throsby, C.D., G.A. Withers. Measuring the demand for the arts as a public good. In: Shanahan, J.L., et al. Economic support for the arts. Akron: Association for Cultural Economics, 1983 (blz.37-52).

Van Tulder (1985)

Van Tulder, F. Criminaliteit, pakkans en politie: Schattingen met een macromodel. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1985 (SCP-cahier 45).

Publikaties

- Sociaal en Cultureel Rapport 1974 (eveneens verschenen in het Engels).
Sociaal en Cultureel Rapport 1976 (eveneens verschenen in het Engels* en het Frans).
- * Sociaal en Cultureel Rapport 1978 (eveneens verschenen in het Engels).
 - ** Sociaal en Cultureel Rapport 1980. ISBN90-12-03059-5 (eveneens verschenen in het Engels. ISBN90-12-03498-1). Prijs f35,-.
 - ** Sociaal en Cultureel Rapport 1982. ISBN90-12-04012-4 (eveneens verschenen in het Engels). Prijs f39,-.
 - ** Sociaal en Cultureel Rapport 1984. ISBN90-12-040727-4. Prijs f42,50.
-
- * Planning in de Bondsrepubliek Duitsland. Een bespreking van enkele belangrijke ontwikkelingen sedert 1967 (1978).
Planning in Frankrijk (1979).
De individuele waardering van overheidsuitgaven (1980).
 - ** Experimentele welzijnsplanning; interim-rapport (1981). ISBN90-12-03334-9. Prijs f35,-.
 - *** Kansen voor welzijnsplanning (1984). ISBN90-346-0235-4. Prijs f10,-.
 - * Onderzoek naar achtergronden bij wettelijke maatregelen betreffende politieke participatie (1977).
Woonsubsidies in het licht van de welvaartseconomie (1981).
 - * De kwartaire sector, de relatie tussen sectorale ontwikkelingen economische groei (1982).
Het aanbod van arbeid door vrouwen in Nederland (1985).
Inhoudelijke samenhangen welzijnsterrein (i.s.m. de Harmonisatieraad Welzijnsbeleid):
 - ** Deel I. Een beleidskader voor hoofdlijnen en prioriteiten (1983). ISBN90-12-04321-2. Prijs f36,-.
 - * Deel II. Voortgangsverslag van het onderzoek.
 - *** Over voorzieningengebruik en personeel in de kwartaire sector 1983-1987 (i.s.m. het ministerie van Binnenlandse Zaken):
Eindrapport van de commissie Harmonisatie ramingen kwartaire sector. ISBN90-346-0192-7. Prijs f12,50.
Technisch rapport bij het eindrapport van de commissie Harmonisatie ramingen kwartaire sector. ISBN90-346-0193-5. Prijs f5,-.

Project personeelsvoorziening kwartaire sector:

- * De kwartaire sector in cijfers, 1975. Bulletin no.1 (1979).
- ** De kwartaire sector in de jaren tachtig. Bulletin no.2 (1980). ISBN90-12-03094-3. Prijs f25,-.
- *** Arbeidsaanbod ten behoeve van de kwartaire sector in de jaren tachtig. Bulletin no.3 (1982). ISBN90-346-0042-4. Prijs f10,-.
- *** Overaanbod en vraag in de kwartaire sector. Bulletin no.4 (1982). ISBN90-346-0046-7. Prijs f5,-.
- *** Arbeidsvraag en arbeidsaanbod in de gezondheidszorg op lange termijn. Bulletin no. 5 (1984). ISBN90-346-0272-9. Prijs f15,-.

Sociale en culturele studies:

- 1** Profijt van de overheid in 1977 (1981). ISBN90-12-03369-1. Prijs f45,-.
- 2* Inkomen en rondkomen (1981). ISBN90-12-03750-6. Prijs f29,-.
- 3** De sociale atlas van de vrouw 1983 (1983). ISBN90-12-04436-7. Prijs f30,-.
- 4** Waar blijft de tijd (1983). ISBN90-12-04437-5. Prijs f30,-.
- 5** Berekend beleid (1985). ISBN90-12-04840-0. Prijs f39,50.

Elders verschenen studies:

- ** Mediagebruik bij verruiming van het aanbod.
Uitgave: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (1982). ISBN90-12-03957-6. Prijs f27,50.
- ** Mediabeleid en cultuurbeleid; een studie over de samenhang tussen de twee beleidsvelden.
Uitgave: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (1982). ISBN90-12-04016-7. Prijs f25,-.

Werkbericht

Het Werkbericht geeft een kort overzicht van de werkzaamheden en de beschikbare informatie bij het SCP. Het verschijnt enkele malen per jaar en is gratis verkrijgbaar. Abonnementen op het Werkbericht kunnen schriftelijk aangevraagd worden bij het Sociaal en Cultureel Planbureau, Postbus 37, 2280 AA Rijswijk.

SCP-cahiers:

- 1* De sociale en culturele situatie in het Noorden van Nederland. Een secundaire analyse van het Leefsituatie-onderzoek + bijlagen (1975)
- 2* Ontwikkelingslijnen leerlingen en onderwijzend personeel tot 2000 (herziene versie, 1978)
- 3* Leeftijdstructuur bevolking en rijksoverheid- en sociale verzekeringsuitgaven 1975-2000 (1975)
- 4* Manpowerplanning voor de bejaardenzorg (1976)
- 5 Raming van aanbod van en vraag naar abiturienten van enkele sociaal-pedagogische opleidingen (1976)
- 6 Heterogene groepen op de Middenschool: een middel tot gelijkheid van kansen? (1976)
- 7* Naar sociale indicatoren op het terrein van de volksgezondheid (1976)
- 8* Autogebruiksbeperking: mogelijkheden en aanvaardbaarheid (1976)
- 9* Voorlopige rangorde van gemeenten naar 'sociale achterstand' (1977)
- 10* 'Een week tijd' rapport van een onderzoek naar de tijdsbesteding van de Nederlandse bevolking in oktober 1975 (1977)
- 11* Sociale atlas van de vrouw (1977)
- 12* Profijt van de overheid (1977)
- 13* Satisfactie en leefsituatie (1978)
- 14* Sociale achterstanden in wijken en gemeenten (1980)
- 15* Geïntegreerd sociaal beleid? Samenvatting van een oriënterend onderzoek naar integratie bij de beleidsvorming m.b.t. bejaarden en werkende jongeren (1979)
- 16* Sociale indicatoren, een bewuste keuze? (1979)
- 17 Over dagelijkse problemen en gebeurtenissen (1979)
- 18* De structuur van het educatieve beleidsveld; een inventarisatie van organisaties (1979)
- 19 Bevolkingsprognose allochtonen in Nederland; deel I. Turken en Marokkanen (1980)
- 20* Jeugdwerkloosheid: achtergronden en mogelijke ontwikkeling (1980)
- 21 Planning in Zweden (1981)
- 22* Allochtonen; huisvesting en spreiding (1981) (herziene versie 1981)
- 23* De structuur van het beleidsveld zorg; een inventarisatie van organisaties + (losse) bijlagen (1981)
- 24 Dienstverlening en gezondheidszorg; een modelmatig vooronderzoek (1981).
- 25* Planvorming kwartaire sector (1981).

De hieronder vermelde S.C.P.-cahiers zijn uitsluitend te bestellen door vooruitbetaling op: giro 751, t.n.v. Distributiecentrum Overheidspublikaties, postbus 20014, 2500 EA 's-Gravenhage, onder vermelding van het ISBN-nummer.

- 26 Zorgen voor later; desiderata voor een toekomstig ouderenbeleid (1981).
ISBN90-346-0014-9. Prijs f5,-
- 27 Arbeidsplaatsenplannen of arbeidsplaatsen plannen? (1981).
ISBN90-346-0015-7. Prijs f5,-
- 28 Bevolkingsprognose allochtonen in Nederland; deel II. Surinamers en Antillianen (1982). ISBN90-346-0017-3. Prijs f5,-
- 29 Maatschappelijke aspecten van de financiering van de volkshuisvesting (1982).
ISBN90-346-0041-6. Prijs f5,-
- 30 Een algemene arbeidsduurverkortung met tien procent; enkele gevolgen voor inkomens, collectieve uitgaven en werkgelegenheid (1982).
ISBN90-346-0049-1. Prijs f5,-
- 31 Hoe verder?; advies over de nota 'verder na de basisschool' (1982).
ISBN90-346-0055-6. Prijs f5,-
- 32 Planning van educatieve voorzieningen (1982). ISBN90-346-0076-9. Prijs f5,-
- 33 Zuinig met recht (1982). ISBN90-346-0077-7. Prijs f10,-
- 34 Ontwikkelingslijnen leerlingen en onderwijzend personeel tot 2000 (1982).
ISBN90-346-0074-2. Prijs f5,-
- 35 Bevolkingsprognose allochtonen in Nederland; Turken en Marokkanen herziene versie 1982 (1982). ISBN90-346-0078-5. Prijs f5,-
- 36 De voorzieningsituatie van de kleine plattelandskernen in Nederland (1983).
ISBN90-346-0157-9. Prijs f10,-
- 37 Vooroordeel tegenover etnische minderheden (1983).
ISBN90-346-0199-4. Prijs f10,-
- 38 Collectieve uitgaven en demografische ontwikkeling, 1970-2030 (1984).
ISBN90-346-0239-7. Prijs f10,-
- 39 Kosten en financiering van bejaardenvoorzieningen, 1981-1991 (1984).
ISBN90-346-0269-9. Prijs f10,-
- 40 Woonuitgaven 1980-2000; een analyse van mogelijke ontwikkelingen (1984).
ISBN90-346-0334-2. Prijs f10,-
- 41 Sociale en Culturele Verkenningen 1985: proefnummer (1984).
ISBN90-346-0345-8. Prijs f10,-
- 42 Inhoudelijke samenhang binnen het sociale en culturele terrein (I) (1984). ISBN90-346-0391-1. Prijs f10,-
- 43 Trendrapport kwartaire sector 1983-1990 (1984). ISBN90-346-0392-X. Prijs f10,-
- 44 Structuur van het kunstbeleid (1985). ISBN90-346-0472-1. Prijs f10,-
- 45 Criminaliteit, pakkans en politie. ISBN90-346-0514-0. Prijs f10,-

De hieronder vermelde publikaties in de serie Stukwerk zijn gratis te verkrijgen bij het SCP, Postbus 37, 2280 AA Rijswijk.

- 1* Korter werken in de kwartaire sector (1983)
- 2 Samenhangen in de zorg voor ouderen (1983)
- 3* Profijtbeleid van de overheid (1983)
- 4 Werkprogramma 1982-1983 (1983)
- 5 Regeerakkoord en kwartaire sector (1983)
- 6 Voorspellingen voor het voorzieningenniveau in nieuwbouwwijken (1983)
- 7* Schoolkeuzemotieven en meningen over onderwijs (1983)
- 8* Sociale werkvoorziening: voor wie? (1983)
- 9* Kinderen met problemen; extra zorg in het onderwijs (1983)
- 10 Koppeling van databestanden (1983)
- 11 Planning van het openbare bibliotheekwerk (1983)
- 12 Van school naar werk (1983)
- 13 Opvattingen van werklozen 1974-1982 (1983)
- 14 Tijdsbesteding en overheidsbeleid (1984)
- 15 De arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden (1984)
- 16 Enige ontwikkelingen in vakantiebesteding (1984)
- 17 Samenhang in de zorg voor geestelijk gehandicapten (1984)
- 18 Werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden vergeleken (1984)
- 19 Samenhang bij kunstzinnige vorming (1984)
- 20 Samenhang van sportvoorzieningen (1984)
- 21* Enkele gevolgen van de stelselherziening sociale zekerheid (1984)
- 22 Samenhang in de overheidszorg voor informatie en cultuur (1984)
- 23 Samenhang in de schoolgezondheidszorg (1984)
- 24 De prijs van avondonderwijs (1984)
- 25
- 26 Samenhang in de zorg rond sociale werkvoorziening (1985)
- 27 Samenhang in de hulpverlening aan justitie-cliënten (1985)
- 28 Samenhang in de geestelijke gezondheidszorg voor volwassenen (1985)
- 29 Evenredigheid en toegankelijkheid (1984)
- 30 Bibliotheek en contributie (1985)

- =====
- * niet meer voorradig; te leen bij de bibliotheek van het SCP, tel. 070-949330.
 - ** verkrijgbaar bij de Staatsuitgeverij, Den Haag, tel. 070-789418.
 - *** verkrijgbaar bij het Distributiecentrum Overheidspublicaties, Den Haag, tel. 070-789527.